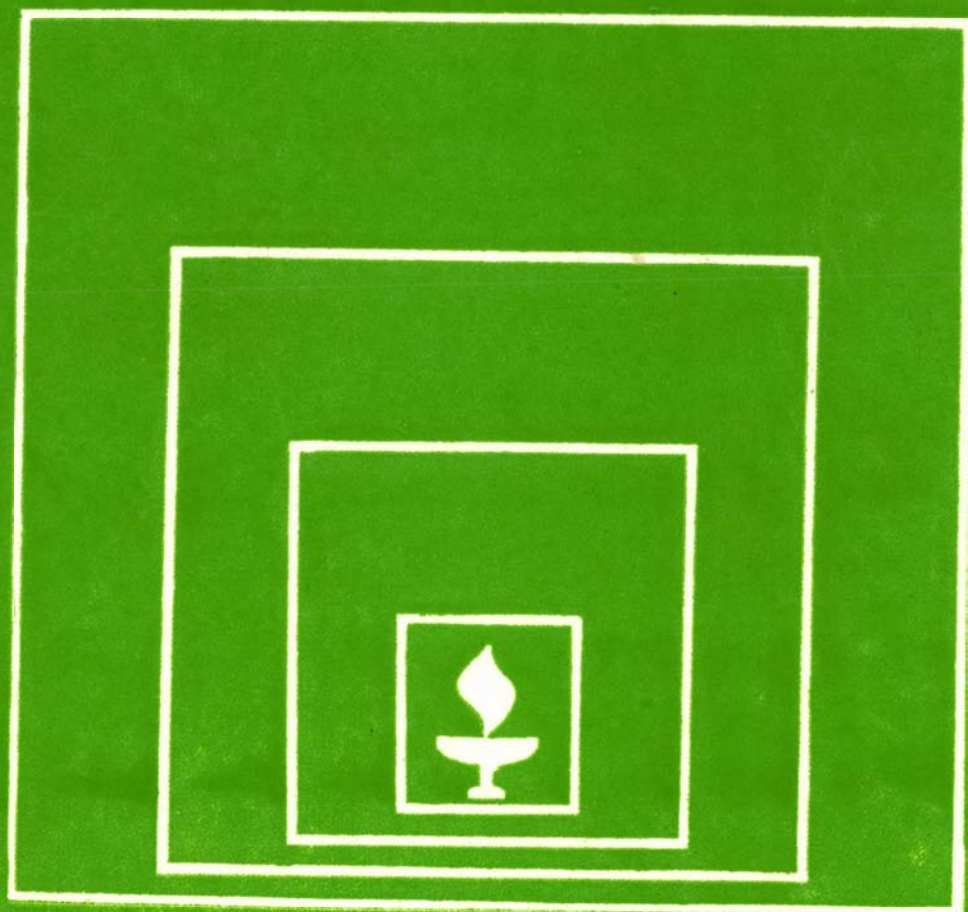

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

90. ÉVFOLYAM ● 1984

4

ALAPÍTÁSI ÉVE 1861

KERESZTÉNY MAGVETŐ

90. évfolyam • 1984 • 4. szám

KOLOZSVÁR-NAPOCA

TARTALOM

December 30 185

TANULMÁNYOK

Dr. Kovács Lajos: Evangéliumi szeretetszolgálatunk egy évi mérlege. Püspöki jelentés az 1983. december 1. és 1984. november 15. közötti időről	187
Gellérd Imre: A prédikáció célkitűzése	199
Dr. Kathona Géza: Az 1571 februárjában tartott állítólagos harmadik gyulafehérvári hitvita és a patrotheosz-tan	207
Gündisch, Gustav: Adalék Jacobus Palaeologus erdélyi tartózkodásához	213
Péterffy Gyula: Orbán Balázs alapítványa	219
Simén Domokos: Adalékok az ádámosi egyházközség történetéhez	222

SZÓSZÉK — ŪRASZTALA

Dr. Kovács Lajos: Az evangélium hirdetésének állandó időszerűsége	225
Fazakas Endre: Minden dolgokat szeretetben menjen végbe	227
Csongvai Attila: Méltó lenni Jézus emlékéhez	229
Bálint Ferenc: A lélek világosságával	231
Tirók Áron: A szeretet épít	233
Keresztes Sándor: Sokoldalú értéktermesztés	235
Nagy Endre: B zsa'ok	236
Szász Ferenc: Aki az ekeszarvára veti kezét	238
Emlékezzetek	240
Ne szegyenüljek meg soha	242

EGYHÁZI ÉLET — HÍREK 245

KÖNYVSZEMLE 250

Alapítási éve 1361. Kiadja az Unitárius Egyház. Meg'elenik negyedévenként.
Szerkesztő Bizottság: dr. Kovács Lajos (elnök és felelős szerkesztő), dr. Erdő János (felelős szerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád és Szabó Dezső (szerkesztők), András György és Mikó Lőrinc.

Szerkesztőség: Kolozsvár-Napoca, Lenin út 9 — Telefon: 15271
Postacím: 3400 — Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9.

DECEMBER 30

Ez a nap évfordulót idéz. Nem akármilyent, az élet szempontjából a legjelentősebbet: a születésnapot. A köztársaságnak, demokratikus életünk politikai keretének születésnapját. Évszázadok álma, fájdalmas áldozatok hősi akarása teremtette meg több mint 22 millió ember számára 1947. december 30-át, a köztársaság kikiáltásának napját. Ma 37 éves. Ennek a földnek népei hozták létre; munkával, lelkesedéssel; gondozták, nevelték s ma boldogan kívánják: örökké éljen!

Nem sokkal azután emlékezünk meg jelen századi történelmünk új fejezetét képező eredményéről, hogy a Román Kommunista Párt XIII. kongresszusa, felmérve az utóbbi években megtett utat, további fejlődésünk nagyszerű távlatait jelöli ki, egészen az ezredfordulóig. Ennek fényében ünnepeljük köztársaságunkat.

Az 1947. december 30-án végrehajtott történelmi tett az 1944. augusztusi társadalmi és nemzeti antifasiszta és antiimperialista társadalmi felszabadító forradalom és az ezt követő mélyreható átalakulások eredménye volt. A királyság helyett új kormányzási forma, a népi demokratikus köztársaság született. A köztársaság kikiáltásával az államhatalom teljes egészében a munkásosztállyal szövetkezett parasztság, értelmiség és más dolgozó rétegek kezébe került. Az ország új kormányzási formájának bevezetésével nemcsak az államforma változott meg, hanem létrejött a néphatalom új államtípusa és társadalmunk fejlődése magasabb szakaszba lépett. Az elkövetkezendő több mint másfél évtizedes időnek legjelentősebb eredményei kormeghatározóak voltak: a fő termelőeszközök államosítása, a tanügyi reform, a mezőgazdaság szocialista átalakítása, a tervgazdálkodás bevezetése, majd az első három öt-éves terv, mely győzelemre juttatta a szocialista termelési viszonyokat hazánkban.

1965. augusztus 21-től hazánk szocialista köztársaság lett. Ez azt jelenti, hogy a nép számára, a néppel együtt építjük a szép jelent és a boldog jövőt. Ezt a munkát a forradalom tüzeiben edzett kiváló vezető, Nicolae Ceaușescu, Románia Szocialista Köztársaság elnöke irányítása mellett az egész nép végzi, a jogegyenlőség teljes birtokában: románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek. Ezt bizonyítják az alkotásban, iparban, mezőgazdaságban, tudományban, művészetben elért eredmények.

A román nép, az együttélő nemzetiségekkel, teljes egységben közősen teremtettek meg mindent, ami hazánk tájain fellelhető. Együtt küzdöttek az elnyomás, az igazságtalanságok ellen, a kizsákmányolástól mentes társadalomért. Szabad élet, nemzetiségi és vallási különbségtétel nélküli jogegyenlőség valósult meg a haza minden állampolgára ré-

szére. Ezért életünk minden napja bizonyágtevés, hogy érettségben, fejlettségben, felkészültségben 37 év megteremtette a maga gyümölcsét. A köztársaság, a közös szocialista haza minden állampolgára ma büszkén tekint vissza a megtett útra, és egyemberként sorakozik fel Nicolae Ceaușescu, Románia Szocialista Köztársaság elnöke mögé, abban az akaratban, hogy tovább folytatjuk az építés munkáját, abban a szilárd elhatározásban, hogy békében akarunk élni, mert dolgozni akarunk. Ma egyemberként valljuk: „Lelkünkbe lépnek a futó időből / a halhatatlan kezdetek, / Mellünkbe ének árja tör fel / S teljesülnek vágyak, ígéretek; / havas fenyők óvják a fénybe / Emelkedő értékeket, amik / Azúrvirágosan az ember közelébe / Hozzák emberségének legszebb álmait.“ / (Octavian Gr. Zegreanu).

A megtett út arra ösztönöz, hogy alkotó energiánkat, tudásunk legjavát a nagyszerű célok szolgálatába állítsuk. Ebben az embernemesítő küzdelemben nagyszerű példát mutat mindnyájunknak hazánk kiváló és nagyrabecsült fia, Nicolae Ceaușescu államelnök. Történelmünk eredményekben gazdag korszaka az utóbbi húsz év, melynek minden megvalósítása, a kiemelkedő sikerek, magukon viselik államelnökünk gyümölcsöző munkásságának jegyeit. Új lendületet adott az összes tevékenységi területen folyó építő munkának, új dimenziókat tárt fel azon a demokratikus úton, melyen 1947. december 30-án elindultunk.

Teljes jogegyenlőségben, azonos jogokkal és kötelezettségekkel lépünk tovább a közös haza felvirágoztatásának, az új távlatokat nyitó tervek megvalósításának útján. Köztársaságunk a lelkes, szabad munka hazája. Köszöntsük hát e napon azzal az elhatározással, hogy erőnket nem kímélve, tovább munkálkodunk országunk anyagi és szellemi gyarapodásán. Tesszük ezt azzal a meggyőződéssel, hogy: „A legszebb: szép vagy házám. / Megnéztelek, / Mint képeskönyvet néz az ember. / Fülembé harsogott a tenger, / Szembe fújtak a szelek. / Tetszett a villogó berek, / A vízre csorgó égi festék... / A fenyvesekre hulló esték / s a csillag-ittas éjjelek. / És mégsem tájai varázsa / De szabad néped alkotása / Vésődött legjobban belém. / A békés üzemek valódi / üvegcsodái, fény-hajói / Az éj tündöklő tengerén.“ (Székely János).

Dr. KOVÁCS LAJOS

EVANGÉLIUMI SZERETETSZOLGÁLATUNK EGY ÉVI MÉRLEGE

Püspöki jelentés az 1983. december 1. és 1984 november 15.
közötti időről

1. Személyi változások, kinevezések

Legutóbbi Főtanácsunk óta az egyházi központ személyzetében nem történt változás. Lelkészek körében az alábbi kinevezéseket eszközöltem: Kiss Károly baróti lelkészt 1984. március 1-től áthelyeztem Medgyesre és Várady Zoltán lókodi lelkészt április 1-től Kálnokra. Kiss Alpár akadémista lelkészjelöltet április 1-től rendes lelkésznek kineveztem Barótra. Rüszt Domokos volt brassói gyakorló segédlelkészt november 1-től segédlelkészi minőségben áthelyeztem Székelyszentmiklósrá. Gyakorló segédlelkészi megbízást adtam november 1. hatállyal Benedek Jakabnak Iklandra, Pálfi Dénesnek Brassóba és Pap Lászlónak Böződkőrispatakra.

Énekvezéri kinevezés nem volt.

2. Nyugdíjazások

Miklós István medgyesi és Nemes Dénes kálnoki lelkészek 1984. január 1-től nyugdíjba vonultak. Miklós István kilenc évig Fogarason és 35 évig Medgyesén szolgált. Egy cikluson a volt felsőfehéri egyházkör esperese, az Egyházi Főtanácsnak és Egyházi Képviselő Tanácsnak évtizedek óta tagja. Nemes Dénes Homoródalmáson, Vargyason, Korondon, Tordán és Bölönben közel 4 évig mint segédlelkész, Kédében 5 évig és Kálnokon 38 évig mint rendes lelkész szolgált. A lelkészi szolgálatot mindketten hivatásnak tekintették. Mintaszerű családi életükkel, lélektan szerinti gyülekezeti munkájukkal egyházközségük, egyházkörük és egyházunk általános megbecsülését érdemelték ki.

Szabó Mihály homoródalmási énekvezér 18 évi hűséges szolgálat után nyugdíjba vonult. A nyugalom éveire kísérje őket Isten további áldása.

3. Püspöki tevékenységem

1983. december 25-én Sinfalván szószéki szolgálatot végeztem.

December 31-én kolozsvári belvárosi templomunkban az óévi istentiszteleten prédikáltam.

1984. január 1-én a püspöki lakásban mintegy 150 egyházi és világi vezető, valamint gyülekezeti tag és vendégek jelenlétében végbement fogadáson köszöntő beszédet dr. Erdő János egyházi főjegyző mondott. Tartalmas és az új esztendőben elvégzendő teendőinket felsoroló üdvözlőre válaszként egyházunk és népünk érdekében végzendő további munkára Isten áldását kértem.

Január 20-án részt vettem a Román fejedelemségek egyesülése évfordulója alkalmával a Nemzeti Színházban tartott ünnepeken.

Február 3-án jelen voltam az Országos Békebizottság Bukarestben tartott gyűlésén, amely kihangsúlyozta az egyházak jelentős szerepét a béke megvédéséért folytatott küzdelemben.

Február 8—9-én részt vettem a Teológiai Intézet ún. csendes napjain, amelynek végén az összes tanárok és hallgatók jelenlétében közös istentiszteleten bibliamagyarázatot tartottam.

Március 7. és 8. napjain részt vettem a kolozsvári egyházkör I. negyedévi közérdekű és teológiai tárgyú értekezletein.

Március 11-én a húsvétra előkészítő időszak első vasárnapján kolozsvári belvárosi templomunkban lelkészi szolgálatot végeztem.

Március 17-én részt vettem az unitárius hallgatók szónoklati versenyén.

Április 13—17 napjain az angol unitárius egyház Brighton tengerparti városban tartott évi rendes gyűlésen vettem részt és egyházunk nevében üdvözlő beszédet mondtam.

Május 5—14. napjain a sepsiszentgyörgyi egyházkörben megtartottuk a püspöki vizsgálat első részét Alsórákos, Olthévíz, Barót, Felsőrákos, Vargyas, Köhalom-Homoród, Homoródjánosfalva, Datk rendes-, Fogaras-Nagyszében társ-, valamint Köpec és Daróc leányegyházközösségekben.

Május 17—18-án interkonfesszionális teológiai értekezlet volt Kolozsváron, ahol hozzászólásomban ismertettem egyházunk békével kapcsolatos tevékenységét. Az értekezlet tagjai másnap meghallgatták Ștefan Pascu ny. egyetemi tanár, történettudós előadását „A romániai társadalmi és nemzeti, antifasiszta és antiimperialista felszabadító forradalom 40. évfordulója” címen.

Május 27—július 6 napjain megtartottuk a püspöki vizsgálat második részét Brassó, Kálnok, Sepsikőröspatak, Árkos, Sepsiszentkirály, Szentivánlaborfalva, Kökös, Sepsiszentgyörgy, Nagyajta, Bölön, Ürmös anya- és Bodok leányegyházközösségekben.

Június 17-én a helybeli izraelita egyházközösségnek az északerdélyi zsidóság deportálása 40. évfordulóján rendezett gyászünnepeken vettem részt, amelyen dr. Moses Rosen főrabbi tartott megemlékezést.

Június 21—23 napjain az összes romániai vallásfelekezetek által rendezett békegyűlésen vettem részt Bukarestben.

Június 24-én a bukaresti leányegyházközösségben püspöki vizsgálatot tartottunk.

Július 1-én a teológiai évváró istentiszteleten prédikáltam.

Július 5-én részt vettem a közös Protestáns Teológiai Intézetben tíz évvel ezelőtt végzett teológiai hallgatók találkozóján.

Július 15-én jelen voltam a kolozsvári belvárosi egyházközség konfirmációi ünnepélyén és az ifjakat köszöntöttem.

Július 18. és augusztus 10. között dr. Barabássy László főgondnok, dr. Erdő János egyházi főjegyző és dr. Szabó Árpád teológiai tanárral együtt részt vettem az Unitárius Világszövetség Tokióban tartott 25. kongresszusán.

Augusztus 27.—szeptember 9. napjain családommal együtt két hetes szabadságot Hargita fürdőn töltöttem.

Szeptember 21-én Budapesten feleségem közeli rokonának, Széplaki Lászlónak a búcsúztatásán temetési szolgálatot végeztem.

Október 5-én részt vettem Kolozsváron a kolozs-tordai egyházkör teológiai értekezletén.

Ugyanaznap fogadtam dr. Alan Sell-t, a Református Egyházak Világszövetségének Genfben székelő teológiai titkárát.

Október 16-án Roland Bar hollandiai katolikus püspök látogatása alkalmával Teofil Herineanu ortodox érsek által rendezett ünnepi ebéden kérésre angol nyelven ismertettem egyházunk rövid történetét és jelenlegi tevékenységét.

Október 31-én részt vettem a Protestáns Teológiai Intézet reformációi ünnepélyén, amelyen Zwingli Urlich svájci reformátor születésének 500-ik évfordulója alkalmából előadást tartott dr. Gálfy Zoltán teológiai tanár.

November 3-án temettem Pálffy Istvánt, a kolozsvári egyházközség áldozatkész tagját.

4. *Püspöki vizsgálat*

A vázlatos felsorolás után szeretnék a fontosabb eseményekről részletesebb áttekintést adni.

A székelykeresztúr-udvarhelyi egyházkör összes anya- és leányegyházközségeinek a meglátogatása után, ennek az évnek a tavaszán sor került a sepsiszentgyörgyi egyházkör 20 anya-, 1 társ- és 4 leányegyházközségének a meglátogatására. Ez alkalommal is a püspöki vizsgálósékeknek négy állandó tagja volt, akik mindenütt jelen voltak: a püspök, a püspök felesége, András György előadótanácsos és Tana Ferenc főszámvevő. Négy gyülekezetben velünk volt dr. Barabássy László főgondnok és 14 anya- és leányegyházközségben Szabó Sándor egyházköri felügyelő gondnok. Elfoglaltsága miatt 8 anya- és 1 leányegyházközség meglátogatásáról hiányzott Májay Endre, a kör esperese. Minden gyülekezetben az istentiszteleten imát András György előadótanácsos és egyházi beszédet a püspök mondott. Kivéve két leányegyházközséget, mindenütt keblitanácsi gyűlést tartottak, amelyen az egyházközség életéről tájékoztatást szereztünk, és az észlelt hiányosságokkal kapcsolatos szükséges utasításokat megadtuk.

Szeben, Fogaras társegyházközsége volt az első állomásunk. Egy négy éves átmeneti időszakban ennek a gyülekezetnek lelkésze is volt, de a 30-as évek végén, a hívek jelentős része a városból elköltözvén, önállósága megszűnt és ismét Fogaras társegyházközsége lett. A hívek erőteljes vágya, hogy végre birtokoljanak egy ingatlant, eddig még nem

sikerült. A Fogarason lakó Kiss Jenő lelkész az istentiszteleteket Vásárhelyi József református lelkész jóakarató támogatásával és minden lehető segítsége megadásával, a református templomban kéthetenként tartja. A hívek az istentiszteleteket és az időnkénti szeretetvendégségeket rendszeresen látogatják és az anyagi terhek hordozását szívesen vállalják.

A fogarasi egyházközség egyike azoknak a kis létszámú gyülekezeteknek, amely a hívek viszonylag nagyösszegű önkéntes hozzájárulásával egyházunkhoz való ragaszkodásával és áldozatkészségéről évtizedek óta áldott tanúbizonyságot tesz. A püspöki vizsgálószerk a fogarasi várnak szállodává átalakított egyik részében volt elszállásolva. A lelkész, Végh Imre gondnok, volt felügyelő gondnok és a keblitanács támogatásával elismerésreméltó munkát végez.

Az alsórákosi egyházközség a földrengéskor súlyosan megrongált templomát nagy áldozatkészséggel és egyházunk anyagi támogatásával teljes mértékben rendbe hozta, a lelkészi lakáson lényeges átalakításokat végzett és melléképületeit is megjavította. Javításra vár még az énekvezéri lakás. A temetőt szép rendben találtuk. Egyed Dániel lelkész a hívek példaadó támogatásával megnyugtató, eredményes munkát végez. Az ünnepi istentiszteleten Nagy Dezső református és Nuțiu Aurel ortodox lelkészek köszöntötték a püspöki vizsgálószerket.

A datki egyházközségben a templomot, a lelkészi- és énekvezéri lakásokat, valamint a temetőt szép rendben találtuk. A hívek a püspöki vizsgálat tiszteletére ősi templomukat, valamint a gyülekezeti termet kimeszelték. A városoktól távol eső egyházközség hívei buzgó templomlátogatók. Annak ellenére, hogy az esti istentisztelet késő este kezdődött, a gyülekezetnek apraja-nagyja, mondhatjuk, a helység minden mozogni tudó embere részt vett a késő éjszakába nyúlt, nagyon szép műsorral kibővült, mély, tiszta áhítatot árasztó istentiszteleten. A ki-egyensúlyozott életet élő egyházközség lelkésze Bedő Béla, akinek hitvestársa, mint a község évtizedeken át eredményesen működő tanító-nője nem régen vonult nyugdíjba. Felhívtuk a gyülekezeti teremmel rendelkező gyülekezet vezetőit szeretetvendégségek szervezésére és gyakorlására.

Olthévíz temploma nagyszerű fekvésével az egész környéket uralja. Ebben a gyülekezetben működött évtizedeken át hivatásérzettel és buzgósággal a jelenleg is az egyházközség területén élő Fülöp Árpád ny. lelkész. Az új, ifjú lelkész, Máthé Sándor irányításával a gyülekezet kívülről-belülről megjavította templomát és a lelkészi lakáson is javításokat végzett. A kör legszebb harangozó lakásával itt találkoztunk. Az énekvezéri lakás azonban alapos javításra szorul; modernizálása folyamatban van. Az egyik temető a templom körül található; annak mielőbbi bekerítését meghagyta a püspöki vizsgálószerk. A hívek áldozatkészsége kifogástalan. A lelkészi lakáshoz kapcsolt gyülekezeti teremben rendszeresen folynak a szeretetvendégségek. A református testvéregyházközség lelkésze, Szegő András majdnem végig jelen volt a vizsgálaton és az istentiszteleten üdvözlő beszédet mondott.

A baróti egyházközség lélekszáma az utóbbi években jelentékenyen megnövekedett. Két leányegyházközség és több szórvány tartozik hozzá. A hívek Kiss Károly volt lelkészü, Fazekas Dénes gondnok és Szabó Sándor buzgó felügyelő gondnok vezetésével, valamint a hívek

támogatásával az elhanyagolt állapotban levő lelkészi telket rendezték. Új lelkészük, Kiss Alpár sokat fáradozik a gyülekezet érdekében. Aznap délután meglátogattuk a *köpeci* leányegyházközséget, ahol a református egyházközség hatalmas műemléktemplomában tartottunk istentiszteletet. A testvérfelkezet vendégszerető lelkésze, Nagy Károly az istentiszteletet előre kihirdette, úgy, hogy azon kisszámú unitárius híveinken kívül mintegy 150 református is részt vett. Istentisztelet után Kiss Károlyné leányegyházközségi gondnok otthonában szeretetvendégség volt.

Felsőrákos egyike az egyházkör legtekintélyesebb egyházközségeinek. A templom előtt Kotecz József lelkész és a Fitori Miklós énekvezér vezetése alatt álló énekkar fogadott nagyszámú gyülekezeti tag jelenlétében. Ünnepi ruhába öltözött szép, nagy templommal találkoztunk; a lelkész, énekvezér és harangozó lakásai kifogástalan állapotban vannak, az egyházközség mindkét temetője be van kerítve és megfelelően gondozott. A püspöki vizsgálószerk a lelkészt az eddiginél pontosabb adminisztrációs tevékenységre hívta fel.

Vargyas, az egyházkör, Bölön mellett legnépesebb falusi egyházközsége. Gyönyörű temploma az egész környék díszé, a maga egyszerű méltóságában egyházunk egyik legszebb építészeti alkotása. A templom belső díszítése nagyszerűen juttatja kifejezésre a gyülekezet számos kiváló népi faragó- és festőművészenek alkotóképességét. A vezetőknek azonban vigyázniuk kell arra, hogy a templom további díszítése ne folytatódjék, mert az már az áhítat rovására menne. A gyülekezetben lüktető az élet. Az egyházi épületek mind rendben vannak, az egyházközség temetője megfelelően gondozott. Feltűnt, hogy egy ilyen helyen, ahol annyi kiváló alkotóművész él, a temetőben alig néhány kopjafát láthattunk. Az egyházközség díszé a gyülekezeti terem, amely megfelelően szolgálja a vallásoktatást és szeretetvendégségek tartását. Szombat délután lévén, Dimény András lelkész Máthé Vilma énekvezér támogatásával élményszerű vallásórával örvendeztetett meg. Az ünnepi istentiszteleten jelen voltak Szabó Árpád száldobosi református, Suteu Ion helybeli ortodox és Ambrus Vilmos baróti katolikus lelkészek. Az istentiszteletet gazdag műsor követte, a vegyeskarú dalárda szép énekszámokat adott elő.

Kőhalom-Homoród egyike az újonnan megszervezett egyházközségeinknek. A gyülekezet kitűnő helyen levő, minden tekintetben megfelelő egyházi épülettel és szép kerttel rendelkezik. Vass Mózes lelkész munkáját megnyugtató módon, eredményesen végzi. Boros Sándor úrmösi egyháztag az ünnepi alkalomra új szószékcoronát adományozott. A gyülekezetben a gyermekek rendszeres vallásérkölcsi tanítása eredményesen folyik. Gyakran tartanak szeretetvendégséget is. Az ünnepi istentiszteleten Szegő András református beszolgáló lelkész és Sántha Antal katolikus plébános a testvérfelkezetek üdvözlését tolmácsolta.

Homoródjánosfalva tiszta unitárius homoródmonti egyházközségeink egyike. Sajnos, lélekszáma a nagyarányú elköltözés miatt nagyon lecsökkent. Pálffy Tamás lelkész munkáját lelkiismeretesen végzi. A műemlék templom példás rendben van, a temető körül új kerítés készült. A hívek templomlátogatása buzgó, áldozatkészsége példaadó. A délutáni órákban látogatást tettünk a *daroci* leányegyházközségbe. 1944 után a községbe többek között unitárius hívek is települtek, akiknek száma 154.

Mintegy kótheti szünet után tovább folytattuk a vizsgálatot az egyházkör többi egyházközségeiben.

Brassóba egy szombati nap délutánján érkeztünk. Ez az egykor nagyszerűen megszervezett és 1936-ban megépített templommal és lelkészi lakással rendelkező erőteljes egyházközség lélekszámban közvetlenül Kolozsvár és Marosvásárhely után következik. Májay Endre esperes-lelkész és énekvezér hitvestársa hivatásszerűen végzik munkájukat a gyülekezetben. A templom kívülről-belülről megújítva fogadott. A lelkészi és segédlelkészi lakások kifogástalan állapotban vannak. Nagyon megnyugtató a gyülekezet katekizációs munkája, szakszerű foglalkozás, amelyről vasárnap délelőtt személyes tapasztalatot szereztünk. A hívek templomlátogatása megfelelő, áldozatkészsége példaadó. Májay Endréné énekvezér vezetésével állandó férfialárda működik, amelynek egyik mozgató ereje az új gondnok, Sándor Gyula lelkülete és hitbuzgósága. Nagyon eredményesek a rendszeresen megrendezett szeretetvendégségek. Tekintettel arra, hogy pontosan a püspöki látogatás napján volt az ősi szász evangélikus ún. „fekete templom“ újrafelszentelése, a vezetőség a testvérfelekezetek meghívásától eltekintett. A gyülekezet egyik irányítója Szabó Sámuel volt felügyelő gondnok, jelenleg főtanácsi tag, aki a püspöki látogatást kifogástalanul készítette elő. A gyülekezet másik erőssége dr. Fazakas Miklós volt köri felügyelő gondnok, az Egyházi Főtanács és Képviselő Tanács tagja. A püspöki vizitáción mindketten az ünnepi istentiszteleten köszöntöttek. A gyülekezet hasonló buzgó támogatója többek között dr. Dakó Bálint, az egyházkör újonnan megválasztott felügyelőgondnoka.

Kálnokot látogattuk meg elsőnek a háromszéki egyházközségek közül, amelynek új, fiatal lelkésze Várady Zoltán. A kis lélekszámú, de egységes és lelkes gyülekezet hosszú évtizedeken át volt lelkésze, Nemes Dénes nyugdíjba vonult, hátrahagyva odaadó tevékenységének számos kiemelkedő nyomát. Az egyházközség temploma és lelkészi lakása rendben vannak. Híressége ősi műemlék fatornya. A temető szépen gondozott. A volt harangozó lakásban folyik a vallásórák és szeretetvendégségek tartása. Az ifjú lelkész feladata, hogy elődje eredményes munkáját megfelelő módon, hivatástudattal folytassa. A püspöki vizsgálat meghagyta a lelkészi ügyvitel pontosabb vezetését.

Kálnoki anyaegyházközséghez tartozik az 5 km-re fekvő *bodoki* leányegyházközség, amelynek megfelelő állapotban levő templomát a hívek buzgón látogatják. A gyülekezet nagy előnye, hogy a volt lelkész, Nemes Dénes ide költözött, aki az énekvezéri szolgálatot díjtalanul végzi és a hívek összetartását munkálja.

Sepsiköröspatak kis lélekszámú, de lelkes, buzgó gyülekezete utolérhetetlen kedvességgel és szeretettel fogadott. Albert Attila lelkész és a keblitanácsosok feleségeikkel együtt az egész napot arra szentelték, hogy a püspöki vizsgálószerk tagjaival végig együtt legyenek. A templom kifogástalan állapotban van, de az orgona javítást igényel. A templomhoz a szépen gondozott bokrok között és új lépcsőkkel ellátott felvezető út áhítatot keltő, mély benyomást tevő. A terepükben van, de egyes sírok gondozása nem kielégítő.

Az *árkosi* egyházközség a közeli városba való sok beköltözés miatt lélekszámából lényegesen veszített, de ma is a környék vezető egyházközsége gyönyörű műemlék vártemplomával és nagyszerű lelkészi laká-

sával. A templom várfalai ma is elég erősen állanak. A gyülekezet Fekete Dezső lelkész vezetésével a püspöki látogatásra nagyszerűen felkészült. A látogatás tiszteletére és emlékére, a lelkészi lakás előtti téren 100 drb. fenyőfa-csemetét és 150 drb. díszbokrot ültettek. Az egyházközség megteremtette a régóta esedékes és nagyon szükséges gyülekezeti termet és azt szépen berendezte. A templomlátogatás megnyugtató, a hívek áldozatkészsége kiemelkedő. Nagyon eredményesek az újabb rendszeresített szeretetvendégségek. A dalárda sajnos csak alkalmosszerűen működik. Püspöki vizsgálószerk meghagyta a községi temetőben pihenő lelkészek sírjainak megfelelő gondozását. Az istentisztelet után tartalmas műsor következett. A kántori lakásban a nyugdíjban levő egykori énekvezér-tanító lakik, aki az épületet nem gondozza megfelelő módon. Püspöki vizsgálószerk utasította a gyülekezetet a szükséges intézkedések megtételére.

Sepsiszentkirály az egyházkör legkisebb lélekszámú, elerőtlenedett, de buzgó gyülekezete. Ifjú lelkésze, Kiss Ákos, nagy buzgósággal és sok munkával végzi munkáját. A volt énekvezéri lakáson átalakítások kezdődtek, hogy gyűlések, vallásórák tartására alkalmassá váljék. Az istentiszteleten jelen volt Imre András helybeli református lelkész. A templomból kijövő gyülekezetet dr. Fazakas Miklós üdvözölte.

Szentivánlaborfalva is a kis létszámú gyülekezeteink közé tartozik. A templomot megjavították, kívül-belül lemeszelték, és nem régen a templom előtt impozáns székelykaput emeltek és a lelkészi lakáson is javításokat végeztek. A temető megfelelően van gondozva. A gyülekezet lelkésze Nagy Zoltán. A hívek áldozatkészsége példamutató. A déli órákban megtartott istentiszteleten Lukács Béla helybeli katolikus plébános és a református egyház részéről Nagy Sándor a Komollóról beszoigáló lelkész mondtak köszönetet. A lelkész ügyvitele nem elég pontos; a hiányosságok kiküszöbölését püspöki vizsgálat meghagyta.

Kökös is azok közé az egyházak közé tartozik, amelyek a püspöki vizitációt gondosan és lelkesen készítették elő. A leégett templomot Debreczeni László terve szerint nemrégén restuarálták. Az új kazettás, szép templom rendben van; kívülről-belülről újra meszelték, a lelkészi telek egész hosszában új kerítést építettek és a lelkészi lakáson is javításokat végeztek. A templom körüli régi temető gondozott. Szombat délután lévén, Székely János ifjú lelkész egy vallásórát mutatott be. Az istentiszteleten Kósa Ernő helybeli református lelkész és dr. Fazakas Miklós volt felügyelő gondnok tartott üdvözlő beszédet.

Sepsiszentgyörgy egyike azoknak a városi egyházközségeknek, amelynek lélekszáma az utóbbi évtizedekben erőteljesen megnövekedett. Török Áron lelkész hivatásszerűen irányítja az egyházközség életét. Adminisztrációja kifogástalan, szószéki és szertartási szolgálatait a gyülekezet tagjainak legteljesebb megelégedésére végzi.

A vasárnap délelőtti istentiszteleten Szász Tibor, a helybeli református egyházközség esperes-lelkésze és Bajka Katalin evangélikus lelkész köszöntötték a püspöki vizsgálószerket.

A délutáni órákban meglátogattuk a sepsikilyéni leányegyházközséget, amelynek hívei nagyrészt városba költöztek, így a lélekszám rendkívül lecsökkent. A súlyosan megrongálódott műemlék templom javítása folyamatban van. A napokban befejeződött a torony restaurá-

lása és a sepsiszentgyörgyi gyülekezet tagjainak valamint az egyházkör egyes lelkészeinek munkájával a templom belsejének rendezése.

Nagyajtán a Gál Jenő lelkész által lelkiismeretesen irányított gyülekezet a lelkészi udvaron díszkapuval várt. A feketehalmi lelkes szórvány hívei, Berecz Lajos gondnokkal az élen, a püspöki vizsgálat tiszteletére szegfűvel díszítették a templomot, mely olyan volt, mint egy virágerdő. A fogadtatás rendkívül meleg volt. A várfallal körülvett templomot szép rendben találtuk. A temető gondozott, a hívek áldozatkészsége példamutató, az ügyvitel kifogástalan, a templomlátogatás kielégítő. Jelen volt Pál István, az *apácai* és Péterfi Sándor, a középajtai szórvány gondnoka, valamint több gyülekezeti tag. A lelkész kiemelkedő jelentőségű, nagyszerű missziói munkát végez a szórványokban. Az ünnepi istentiszteleten szerepelt az egyházközség vegyes dalárdája. A helybeli ortodox egyházközség nevében Gugu Aurel lelkész mondott köszöntőt. Kovács Sándor magyarországi lelkész, mint a község szülöttje beszélt.

Bölonben a gyülekezet két zsoltár előadásával köszöntötte a püspöki vizitációt. A Pákey Lajos műépítész által épített nagyszabású, de nem unitárius jellegű templomot a földrengés megrongálta; annak megjavítása a főhatóság támogatásával és a hívek áldozathozatalával megtörtént. Téli időszakban az istentiszteletet a gyülekezeti teremben tartják, amelynek nem megfelelő berendezését kifogásoltuk. Felhívtuk a vezetőséget, hogy igyekezzenek a hát nélküli padokat kényelmesebb bútorzattal kicserélni. A temető rendben van. Ebben a nagy egyházközségben a templomlátogatás nagyon gyenge. Felhívtuk lelkészt és a keblitanácsot, hogy ezen a hiányosságon igyekezzenek változtatni. Az istentisztelet után tartalmas műsor következett. Şerban Paler ortodox lelkész gyülekezete üdvözlését tolmácsolta.

Ürmös volt utolsó állomáshelyünk, amely a múltban is híres volt és ma is az buzgó templomlátogatásáról és öntudatos áldozatkészségéről. A templom, a lelkészi, énekvezérij és harangozói lakások, valamint a temető rendben vannak. Fazakas Károly lelkész munkája kifogástalan. Megemlítem azonban, hogy lelkész és az énekvezér között nincs meg a szükséges összhang. Adott esetből kifolyólag püspöki vizsgálószék felhívta a figyelmet arra, hogy az úrvacsoraosztás után megmaradt bornak a templomban való elfogyasztása elfogadhatatlan. Ezzel kapcsolatban a főhatóság a gyülekezetekhez köriratot is intézett. Az istentiszteleten a vizitációt a helybeli ortodox egyházközség nevében Nuţiu Aurel lelkész köszöntötte.

A *bukaresti* leányegyházközséget, mely a sepsiszentgyörgyi egyházkörhöz tartozik az egyházak által rendezett júniusi békegyűlés utáni vasárnapon látogattuk meg. Jelen volt dr. Barabássy László főgondnok és a békegyűlésen részt vett dr. Ferencz József, a magyarországi testvéregyház püspöke. Az istentiszteleten, amelyet a szász evangélikus egyházközség jóindulatú felajánlása alapján templomukban általában havonként egyszer tartanak, a hívek nagy számban vettek részt. Az úrvacsorával egybekötött istentiszteleten Rűsz Domokos brassói segédlelkész négy ifjat megfelelő előkészítés után megkonfirmált. Az istentiszteleten résztvevő evangélikus lelkész, Günther Ambrozi megleghangú üdvözlő beszédet mondott. A gyülekezet üdvözlését Kisgyörgy Imre gondnok tolmácsolta, aki hosszú évek óta áldásos missziói munkát végez.

Fontosnak tartottam, hogy a sepsiszentgyörgyi egyházkörben végbe-ment püspöki vizsgálatról, ha csak nagy vonásokban is, de beszámol-jak. Megállapítottuk, hogy az ilyen vizsgálatokra nagyon nagy szükség van, és azok egyházközségeink életét jótékonyan befolyásolják. A látogatással kapcsolatban a gyülekezetekben sok lényeges javítást elvé-geztek, amire különben nem került volna sor. A legfontosabb azonban az, hogy a látogatás híveinket megmozgatta és hithűségükben, egyház-hoz való ragaszkodásukban és öntudatukban megerősítette. Ezért az a tervünk, hogy a püspöki vizsgálatot a jövő év tavaszán a maros-küül-ői egyházkör egyházközségeiben Isten segítségével folytassuk.

5. *Lelkésznevelés*

A Protestáns Teológiai Intézetben a tanítás az 1983—84-ik tanév második felében is zavartalanul folyt és az új tanulmányi években is szeptember 15. óta az unitárius professzorok lelkiismeretes és öntuda-tos irányításával rendszeresen folyik. A tanév végi szakvizsgák a jelent-kező hallgatók elégtelen felkészülése miatt csak az őszi vizsgaidőszak-ban sikerültek. Ezért a végzett hallgatókat két évi gyakorló segédlel-készi szolgálatra csak november 1. hatállyal küldhettük ki. Az őszi vizsgaidőszakban két gyakorló segédlelkész nyert segédlelkészi képesí-tést. A hallgatók magatartása megfelelő volt. Ifjaink a tanév kezdetén két héten át közmunkát végeztek. Rendszeresen folytak a reggeli isten-tiszteletek, amelyek a gyakorlati képzést nagymértékben elősegítik. A bibliaórák a professzorok irányításával rendszeresen tartatnak. Az első félév végi ún. csenden napokon Fazakas Endre dicsőszentmártoni lelkész „A teológiai hallgatók lelki közösséggé formálódásának jelentő-sége a gyülekezet és egyház szolgálatára való felkészülésben“ címen, Kászoni József homoródszentmártoni lelkész „Az önismeret szerepe a teológiai hallgatók életében“ és Kovács István homoródújfalvi lelkész „A szabad idő, mint az önképzés lehetősége a teológiai hallgatók életé-ben“ címen tartottak előadásokat és mindhárman bibliamagyarázattal is szerepeltek. A csendes napok eredményesen illeszkedtek a lelki neve-lés irányába. A szónoklati verseny első díját Pálfi Dénes IV. éves, má-sodik díját Kovács István III. éves hallgató nyerte. A bennlakás felü-gyelője és a lelki nevelés vezetője dr. Szabó Árpád professzor volt. Hallgatóink mindannyian végeztek legációi szolgálatokat, a beérkezett jelentések szerint általános megelégedésre. A legátust fogadó lelkészek-nek hálás köszönetünket nyilvánítjuk. Annak ellenére, hogy az utóbbi években állandóan nőtt és jelenleg nagy összeget képvisel a Teológiai Intézet fenntartásához igényelt anyagi hozzájárulásunk, igyekszünk a kötelezettségünknek eleget tenni, hogy hallgatóink lelkesi szolgálatra való felkészítése zavartalanul történhessék. Hálás köszönetünket nyilvá-nítjuk dr. Erdő János főjegyzőnek, aki egyházunk iránti nagy szeretetéből vállalta, hogy nyugdíjas minőségében ebben az évben is díjtala-nul ellássa tanszéke óráit, amíg az állás betöltése lehetővé válik.

6. *Békevédelmi tevékenység*

Június 21—23. napjain az összes hazai vallásfelekezetek rendezésé-ben Bukarestben nagyfontosságú békegyűlés folyt le, amelyen egyhá-zunk képviselőiben a püspök, dr. Erdő János főjegyző és dr. Barabássy László főgondnok vettek részt. Hivatalos meghívót küldtünk Diether

Gehrmann-nak, az Unitárius Világszövetség főtitkárának és dr. Ferencz Józsefnek, a magyarországi testvéregyház püspökének. Ez utóbbi a gyűléseken részt vett és fel is szólalt; a főtitkár elfoglaltsága miatt írásban küldte el köszöntését. Számos külföldi egyház, köztük a Vatikán is elküldte képviselőit erre a fontos találkozóra. Én hozzászólásomban többek között ezt mondtam: „A béke a hitnek is problémája. Az élet Isten ajándéka, értékek megvalósításának eszköze. Annak elengedhetetlen feltétele az élet. A béke védelme ezért nem csupán jog, hanem elsődrendű kötelesség is, mert az élet védelmét jelenti. Mi hiszünk az ember hivatásában és ezért az életet választjuk és szolgáljuk. Hisszük és hangsúlyozzuk, hogy béke nélkül se Istent, se felebarátainkat nem szolgálhatjuk. Az Unitárius Egyház hitét és valláserkölcsi életprogramját több mint négy évszázados történelme óta mind a mai napig, a Jézus tanításaiban megfogalmazott életeszmeny határozza meg. Ennek szellemében ismétljük a mindig időszerű jézusi mondást: »Boldogok a békességre igyekezők, mert ők Isten fiainak mondatnak.« Elsődrendű kötelességünk tehát, hogy hazánk összes vallásfelekezeteivel együttműködve, mi, az unitárius egyház vezetői és hívei az evangélium szellemében dolgozzunk és imádkozzunk azért, hogy az emberiség békével kapcsolatos nemes törekvései győzzenek a gyűlöletet, bosszút, meg nem értést árasztó, háborút, pusztulást és végtelen szenvedéseket előkészítő, romboló, lelketlen szellem felett.“

7. Lelkésztovábbképző tanfolyam

A tanfolyamról az E. K. Tanács általános jelentése részletes tájékoztatást közöl. Csupán azt szeretném ezzel kapcsolatban kihangsúlyozni, hogy, bár lelkészeink állandó továbbképzése a negyedévenként és körönként rendszeresen tartott teológiai értekezleteken eredményesen folyik, szükséges a lelkészeknek a teológiai tudományok legújabb eredményeiről való időnkénti tájékoztatása, valamint a teológus évek idején hallottak felfrissítése. Ennek a III. tanfolyamnak a tartása is eredményesnek bizonyult és azt a jövőben is folytatnunk kell.

8. Külföldi kapcsolatok

Ennek az évnek a folyamán is fenntartottuk külföldi kapcsolatainkat. Amint már említettem, április havában részt vettem az angol unitáriusok évi közgyűlésén, amely rendszerint közel egy hétig tart és az ottani egyházi élet kiemelkedő eseménye. Főtitkárunk, Roy Smith a gyűlés tagjainak részletesen beszámolt az elmúlt ősszel egyházunknál tett hivatalos látogatásáról. Jó néhány egyházközségünk meglátogatása és egyházunk vezetőivel való bensőséges tárgyalásai során szerzett tapasztalataival kapcsolatban a romániai Unitárius Egyház életéről és működéséről nagyon kedvezően nyilatkozott.

Ennek az esztendőnek, külföldi kapcsolatainkat illetően, legjelentősebb eseménye az Unitárius Világszövetségnek Tokióban, Japán fővárosában megtartott 25. kongresszusa volt. Tárgysorozatunkban szerepel az erről szóló beszámoló. Ezért annak kiegészítésekppen csupán néhány, a jelentésben nem szereplő dologra szeretnék egészen röviden kitérni. Világszövetségünk ezelőtt 84 esztendővel az észak-amerikai Bos-

tonban létesült és annak a legelső időkben kifejezetten unitárius jellege volt. Ez idővel háttérbe szorult, de továbbra is magába foglalni kíván minden haladó szellemű keresztény vallásos szervezetet. Az 1969-ben Bostonban tartott kongresszus határozata alapján aztán a Világszervezetben nemkeresztény, haladó szellemű vallásos tagegyházak is helyet kaptak, többek közt a csupán néhány évtizeddel ezelőtt alakult, de ötmillió hívőt számláló Rissho Kosei-kai nevű haladó buddhista szervezet. Ennek elnöke Nikkyo Niwano, aki 1974-ben egyházunkat is meglátogatta. Mint az IARF 1981-ben megválasztott elnöke, meghívta az Unitárius Világszövetséget, hogy legközelebbi kongresszusát Japánban tartsa. A kongresszus megszervezése, a küldöttek ellátása és a róluk való gondoskodás a lehető legmagasabb fokon történt. A vallásos szervezet több száz tagja rendszeres nyelvtanulással és kiképzéssel készült a kongresszusra. A figyelmesség, udvariasság és szolgálatkészség páratlan volt. Az egyik épület, amelyben a gyűlések folytak, egy ötezer embert befogadó teremmel rendelkezik, az ún. Szent Csarnok-ban (Sacred Hall) pedig, ahol a vasárnapi istentisztelet volt, 7000 ember számára van ülőhely, s az teljesen megtelt. Az ünnepélyes megnyitón egy japán egyetemi tanár által tartott ún. kulcs-előadásra Világszövetségünk vezetősége nevében egy kb. 15 perces angol nyelvű előadásban én válaszoltam, megköszönve a meghívást. Előadásomban megemlítettem, hogy a romániai Unitárius Egyház a Világszervezetnek megalakulása óta tagja. Elmondottam, hogy egyházunk eredete, mint a reformáció radikális terméke, visszanyúlik a 16. század második felére. Megalapítója és első püspöke Dávid Ferenc volt, akinek a sugallatára az erdélyi fejedelemség Tordán tartott országgyűlése, 1568-ban a történelem folyamán először mondotta ki a lelkiismeretnek a hit dolgaiban való szabadságát, egy olyan korszakban, amikor a többi európai országokban a legvéresebb üldözés folyt és sok nagyszerű embernek vallásos meggyőződéséért életét kellett feláldoznia. Dávid Ferenc múlhatatlan érdemeként hangsúlyoztam, hogy egyházunk alapítója igyekezett közös nevezőre hozni a 16. század két nagy szellemi mozgalmának, a humanizmusnak és reformációnak igazi értékeit, kibékítve az értelmet az érzelmmel, a vallásos áhitatot a józan ésszel, a hitet a tudománnyal, előtérbe helyezve a mások hitfelfogása iránti türelmet. Ezáltal meghatározta a soha meg nem szűnő reformáció és tiszta humanizmus mindig időszerű életprogramját. Megelégedéssel juttattam kifejezésre, hogy a Világszövetség tagegyházai történelmük folyamán lényegében ezt a Dávid Ferenc tanításaiból sugárzó haladó szellemet képviselték és képviselik mind a mai napig gondolkodásukban és cselekedeteikben, egymástól sok tekintetben különböző hagyományaik és hitbeli felfogásuk ellenére is.

Örömmel jelentem, hogy a Világszövetség új elnöke, Roy Smith az Angol Unitárius Egyház főtitkára, egyházunk nagy tisztelője és barátja lett, aki a jövő esztendőben ebben az új minőségében hivatalos látogatást óhajt tenni egyházunkban.

9. Kiadványok

A Keresztény Magvető 1984. 1. száma új köntösben megjelent és 2. száma is nyomdában van. Rövidesen újra megjelenik a Kis Biblia, változatlan tartalommal.

10. Halottaink

Dr. Fazakas Miklósné Kedei Julianna, a székelykeresztúr-köri unitárius élet egyik vezető személyiségének özvegye 1983. december 2-án, 92 éves korában Székelykeresztúron elhunyt. Temetésén a szolgálatot Báró József köri esperes végezte.

Dr. Gyulafalvi Tamásné dr. Gyergyay Judit orr-fül-gége szakorvos, néhai dr. Gyergyay Árpád professzor leánya, az Egyházi Főtanács tagja december 27-én, 71 éves korában, Zilahon. Sírjánál a szolgálatot őszentendő délutánján én végeztem.

Gál Jenőné Dombi Eszter egyházunk volt buzgó énekvezér-tanítójának özvegye, nyugdíjas tanítónő, Gál Jenő nagyajtai lelkészünk édesanyja, 1984. március 12-én 87 éves korában Homoródszentmártonban.

Id. Szász Dénes volt bözödi lelkész, március 22-én, életének 98. évében. Több mint félévszázadon át hűséggel szolgálta gyülekezetét. Egyházunk legidősebb nyugalmazott lelkésze volt. Bözödön helyezték örök nyugalomra. Temetésén a lelkészi szolgálatot Kelemen Imre ny. lelkész végezte.

Dr. Erdő Jánosné Darkó Klára volt középiskolai tanár, egyházi főjegyzőnk hűséges hitvestársa, július 17-én, Kolozsváron, 72 éves korában. Temetésén a lelkészi szolgálatot dr. Szabó Árpád teológiai tanár végezte.

Nagy Domokos ny. lelkész augusztus 1-én, 82 éves korában, Várfalván. Működését a székelykeresztúri főgimnázium felügyelőjeként kezdte. 15 évig Verespatakon és 27 évig Várfalván hűséggel, evangéliumi lelkülettel szolgált. Temetésén a lelkészi szolgálatot Székely László, nyugdíjpénztárunk vezetője végezte. Az egyházkör nevében Benedek Sándor esperes búcsúztatta. Az egyetemes egyház részvétét dr. Gyarmathy Árpád főgondnok tolmácsolta.

Máthé Sándor ny. lelkész november 14-én, Sárfalván, Kovászna megyében, 82. életévében. Két évig felügyelő tanárként működött a székelykeresztúri főgimnáziumban, utána 46 évig szolgált újszékelyi egyházközségünkben. Egész lelkészi tevékenysége hűséges és eredményes volt. Temetésén a szolgálatot Nagy Zoltán laborfalvi lelkész végezte, a sírnál az egyházkör nevében Török Áron sepsiszentgyörgyi lelkész búcsúztatta, az egyetemes egyház részvétét Székely László nyugdíjintézetünk vezetője tolmácsolta.

Elhunyt kedves hittestvéreink emlékét szívünk mélyén kegyelettel őrizzük.

Amint jelentésemből kitűnik és az Egyházi Képviselő Tanács általános jelentése is bizonyítja, a legutóbbi Főtanácsunk óta eltelt közel egy esztendő folyamán is igyekeztünk egyházunk életének irányítását Istenbe vetett bizalommal, hivatástudattal és kötelességteljesítéssel végezni. Mindent elkövettünk azért, hogy a segítségre szoruló, kis lélekszámú egyházközségeket segítsük és a templomot javító, lelkészi lakást építő gyülekezeteket a lehetőség határain belül anyagilag támogassuk. Állandó gondunk a nagy lélekszámú egyházközségek ösztönzése új lelkészi állások megszervezésére, hogy a falusi egyházközségekből városra költözött híveink lelki gondozása az új körülmények között is lehetővé váljék. Megnyugvással állapítjuk meg, hogy az egyházközségek vallás-erkölcsi életében hanyatlást nem tapasztalunk, és híveink áldozatkészsége megnyugtató, sok esetben példaadó. A lelkészek munkájával kap-

csolatban igényeink magasak; ezért néhány esetben kénytelenek voltunk őket hivatásuk teljesítésére erőteljesen figyelmeztetni.

Munkánkat csak úgy végezhetjük eredményesen, hogy az egyházi központ tisztviselői és alkalmazottai, egyházi főjegyzővel és előadótanácsosokkal az élen, teológiai tanárok, főgondnokok, felügyelőgondnokok, esperesek, lelkészek és a keblitanácsok gondnokai vezetésével hitűséggel, buzgósággal és szeretettel támogattak.

Mindezt hálásan megköszönve, kérem Istenünket, édes jó Atyánkat, hogy jóságával, szerető gondviselésével öleljen át ezutáni életünkben is és áldja meg minden öneki tetsző, töretlen hitből fakadó, feltétlen hűséget és igaz emberséget árasztó nemes törekvésünket és evangéliumi szellemű cselekedetünket.

GELLÉRD IMRE

A PRÉDIKÁCIÓ CÉLKITŰZÉSE

Íróasztalomnál ülök. Elöttem a Biblia, vázlatfüzet, bibliai szókönyv és írópapír. Gondolkodom. Jön a vasárnap, prédikálnom kell Vázlatfüzetem felkínálja a témát, a szókönyv a textust. Egyezik a kettő vajon? Nagyjából igen s ez megnyugtat. Hátra van még egy lényeges feladat: a cél kitűzése. Tulajdonképpen mit akarsz a textusban adott tárggyal? — kérdezi bennem a professzionális lelkiismeret. — Kifejteni, tételekre bontani, a főtételt terelógátlások közé kényszeríteni s aztán így vinni a cél felé. De mi a cél? Itt egyelőre elakadok. Érzem, hogy ez a kérdés a prédikációírás idegpontja. Mi is hát a cél? Tarka madárraj röppen elém — célfogalmak fellege. Félórák telnek el, amíg a rajból az enyémet megfogom. Végre megvan! Indulhat a homiletikai szerkesztés munkája, az anyag megformálásának izgalmas művelete.

Nem tudom más hogy van, de nekem a cél kitűzése és megfogalmazása a legtöbb gondot okoz. Tárgy, téma, textus mind könnyen adódnak, de a konkrét, jól és könnyen meghatározható célokért nagyon is meg kell kínlódnom. Minden tárgy utal bizonyos cél felé, s ha ez a tárgyszabta cél pont az enyém, eltölt az öröm. Ám de hányszor van fordítva: a tárgymutatta cél nem az én célom vagy legalábbis nem a mának a célja. Ilyenkor vagy a tárgyat kényszerítem a célhoz, vagy a célt a tárgyhoz. Eredmény: egy mesterkél, erőltetett, oxigénnel és retorikai masszázssal éltetett prédikáció. Tíz éves lelkészi szolgálat volt már mögöttem, amikor rájöttem a dolog nyitiára. Nem magamtól jöttem rá — egy építészbarátom tanított meg. Most is hallom a szavát: Első mindig a cél, az, hogy mit akarok építeni. Ezért legelőbb a tervet készítem el, ezután a költségvetést és ezek alapján rendelem meg az anyagot. Igen, az első a cél. A cél a prédikációépítés domináns tényezője, s mint ilyen, minden mást megelőz. Nem a tárgy szabja meg a célt, hanem a cél a tárgyat.

A homiletikai cél kivételes figyelmet érdemel és igényel. Nincs és nem volt szónoklattan, mely ne vetette volna fel a kérdést: mi a prédikálás célja? És ne kereste volna rá a kielégítő választ.

Az unitárius prédikáció-irodalom ugyanazon feltételek között fejlődött, mint más protestáns felekezeteké, csak természetesen, más tartalommal. *Dávid Ferenc* több beszédében vallja: „A prédikátor... értesse meg az evangéliumot, megvilágosítván azt tudománnyal a keresztyények előtt... Ne higgyen az emberi ítéleteknek, hanem csak a derék szentírásnak... Az emberi okoskodások helyébe helyeztesse a szívnek megtökéletesítését“¹. Ez utóbbi a dávidferenci homiletikai koncepció summája: a tökéletesítés. A prédikáció célja tehát a humánus kifejlesztése, a tökéletesség szolgálata. *Enyedi György* beszédei a célosság tükrében négy csoportra oszthatók: társadalmi (cél: a hazafias szellem kinevelése), moralizáló (cél: az erkölcsi romlottság ostorozása), hitvédelmi (cél: az unitarizmus védelme és igazolása) és alkalmi (cél: a tanítás, a lelkiismeret ébrentartása).² *Keresztúri Sámuel* különbséget tesz a formai és tartalmi cél között. Előbbit a hallgatóság lenyűgözésében, utóbbit a keresztyény önismeret útjának megmutatásában, valamint az egészséges és aktív befeléfordulás kiváltásában látja.³ *Szentábrahámi Mihály*, dacára annak, hogy írásaiban teoretikus-rendszerező elme, beszédeiben mélységesen gyakorlati. A prédikáció rendeltetése — úgymond — nem más, mint a keresztyény embernek az evangéliummal való felfegyverzése, hogy igaz keresztyényként állhasson meg az életben. Hasonlóképpen vélekedik *Buzogány Mózes* is, aki szerint az ige hirdetés csak akkor éri el célját, ha cselekvésre tudja bírni a hallgatót. „Ne halogass semmit... *ma* cselekedj... ne szálldogáljon elméd a semmibe, miként a madár... *itt* segíts... imhol vagyok én Uram. engem küldj el“.⁴

Fejérvári Sámuel az egész személyiségre kíván hatni. „Beszédnek célja nem a szerfelett való bölcselkedés, melynek sem értelmét, sem hasznát a nép nem veszi, hanem az istenes élet sokféle dolgainak értelemmel és haszonnal való megmutogatása“.⁵ A prédikáció akkor érte el célját, ha az ember valamennyi képességét mozgósította és az Isten akarata szerinti élet szolgálatába állította. Fejérvári kortársa *Gejza József* retorikailag utolérhetetlen beszédeiben a valóság és az evangéliumi eszménység érintkezésének pontjait kereste. „Annyit ér az evangélium nekünk, amennyi életet belőle merítünk, és annyi ér a prédikáció is, amennyire evangéliummá tudja átvarázsolni a való életet.“⁶ Ilyen pompás elmésséggel homiletikai célt aligha határozott meg valaki egyházunkban. Mintegy négy évtizeddel később a Homoródmente „híres és nevezetes papja“, *Varga Pap* (Derzsi György) bár minden ízében elüt kortársaitól, mégis a prédikáció célkitűzését illetően megegyezik azokkal. Szerinte a prédikáció ostor a lelkész kezében, mellyel a tunyaságra szokott híveket felveri. A cél valójában az „*ereszt*getés.“

Id. Kozma Mihálynál a cél komplexszé válik. „Lelki tanító tanítása által három dolgot ajándékozzon a lelkeknek: nyelvet, mely tud könyörögni, kezet, mely tud dolgozni és adakozni, és lábat, mely tud mások segítségére sietni.“⁷ *Fia, ifj. Kozma Mihály* a labancok által felperzselt torokköszentgyörgyi szószéken tartott híres prédikációjában nyolc pontban foglalja össze az unitárius szószéki szolgálat célját: vigasztalás, tanítás, óvás az elbizakodottságtól, az örökélet hitének ápolása, a keresz-

tény erények felmutatása, az önuralom, s végül a kegyesség (ez nála a szeretet) felébresztése. A célok szintézise a bizonyágtevés, melynek színhelye nemcsak a templom, hanem az élet egész területe is. A lelkész igazi prédikációját nem a szószéken, hanem a hívek körében mondja el.

A felvilágosodás első szakaszának képviselői: *Kozma Gergely*, *Körmöczy János*, *Pákey József* beszédeikben az új racionalista és humanista eszmék rajongói, de bírálói is egyben. A prédikátor nem azért áll szószéken, hogy ott a Szentírás értelmén szörszálhasogató kicsinyeskedéssel elbibelődjék, hanem azért, hogy a haladó eszmék után sóvárgó lelkeket új, korszerű gondolatokkal, bizonyságokkal gazdagítsa. Konkrétan: a cél a felvilágosodott fő, melyből hit és erkölcs fakad egyaránt. „Aki intellektualitér meggyőzetett a jó felől, az már jó ember is; aki eszével megismerte Istent, az már vallásos ember is.“ A prédikátor Istent prédikálja, de immanens, tapasztalati eszközökkel operál. Helvetius-szal együtt vallják, hogy az emberre hatást kizárólag nevelés útján gyakorolhatunk. A nevelés hatalom, mellyel azonban nem szabad visszaélni. A prédikálás nevelő célzatú előadás. E homiletikai nevelés célprogramját Pákey formulázza meg: állati indulataink megfékezése, nyugalom, biztonsági érzés támasztása, a humánumból eredő gyakorlati elvek alkalmazása, a jó lelkiismeret ébrentartása, a gazdasági és társadalmi erények kinevelése, a közjó és a béke előmozdítása.

Első tulajdonképpeni homiletánk, *Márkos György* az unitárius prédikáció hivatását tudományosan határozta meg, midőn így ír: „Jó a prédikáció, melynek határozott célja van. A cél tisztasága és határozott mivolta a prédikátor szellemétől és hivatottságától függ.“⁸ A pallérozott, jószívú, a humánium iránt fogékony tanítók mondhatnak csak jó beszédet. A célt ne a tanító, hanem a gyülekezet egyetemes szükséglete határozza meg. Bírálva a felvilágosodás racionalizmusát, így ír: „A túlságosan észre épült tanítás megvilágosítja ugyan a virtusok útját és rá is helyezteti a keresztényt, ámde nem ad erőt és ösztökélést, hogy azon az úton járhasson is a jámbor keresztény“.⁹ Legyen a cél gyakorlati. „Prédikálunk Urimról és Thurimról, Babilonról és jeruzsálemi templomról s egyebekről, amiket a hívek meghallgatnak ugyan, mert nem tehetnek mást, de üres lélekkel távoznak az Isten házából, s nem fogják tudni, hogy adott helyzetben mit és miként kell cselekedniök.“ *Molnos Dávid* a prédikáció öncélúsága ellen küzd. Mint ahogy a vallás nem öncélú, hanem az emberért van, aképpen a prédikáció is az embert kell, hogy szolgálja. Legyen a cél megvalósítható, számoljon a lehetőségekkel is. Ne kívánjuk, hogy valaki száz mérföldnyire menjen, amikor tudjuk, hogy erejéből alig tíz mérföldnyire telik.

Az unitárius felvilágosodás legmarkánsabb szónoki egyénisége *Szász Mózes*. Nehéz nála a célt meghatározni. Minden érdeklő őt, és ahány beszéde, annyi a cél. Célrendszerében van mégis egységet biztosító vezérelv: meggyőzni a hallgatóságot arról, hogy istenadta képességeik elégségesek ahhoz, hogy keresztény életet tudjanak élni.¹⁰ *Füzi Jánosnál* már könnyebb kihámozni az egységes célt: „Minden tanítás egy kertészeti munka: nyésés, oltogatás, öntözés“. Az emberben csak szunnyad az ember. A tanító feladata ezt a még csak csírájában létező, potenciális embert felszínre hozni. Ezt a folyamatot Füzi „emberedésnek“ nevezi.¹¹ A megemberedés úgy megy végbe, hogy hosszas gyakorlatatás útján az asszociális pályákat célpontjuk felé törő folyamataik-

ban kitérítjük, s a lelkiismeret uralma alá vezetjük. A prédikáció célja meggazdagítani az embert a tiszta, győzelmes lelkiismerettel, Jézussal. Ugyanezen az úton halad *Szilveszter György* is, aki a beszéd célját a megszentelés fogalmában ragadja meg. *Aranyosrákosi Székely Sándor* ostoroz, *Benczédi Márton* nevelőkké nevel, *Ferenczi János* a lelkiismeretre apellál, *Arkosi Mihály* helyes értékítélet-hozatalra akarja híveit tanítani. Külön ki kell emelnünk *Kiss Mihályt*, a harcos, haladó szellemű prédikátort, akiről Gyöngyösi István feljegyezte, hogy minden beszéde e két szóban kulminál: „üssed, vágjad!”

A felvilágosodás az 1848—49-i polgári demokratikus forradalommal gyakorlatilag véget ért. Homiletikai téren új kor köszönt be: *Kriza János* kora. *Kriza* új hűrt penget: a szív húrjait. A lelkész szószéken más célt nem is követhet, mint hatni a szívre, élményt nyújtani, az érzelmi motíválás eszközeivel indítani meg az akaratot. *Gyöngyösi Istvánnál* a cél a hívek sokoldalú szolgálata. *Albert János* és *Rédiger Géza* *Kriza* nyomdokain járnak, midőn „az érzések ősi szent fészkére“, a szívre igyekeznek hatni. *Péterfi Sándorral* úgy vagyunk, mint *Szász Mózes* sel: nehéz egy-két mondatban meghatározni célkitűzéseit. Céltudatának sokrétűségéből ilyenek hámozhatók ki: az ember erkölcsi autonómiájának tudatosítása, az immanens készségek kihangsúlyozása, a helyes keresztény önismeret, a közéleti kereszténység gyakorlati feladatai, népnevelés, szociális tennivalók, hazafiság stb. Mindezek felett ott ragyog a jézusi parancs: cselekedj! „Csak akkor mondhatjuk el, hogy prédikáltunk, ha cselekvésre buzdítottunk, ha szavaink tettekké váltak.“¹²

Ferencz József és köre újra felvillantja a racionalizmust, de már magasabb sikon. Hitvédelem, felekezeti öntudat, szabad vizsgálódás, reform, egyéniségkultusz, szervezkedés, közéleti kereszténység, — íme ennek a kornak az eszményei, melyeket *Ferencz József* beszédeiben mind képviselt és hirdetett. A lelkész, *Ferencz József* szerint szférikus tükre, szintézise kell legyen a körülötte sodródó, egymásnak feszülő, a szabadságharc hullámai között hanyódó-változó erőknek. Lelkészsavató beszédekben számtalan esetben és formában fejtette ki az unitárius prédikálás célját. Minden prédikálás — úgymond — mózesi művelet: kihozni a népet a tudatlanság, a bigottság, a babona, a türelmetlenség, a társadalmi igazságtalanság és a háborúk Egyiptomából. Predikálni annyit tesz, mint szabadságharcot hirdetni meg. Konkrétan szólva a prédikátor hármas feladatot végez: felvilágosít (értelmi művelet), átérettet (érzelmi művelet) és cselekedtet (akarat művelet). *Ferencz József* körében külön szint képez *Simén Domokos*, a 19. század legnagyobb unitárius teológusa. A kozmopolitizmust és az egyetemes érdeklődést nem tudja a szószéki munka célkitűzésével összeegyeztetni. „A lelkésznek sajátos hivatása van: az evangélium hirdetése éspedig nem betűjében, hanem szellemében.“¹³ Ugyancsak külön szint képvisel ebben a körben *Csegezi László*, aki példát mutat arra, hogy a közérdekű problémákról — evangéliumi alátámasztással — hogyan kell a szószékről szólni.

Kriza élményteológiájának és *Ferencz József* új racionalizmusának formái, retorikai szintézisét *Péterfi Dénesnél* találjuk meg. Nála a céltudat új vonással bővül: a profétaiság, az ihletettség. „A szónok ihletett keresztény személyiség, aki másokat is megihletni hivatott. Enélkül a szónoki mű olyan, mint a szirmaitól megfosztott virág“. Minden beszéd egy akaratot befolyásoló aktus: az akarat folyamat levezetése

a szükséglettől a döntésig. Péterfi Dénes voluntarizmusát körének többi tagjai is⁴ képviselik, de kifejtésének művészi szintjét egyik sem éri el.

Az unitárius egyház szószéki szolgálatának célkitűzését vizsgáltuk meg a múlt tükrében. Ennek alapján kíséreljük meg a *ma* unitárius prédikációja célkitűzését megfogalmazni. Mielőtt tárgyi szempontból felelnénk a kérdésre, hogy ti. mi legyen az unitárius prédikálás célja, tisztázzunk néhány elvi természetű kérdést. Mindenekelőtt Molnos Dáviddal együtt leszögezhetjük, hogy az unitárius prédikálás *nem öncélú*, nem önmagáért van, túlmutat önmagán: egy magasabb rendű, isteni és emberi cél szolgálatának eszköze. Innen következik, hogy a prédikáció célkérdése nem különálló kérdés, az szervesen beleszövődik az általános kultusz célrendszerébe. Az unitárius kultusz természetéből fakad, hogy a *prédikáció nem közvetlenül üdvszerző cselekmény*, hanem egy üdvösségnek nevezhető konkrét földi állapot megteremtésének egyik eszköze: Istenországa megvalósításának eszköze. A célok és motívumok skáláján minden célobjektum csak az előző motívum számára cél, a következő számára már eszköz. Pl. X prédikációval elértem azt a célt, hogy a hallgatók ténylegesen gyakorolják a rendszeres önvizsgálatot, s ennek kapcsán helyes önismeretre tesznek szert. Ez a cél csak az X prédikáció célja. Y prédikáció azonban, mely célul a bűnbánást tűzte ki, az önismerés eszközévé válik, mint ahogy Y beszéd célja is eszközévé válik a beszédnek, mely a bűnbánáson és megtérésen túli területekre terjed. Egyetlen cél van csupán, mely nem lehet eszköz, az utolsó, a legmagasabbik: a summum bonum.

Abból, hogy az unitárius prédikáció nem „opus operatum“, még egy igen fontos következtetés vonható le, és pedig az, hogy a mi szószéki munkánk *sokkal nagyobb céltudatot követel*, mint a másoké. Az „opus operatum“ cselekvés hasonló az ösztönhöz, mely különösebb erőlködés nélkül, könnyedén, tudattalanul is tör a célra. A mi kultuszténykedéseink hasonlíthatók a tudatos, akaratos, nem spontán, hanem a *mi* erőinkre támaszkodó cselekvésekhez. Itt már a célt is és a célratörést is, Istentől kapott képességeink segítségével, mi magunk kell, hogy biztosítsuk, tisztázzuk, megfogalmazzuk, alkalmazzuk. Ezért esik olyan rendkívül nagy súllyal latba nálunk a célprobléma. De egyébként is a finalizmus megtanított, hogy az emberi ténykedésekből a célosság tudata nélkül semmi meg nem érhető. Sőt, továbbmenőleg azt is állíthatjuk, hogy minden csak a konstruktív célfunkció arányában nyer létjogot, beleértve a prédikációt is. Cselekvéseinket millió motívum határozhatja meg, de e determinizmus szövevényében nem szabad elvesznünk, hanem világosan kell látnunk és megragadnunk a célt, tudnunk kell azt, hogy *mit akarunk?* Nem tartozik ránk az ún. céltudat lélektani és értékelméleti elemzése, vegyük azt kész ténynek, s annak következményeit alkalmazzuk a beszédszerkesztés homiletikai feladatainak a rendjén.

Amint már említettük, a prédikáció célja szerves részét képezi a vallási és egyházi létünk egyetemes célrendszerének. A lelkész nem tűzhet ki az egyetemes célrendszeren túl eső célokat. Mi legyen ez az egyetemes cél? Nem lehet más, mint amit Jézus már kitűzött: a tökéletesség. Ennek az egyetemes célnak vannak alárendelve a részcélok. A célok hierarchiájában az egyházi beszéd az ilyen részcélokat hivatott kitűzni és munkálni. Azok az írószónokok, akiket felemlítettünk, mind

egy-egy ilyen részcelt képviseltek, az egyetemes célnak egy-egy tartalmi vonását ragadták meg és alkalmazták. Ezeknek summája maga az egyetemes cél: a tökéletesség.

A prédikáció célját legegyszerűbben így határozhatjuk meg: *hatás*. Beszédeinkkel hatni akarunk. A hatásaktus alanya a lelkész, tárgya a gyülekezet. Mi a hatás? Közönségesen befolyás. „A“ alany „B“ eszközzel „C“ gyülekezetre hatást akar gyakorolni, melynek előre megállapított célja változást eszközölni a gyülekezet személyiségének a strukturájában. A prédikáció tehát, akárcsak bármilyen kulturális vagy pedagógiai hatás, *tudatos és célzatos beavatkozás a gyülekezet tagainak természetes élet- és lelkifolyamatába, abból a célból, hogy abba bizonyos érték kategóriákat, a mi esetünkben keresztény valláserkölcsei igazságokat vigyünk bele*. A prédikálás tehát beavatkozás az emberek spontán lelki életébe. Igen fontos kihangsúlyozni, hogy ennek a beavatkozásnak nem szabad erőszakosnak lennie, ezt a hívek kell kérjék és igényeljék. A következetes vallásszabadság elvének posztulátuma ez. Prédikálni annyit jelent, mint a spontán-természetes ítéleteket értékekkel, (igazság, jóság, szépség, szentséges) a spontán-természetes érzelmeket pedig ugyancsak az értékek segítségével megnemesíteni. A prédikálás dialektikus cselekmény, akárcsak a tágabb értelemben vett nevelés is. A gyülekezet valóban szemben áll az értéket adó, kínáló prédikátorral: *a természet tézise az érték antitézisével*.¹⁵

A prédikálás két tényező összecsapásának a folyamata, mely létrehozza, vagy legalábbis létre akarja hozni a szintézist: az értékekkel meggyarapodott, az értékek által új lelkifolyamatok útjára állított keresztény személyiséget. Azt mondtuk: célzatos beavatkozás. Melyek ezek a célzatok? Melyek az érték átvitel *konkrét megnyilatkozásai*, módszertani mozzanatai?

1. Első maga az introvertálás, a befeléfordítás. A szónok első feladata a figyelmet és érdeklődést befelé, a lélek felé fordítani. A gyakorlatban ezt az imádsággal végezzük el. Ezért fontos, hogy az imádság a beszéd előtt legyen.

2. Introvertált állapotban élesebbre gyűl a tudat fénye, vonzó ereje nő, s a latens szükségérzet a tudatba kerül, illetve azt az ima és a prédikáció a *tudatba* hozza. Ez a második fokozat.

3. Az introvertáló önmagát vizsgáló én-képet alkot magáról, megállapítja a maga ún. status-praesens-ét, pillanatnyi állapotát, diagnosztikai képét. Ez a kép nemcsak tényítéletek, hanem értékítéletek alapján is alakul ki. Nem csak azt mondom, hogy *ez vagyok*, hanem azt is, hogy *ilyen* vagyok. Ez az *önbírálat fokozata*. Az én apriori, rendelkezik ideális értékfogalmakkal. Megszerkeszti ideális státusát, eszményi önmagát. A van világából átlép a kell világába is. A két státust: a jelenit és az ideálisat összehasonlítja, s kijön a szükséglet. A „status ideális, mínusz status praesens“ annyi, mint szükséglet. A prédikátor feladata segítséget nyújtani ennek a kivonásnak az elvégzésében.

4. A következő fokozat a szükséglet, a hiányt pótló elemeket, értékeket az én előtt felvonultatni, azoknak tényleges pótló jellegét kiemelni, meggyőzni a hallgatót arról, hogy pont erre van szüksége, ez az érték az, ami teljesen kielégíti őt. Ezt a feladatot a meggyőzés eszközeivel végezzük.¹⁶ (logikai, lélektani, szuggesztív, intuitív, prófétai, redukció, tekintélyhatás stb.). A folyamat a döntésig (legalábbis az álta-

lunk feltételezett döntésig) kell hogy tartson, templomban ugyanis csak eddig juthat el egy akarati aktus. A szónok azonban hiszi, hogy a folyamata tovább tart a hívekben és cselekvéssé érik.

A beszéd célját megfogalmazhatjuk úgy is, mint *gátlástevést és gátlásrombolást*. Az érték behatolása a személyiségbe nem simán történik, ellenállásokba ütközik. Az ellenálló erő az évmilliók állati sorsunk atavisztikus maradványai: a gyarlóság, a bűn. A prédikátornak ismernie kell az ellenállás természetét és erejét. Prédikálni annyit jelent, mint a „homo animalis“ aktív ellenállásának, érvényesülni akarásának útjába gátlásokat építeni, s ezzel egyidőben — a másik oldalon — a „homo hominis“ kibontakozását gátló erőket lerombolni. Ahogy a próféta mondja: építs, rombolj! De nemcsak az állati természet atavisztikus anyaga képez gátlást az érték útjában, hanem a személyiség sérüléseiből adódó negatív tényezők is. Pl. értelmi, érzelmi vagy összkomplexusok, traumák, konfliktusok, obszessziók, fóbiák, mániák, neurozisosok¹⁷ stb. A prédikáció célja ezen a ponton eggyé válik a pásztoráció célkitűzésével: az értékkel szembefeszülő gátlásokat kiküszöbölni, az értéknek a személyiségbe való behatolását és honfoglalását megkönnyíteni. Ha csak a gátlásrombolás szempontjából nézzük a prédikációt, az felszabadítást jelent, potenciális, gátlásolt, megszületni nem tudó erők és képességek aktiválását, rejtett kincsek kiásását, szokrátszi szóval élve: *bábáskodást*. Ha a gátlástevés oldaláról vizsgáljuk, úgy a prédikáció fék, zabola, akadály, visszafojtás, a „homo animalis“ visszaparancsolása, lebilincselése, vagy — s ez a jobbik eset — szublimálása, pozitív erőkké való átváltása.

Amint mondtuk fejtegetésünk elején, a prédikáció célja a tárgyi jellegű érték visszaváltása személyes értéké. Ilyen értelemben hisszük mi is, hogy az evangélium életté lett.

Minden beszédnek külön mondanivalója van, külön célkitűzéssel jelentkezik. A prédikáció „egyéniségét“ ezek a külön célok jelentik elsősorban. Ezeknek az „egyéni“ céloknak — természetesen — a szükséglet megtapasztalásából kell kiindulniok.

Prédikációt írok. Első kérdésem: mire van szüksége a gyülekezetnek? Az általános, egyetemes célrendszerben mi az, amit a mában és az „itt és most“-ban igényel, ami az ő szubjektív érzésén túl is *kell* neki? Homiletikai parancs: *nem szabad még csak hozzákezdeni sem a prédikáció-íráshoz mindaddig, amíg nem tisztáztam a célkitűzést, amíg nem adtam világos és konkrét feleletet arra, hogy mi a céloom, mit akarok?* Az első szó, amit arra a papírra felírok, amelynek hófehér ágyában megszületik a prédikáció, nem a dátum, a cím, a textus, hanem *a cél*. A cél s a mögötte rejlő szükséglet határoz meg mindent: textust, címet, tárgyat, anyagot, illusztrációt, stílust. Mint ahogy a pedagógus vázlatán első helyen a cél (pedagógiai és tárgyi cél) fogalma áll, úgy a lelkész is első helyre beszéde célkitűzését próbálja felírni. Fiatallélek-szektől szolgálat után meg szoktam kérdezni: mi volt a céloed ezzel a beszéddel? A kérdés legtöbbször a meglepetés erejével hat, s a fiatal lelkész nem tud mindig rövid és világos választ adni a feltett kérdésre. Az a beszéd jó, melynek elhangzása után mind a szónok, mind a hallgató egy mondatban meg tudja határozni, mi volt a célkitűzés. Ha analitikusan járunk el, előre megválaszthatjuk a textust ugyan, de addig

semmit sem írunk le, amíg nem feleltünk a kérdésre: minő célra utal a textus? Célszerű-e nekem az itt és most?

A cél sohasem valaminek a puszta bemutatása, nem szemléltetés, nem magyarázat, ezek csak segítőeszközök. A *cél cselekvést, megváltozást, értékmegvalósításra való vállalkozást, odaszentelődést kifejező imperatívusz*. Nem tényítélet, hanem értékítélet. Pl. helytelen célul tűzni ki ilyeneket: a vasárnap eredete, Isten értelmi tulajdonságai, a zsidók helyzete Babilonban stb., mert ezek nem értékítéletek és nem foglalják magukba az értékítélet imperatívuszát.

Ne tűzzünk ki olyan célokat, melyek híveink teljesítőképességeit felülmúlják, mint pl. napi ötszöri imádkozás, abszolút tisztaság, tökéletesség, vagyonunk szétoztása stb. Ne tűzzünk ki túlságosan távoli célokat, mint pl. Istenországa; csak lépéseket tűzzünk ki megvalósításra és csatoljuk hozzá a bizonyosság élményét, hogy ti. helyes irányban járunk.

Legyen a cél világos, határozott, félremagyarázhatatlan pontos. Pl. figyeljük alaposan magunkat — a lélek csendes hangján szól hozzánk Isten.

Legyen a cél minél teljesebb összhangban a textussal és a tárggyal. Ne jelöljön meg se több, se kevesebb, sem pedig más követelményt, mint amit a textus mond. Pl. ha az imádkozás szükségességét tűzzük ki célul, nem vehetjük textusnak a Jak 5,13-t, mivel itt csak a szenvedőknek kínálja az imádkozást a Biblia, holott imádkozni a nem szenvedőknek is kell.

A kitűzött célt egy pillanatig se tévesszük szem elől. A bevezetés-től az ámenig a prédikálás minden percében gondoljunk a célra és azt el ne veszítsük egy pillanatig se.

Legyen a cél gyakorlati, a prédikáció hallgatása után tudja a hívó, mi vár rá, mit kell tennie vagy nem tennie.

Legyen a cél parancs jelleggel megfogalmazva. Pl. ne engedd, hogy egy nap is elműljék anélkül, hogy valami jót ne tettél volna!

Legyen a cél mindenkire vonatkozó nemre, foglalkozásra, korra stb.-re való tekintet nélkül.

Legyen a cél hosszú időre szóló, ne csak egy-két napra vagy hétre. Írásban fogalmazzuk meg célkitűzéseinket. Pl. *Cél*: Tegyük bizonyoságot minden nap türelmességünkről! *Cím*: Parancsolom, tűrj! *Textus*: 1Thess 5.14.

Befejezésül csak ennyit. Tekintsük nekünk szóló homiletikai parancsnak: tudatos, világos céltudat és célkitűzés!

JEGYZETEK

¹ Első része az *Szent Irasnac külön reszeyből vöt predicaciocnac az atya Istenről, ennek kedig az ő Fiaról az Ihesus Christusrol es azmi öröcsegü ncnc peczetiről az Sz. Lelecről*. (Albae Juliae MDLXIX Gregorius Vagnerus [typ. Hoffhalter])

² *Conciones* (Prédikációk), kéziratos munka, 5 kötetben.

³ Beszédek, könyörgések, halotti beszédek (kéziratban).

⁴ *Prédikációk*, 1760.

⁵ *Szent prédikációk*, 1760—1780 (kéziratban).

⁶ *Szent prédikációk*, 1780 (kéziratban).

⁷ *Böjti prédikációk*, 1779 (kéziratban).

⁸ *Homiletika*, Kolozsvár 1804 (kéziratban).

⁹ Uo.

¹⁰ *A vallásitanítóknak két fő kötelességei egy beköszöntő prédikációban*. Kolozsvár 1809.

¹¹ *A bölcs ember szemléltetése formáltatásában, tetteiben és nagyságában egy halotti beszédbe foglalva*, Kolozsvár, 1811.

¹² *Egyházi szentbeszédek különféle alkalmakra*. II. kötet 16.

¹³ *A pap az evangéliumnak oltalmazója*. 1868.

¹⁴ Derzi Károly, Gál Miklós, Mózes András, Ürmösi Kálmán és mások.

¹⁵ Kornis Gyula, *Kultúra és természet*.

¹⁶ Davis, Ozora S., *Principles of Preaching*. Chicago 1935.

¹⁷ Stolz, Karl R., *Pastoral Psychology*. Nashville.

Dr. KATHONA GÉZA

AZ 1571 FEBRUÁRJÁBAN TARTOTT ÁLLÍTÓLAGOS HARMADIK GYULAFEHÉRVÁRI HITVITA ÉS A PATROTHEOSZ-TAN

E hitvitának megtörténtét Borbély István állítja az Uzoni Fosztó István neve alatt emlegetett kéziratos unitárius egyháztörténet (*Historia ecclesiastica Transylvano-unitaria*) Kénosi Tózsér János által írt I. kötetének (kolozsvári volt unit. kollégiumi példány) 574—594. lapjain található közlés alapján. Azt is megállapítja, hogy Kénosi a hitvita történetét nem közvetlenül az állítólag Palaeologus által készített eredeti jegyzőkönyvből vette, hanem annak Lisznyai Gyárfás kolozsvári unitárius prédikátor által eszközölt másolatából, melyet a kolozsvári volt unitárius kollégium könyvtárának 966. számú kéziratos kötete őrzött meg. Előadja e források alapján, hogy a vitatkozáson jelen volt János Zsigmond fejedelem is. Ez alkalommal került Erdélyben először szóba az a tanítás, hogy Krisztus nem Isten, mert Isten csak egyetlenegy van, a Patrotheosz. Hat tézisben állította ezt Paruta Miklós, s ugyanannyi corollariumban bizonyította Sommer János. Blandrata az előterjesztést nem támogatta, maga Dávid Ferenc sem volt megnyerhető annak. Eddig Borbély István.¹

Amióta Pirnát Antal szerencsés kezű kutatást folytatott a kolozsvári volt unitárius kollégiumi könyvtárban s Borbély fenti közléseinek forrását áttanulmányozta a Lisznyai-kódexben s vizsgálat tárgyává tette a Lisznyai-féle szöveg 1583 decemberében másolt duplumát is a Thoroczkai-kódexben, sőt kutatása eredményeiről bőséges kivonatban is beszámolt, nyilvánvalóvá vált, hogy e kódexek nem a gyulafehérvári harmadik hitvita Palaeologus által készített jegyzőkönyvét őrizték meg, mint Borbély véli, hanem Palaeologusnak egy fantasztikus regényes elbeszélését, a „Disputatio Scholastica“-t, melyet egy képzeletbeli hitvitáról írt képzeletbeli szereplőkkel az unitarizmus világraszóló végső győzelmének bemutatására.²

A „Disputatio Scholastica“ Palaeologus kiváló írói képességeiről tanúskodik, fantáziája meg egészen lebilincselő. E művét 1574 végétől 1575 őszéig Gerendi János alicai birtokán való tartózkodása alatt írta. Sajnos, mindkét fennmaradt példánya befejezetlen. Vagy Palaeologus az írást, vagy a lejegyző a másolást valami okból megszakította. Tartalma a jelentéktelen epizódok elhagyásával, rövidebbre fogva alább következik.

A csodálatos történet az égben kezdődik. Együtt van a mennyei szenátus, az összes angyalok és szentek Isten elnöklete alatt. Az Úr trónusa körül ül az apokalyptikus 24 vén is. Közülük a legöregebb kér szót. Elmondja, hogy ez emberek közt érthetetlen nézetek terjedtek el. Legnagyobb részük egy hármasságban hisz, s ami még rosszabb, azokat, akik ezt nem akarják elfogadni, üldözik, sőt meg is ölik. A vén után Jézus ragadja meg a szót, kérve Istent, hogy a háromságkövetők garázdálkodását ne tűrje tovább. Az égiek kérésére elhatározza Isten, hogy a kérdés végleges tisztázására és a tévtan megszüntetésére a halandók közt egy egyetemes zsinatot hív össze. Nyomban el is küld egy angyalt, hogy bízta meg Józsiás királyt (Pirnát szerint János Zsigmond) a gyűlés megrendezésével. Erre Józsiás király a csodás zsinat számára aranyból és drágakövekből felépít egy várost, melynek Janopolis (Pirnát szerint Gyulafehérvár) a neve, ebben is egy fényes amphiteatrumot helyszíniül a tanácskozásnak. A meghívókat angyalok viszik szét élő és holt kiválóságoknak. Janopolis Amphiteatrumában megjelenik Miksa császár Ferdinánd és Károly főhercegekkel, Németország, Ausztria és Csehország előkelőségei, Erzsébet angol királynő, a török szultán egész udvarával, valamint a tatár kán. IX. Károly francia király is kér bebozósítást, de a Szent Bertalan-éji vérfürdő miatt nem eresztetik be, mire gutaütés éri. Az egyháziak közül jelen vannak VII. Gergely és VIII. Bonifác pápák, a bizánci pátriárka, Luther, Zwingli, Kálvin, Beza, Bullinger, Athanasius, Petrus Lombardus, Gratianus, Albertus Magnus, Nicolaus Cusanus, Aquinoi Tamás, Johannes Scotus, Blandrata, Paruta, Palaeologus a Gerendiekkel, Dávid Ferenc, Sommer, Hunyadi Demeter, Cracerus Lukács, Enyedi Miklós, Macerius Ambrus, Bekes Gáspár, Hagymási Kristóf. Dávid Ferenc az elnöklő Józsiás király oldalán ül. A tárgyalás kezdetén Hunyadi Demeter, Cracerus Lukács és a fiatal antitrinitárius prédikátorok kiosztják a vitatételeket a vendégek között. A pápák és a bizánci pátriárka megbízásából elsőnek Beza öntelt hangon bírálta Blandratát és Parutát, elősorolja a Szentháromságra vonatkozó, gyenge lábon álló bizonyítékait. Beza beszéde után Hunyadi Demeter olvassa fel Paruta hat tézisét, melyhez csatlakozva Paruta egy szép hozzászólásban fejti ki, hogy az egyetlen Isten a Patrotheosz. Őt követően Cracerus Lukács ismerteti Sommernek Paruta téziseihez kapcsolt hat corollariumát, melyet Sommer egy beszédben tesz érthetőbbé. Ezután a két pápa, VII. Gergely és VIII. Bonifác versenyt ícsárolják az unitáriusokat és méltatlankodásuknak adnak kifejezést, hogy ők, akik azelőtt császároknak osztogattak parancsokat, most foltozó vargákkal, orvosokkal, iskolamesterekkel és más efélékkel kénytelenek vitatkozni. Végre Józsiás király felszólítására a két pápa, valamint Lombardus Péter, Gratianus, Luther és Zwingli ismertetik háromságbizonyítékaikat. Erre Paruta és Sommer ellentételeket terjesztenek elő. A szentháromsághívők lassan zavarba jönnek. Már csak a pápisták küz-

denek Sommerrel, Luther és Zwingli feladják a harcot. Így ér véget a hitvita első napja. Másnap reggel Dávid Ferenc nyitja meg az ülést és felírja azok nevét, akik e napon fel akarnak szólalni. Most a háromsádogmát először Kálvin kezdi behatóan tárgyalni, de ellentmondásba keveredik Athanasiuszal. A további felszólalók Aquinoi Tamás, Johannes Scotus, majd Nicolaus Cusanus, kinek beszéde közben mindkét kézirat előadása megszakad.

Íme ez Kénosi Tózsér János harmadik gyulafehérvári hitvitára vonatkozó közlésének az ősforrása. Kénosi a „Disputatio Scholastica“-nak a Lisznyai-Thoroczkai-kódexekben fennmaradt szövegeit tévesen értelmezte s az írói képzelet világában megszületett, csodálatos elemekkel átszőtt zsinatot történeti ténynek könyvelte el. Borbély István azután Kénosit követve a harmadik gyulafehérvári hitvitát valósággal megtörténtnek vette, pedig ha a kezeügyébe eső kódexek ide vonatkozó szövegét gondosan átolvassa, nyomban rájöhetett volna arra, hogy az általa feltételezett zsinat csak az írói képzelet világából való s mint ilyen is nem az erdélyi unitáriusok belkörü tanácskozása, mint utána Zoványi Jenő is tévesen véli,³ hanem egy képzeletbeli világzsinat, melyen minden idők legkiválóbb élő és holt teológusai és világi tekintélyei vannak jelen. Palaeologus fantasztikus regényes elbeszéléséhez nem fűz évszámot és pontos dátumot. Borbély István azonban annyira történeti ténynek tekintette az abban lejátszódó cselekményt, hogy kijelölte annak megközelítő pontossággal az időbeli helyét is az unitárius eszmemozgalom történetében, megállapítván, hogy az 1571. január 6—14-i marosvásárhelyi országgyűlés és János Zsigmond 1571. március 14-én történt halála közti időben kellett annak végbemennie.⁴ Borbély tévedése, mint láttuk, Zoványinál, de másnál is⁵ követésre talált. Pirnát Antal volt az első, aki röviden utalt a hibára.⁶

Vannak szempontok, melyek Palaeologusnak a „Disputatio Scholastica“-ban követett beállításai ellen szólnak. Ide tartozik az az eljárás, hogy Parutát a patrotheosz-tan szerzőjeként s következképpen a nonadorantizmus úttörőjeként mutatja be, holott az a mérsékelt antitrinitáriusok közé tartozott s krisztológiai tekintetben Blandratáéhoz hasonló felfogást képviselt. Erre lehet következtetni abból, hogy a Sommer által megindított vitába Dávid oldalán beavatkozva 1573 januárjában ragaszkodott a Krisztus halálából folyó megváltás és a hitből való megigazulás elvéhez s ilymódon szembehelyezkedett a palaeologusi radikalizmussal.⁷ Az is figyelemre méltó körülmény, hogy ez időtájról készült el katekizmusával, melyet egy Radnóton tartott zsinat hivatalos használatra is elfogadott. Ezzel kapcsolatban Paruta ideológiai beállítottságára nézve sokat mondó jelenség, hogy e kátéja a konzervatív Blandrata tetszését is megnyerte!⁸ Paruta Blandratával mindig baráti kapcsolatban és szellemi közösségben maradt,⁹ s aligha követhette Dávidot a nonadorantizmusban. Hiteles forrásból tudjuk, hogy élete végén Blandrata nagyenyedi házában lakott s nem sokkal 1581. március 5. előtt ott is halt meg.¹⁰ A Dávid Ferencnek tulajdonított részint ellenlábás,¹¹ részint passzív¹² szerep is kihívja a kritikát. A valóságban Dávid nagyon korán megismerte a patrotheosz-műszóval jelzett istenfogalmat, s élete folyamán soha sem folytatott az ellen nyilvános harcot. Következetlen az a beállítása is, hogy a janopolisi zsinaton azzal a Hunyadi Demeterrel olvastatja fel Parutának a patrotheosz-tant megállá-

pító s végeredményében a nonadorantizmust is megvalósító hat tézisét, aki pályája során mindig Blandratához igazodott s Dávid eltávolítása után annak oldalán a nonadorantista irány felszámolója volt. Ez összeférhetetlenségek is utalnak arra, hogy a janopolisi zsinat nem egyéb a képzelet fiktiiv játékánál, ami a valósággal sokszor hadilábon áll. A költői szabadság és a csapongó képzelet adott módot arra Palaeologusnak, hogy fantasztikus regényes elbeszélése szereplőit a maga írói céljainak megfelelően torzítsa s magát a cselekményben teljes passzivitásba burkolja. Ő, aki a janopolisi csodás világzsinat cselekményének minden eseményét és részletmozzanatát, szereplőinek beállítottságát és mondani valóját ragyogó írói fantáziával aprólékosan kidolgozta, lehetetlen, hogy Parutától és Sommertől betétként¹³ vett volna át téziseket és corollariumokat. Az ezek szájából elhangzottak is az ő saját gondolatait és formulázásait tolmácsolják függetlenül attól, hogy milyen azoknak az egyéni meggyőződése. Másokkal adhatja elő saját nézeteit, míg maga a zsinaton névtelenül háttérben marad, gyaníthatólag azért, mert a tilalmazott tanításért emelhető innovációs vádtól távol kívánja magát tartani.

Ha a Gyulafehérvárra elképzelt zsinatot 1571 februárjára helyezzük, mint Borbély teszi, támadnak más nehézségek is. Ilyen az, hogy Palaeologus éppen ez időpontban nem tartózkodott Erdélyben. Palaeologusnak négy erdélyi időzéséről tudunk.¹⁴ Dudith András szerint először 1572 februárjában látogatott el Erdélybe s felvette a személyes kapcsolatot Dávid Ferencsel és Sommer Jánossal, de ez év júniusában már visszatért Krakkóba. 1573 januárjától koratavaszig másodszor is Kolozsváron tartózkodott útutazóban Törökországon keresztül szülőföldjére, Chiosz szigetére. Visszatérése 1573. augusztus 12-én érkezett Kolozsvárra, de hamarosan tovább utazott Lengyelországba. Még 1573 végefelé megint ellátogatott Kolozsvárra, most már harmadszor. Ez a tartózkodása nagyon rövid volt. Dávid Ferenc nagyobbik, Dávid nevű fiáért jött, kit tanulás végett magával vitt Krakkóba. Utolsó látogatására 1574 koratavaszán került sor. Ekkor taníthatott rövid ideig a kolozsvári unitárius kollégiumban. Ez év végén Gerendi János oltalma alá Alcinára húzódott s itt időzött 1575 őszéig több munkájának, köztük a „Disputatio Scholastica“-nak megírásával foglalkozva. Amint látható, ki van zárva, hogy 1571 februárjában Gyulafehérvárott zsinatozhatott volna. De van más ellentmondás is. Hunyadi Demeter sem lehetett jelen a képzeletbeli zsinaton, mert annak Borbély által rögzített idejében Padovában tanult s csak János Zsigmond halála után tért vissza Erdélybe.¹⁵ Mindezek ellene szólnak annak a feltetelezésnek, hogy 1571 februárjában Gyulafehérvárott hitvitázó zsinatot tartottak volna.

Ha e zsinat a fantázia szüleménye volt is, a rajta Paruta szájából elhangzott patrotheosz-tan valóságos palaeologusi tanítás volt. Igaz, hogy Palaeologusnak csak egy 1575-ben írt művében fordul elő a patrotheosz-terminus s másutt se előbb, se utóbb sehol, de a mögötte álló isten-konceptió sokkal korábbi eredetű. Mikor Dávid Ferenc 1570. november 29-én krisztológiai vívódásait levélben tárta fel Palaeologus előtt,¹⁶ már lényegében azzal az isten-eszmével nyugtathatta meg, melynek megjelölésére 1575-ben a patrotheosz-műszót megalkotta: egyedüli Isten az Atya s Krisztus csak őáltala Messiásul küldött ember, akit imádás nem illet.

Ennek a tanításnak azonban most különös hangsúlyt ad az a körülmény, hogy a pápa, Józsiás király és a török szultán is jelen vannak a fiktív janopolisi zsinaton. Nem statiszták ezek, hanem főszereplők, Isten három népének a megtestesítői. Kifejezői Palaeologus 1572. évi „De Tribus Gentibus“ c. művében kifejtett megigazulástanának, mely szerint Istennek három népe van, melyeknek többé-kevésbé helyes fogalmuk van a megigazulásról s ezt képesek is elérni: ezek a keresztények, zsidók és mohamedánok.¹⁷ A három nép közül legtöbbet foglalkozik a mohamedánokkal. Az a meggyőződése, hogy a mohamedánok lényegében keresztények. Az Isten ígéreteibe vetett hit, ami az embert Isten fiává teszi, legalább oly mértékben megvan a mohamedánokban, mint a keresztényekben. Ők is egy Istenben hisznek s a keresztényektől csak az általuk a Háromságról vallott tévtan miatt fordultak el. Hisznek ők Jézusban is, mint Isten felkentjében, kinek szerepe vallásos képzeteikben csak azért szorult háttérbe, mert kifogást emeltek az ellen, hogy a keresztények Jézust hamisan istenítették. Most a janopolisi zsinaton a helyes isten-eszme tisztázásával és Jézus emberi lényegének helyreállításával Isten három népe között megszűnt az őket eddig elválasztó ellentét, létrejött az egyetértés s azok a pápa, Józsiás király és a török szultán vezetésével egy táborba egyesültek, amint ez a csodás zsinatról szóló beszámoló elmaradt befejező részeként a „De Tribus Gentibus“ útmutatásával rekonstruálható. Íme Palaeologus dédelgetett eszméje, melynek vonzóerejében az egyházi tanításnak minden általa korábban megfogalmazott, szenvedéllyel kifejtett s körömszakadtig védett tételei minden szertartással és szokással együtt elhanyagolható jelentéktelenséggé zsugorodtak. Ennek szolgálatában maga a patrotheosz-tan is csak eszközzé üresedett, kilúgozódván annak keresztény tartalma. Ekként a filozófiai fogalom-má finomult isten-konceptió Palaeologus értelmezésében eljutott a mindeneket egyesíteni tudó személytelen deizmusig.¹⁸ Így képzeletben könnyű volt neki keresztényeket, zsidókat és mohamedánokat közös nevezőre hozni, mert mindegyik belső, tulajdon lényegét áldozza fel az egységért, de közben mindhárom megszűnik vallás lenni s filozófiai irányzat lesz. Palaeologus merész, korát messze meghaladó gondolkodó, módszere volt a teologizálás és ennek színe alá rejtette el filozófiai aspektusait. Sokan csak a teológust ismerték fel és értékelték benne s filozófiai kisiklásait megbocsátották, sőt csodálták is. Az erdélyi unitáriusokra mély hatást gyakorolt. Számos jele maradt ennek. Thoroczkai Máté, Lisznyai Gyárfás és Enyedi György évekkel Erdélyből való végleges távozása után kéziratban lappangó műveit, köztük a „Disputatio Scholastica“-t és a „De Tribus Gentibus“-t érdemesnek tartották kegyelettel összegyűjteni, lemásolni és kódexekbe foglalni.¹⁹ Palaeologus egyéb szertartásokkal együtt elvetette az úrvacsorát.²⁰ 1575-ben Tövisi Mátyás, Temesvári Ambrus, Szigethi Jakab és Erdődi András lelkészek már az úrvacsorát majomszínháznak gúnyolták.²¹ Kolozsvárott még az 1580-as években is szóbeszéd tárgyát képezte az a népszerűvé vált palaeologusi nézet, hogy a törökök és rácok is üdvözlnek, mert egy Istenben hisznek.²²

Ám semmi nyoma sincs annak, hogy Dávid Ferenc Palaeologus egyoldalú befolyása alá került volna. Annak patrotheosz-tanát sok lelki vívódás után, de végre is elfogadta és haláláig ragaszkodott ahhoz.

Teológiai rendszerének egyéb elemeivel szemben azonban eleinte kifogásai voltak. Bizonyos ez abból, hogy mikor az unitárius esperesek Palaeologus első kolozsvári látogatását követően 1572. szeptember 19-én Tordán tartott gyűlésükön szembeszálltak Sommer Jánosnak a két-féle megigazulásról, eredendő bűnről, törvényről, szabadakaratról, érdemszerző jócselekedetekről és predestinációról szóló és teljesen Palaeologus tanításait tolmácsoló tételeivel, az esperesek visszautasító válaszát szeptember 29-én maga Dávid fogalmazta meg a megigazulásról írt művecskéjében, s abban egyebek közt pálcát tört a predestináció mellett is.²³ Újult erővel folytatódott a disputa, mikor Palaeologus 1573 januárjában másodszer látogatott el Kolozsvárra. Dávid akkor Parutával az oldalán folytatta a vitát a régi tanok védelmében.²⁴ Később a vitatott tanokat illetően mégis engedett Palaeologusnak, de ezt is csak a szükséges kritika alkalmazásával tette. Így nincs tudomásunk arról, hogy Dávid Palaeologus hatására elvetette volna az úrvacsorát. Ezt a szertartást az unitárius tömegek igényelték, s a Dávid tragédiája után megindult restauráció során nem kellett annak újra való bevezetéséről gondoskodni. Dávid soha sem adta fel a vallás tételes rendjét s nem adott helyet Palaeologus dogmákat bagatellizáló, szintelenítő, egészen a mohamedánokig eléréig egységtörekvésének. Ő egész életén át a Sommer János tolmácsolásában megismert Acontius-féle „communis prophetia“-tan²⁵ elhatározó befolyása alatt állott és végtelen szelídséggel és türelemmel elnézte, hogy mások az antitrinitarizmus általa körülhatárolt eszmevilágának keretein túllépjenek. De az ő egészséges szellemének fája simán föléje nőtt az antitrinitarizmus palaeologusi (és gliirusi) vadhajtásainak. Bármily eredeti és merész gondolkodó is volt Palaeologus, csalóka illúzióknak lett a rabja, mikor a keresztény Patrotheosz és a török Allah közé nagyvonalú felületes-séggel egyenlőségi jelet tett. A két istenképletet egy világ választja el egymástól. Dávid már 1567—1568 táján Károlyi Péterrel folytatott irodalmi vitájában joggal utasította vissza azt a gyanúsítást, hogy az ő általa bemutatott Krisztus török Krisztus volna.²⁶ Ezúttal is megmaradt a patrotheosz-műszóval fémjelezhető keresztény tartalmú istenfogalom mellett s óvakodott a Palaeologus „De Tribus Gentibus“-ában szereplő három nép, a keresztények, zsidók és mohamedánok óminózus istenegységétől, mely tanítás annyi ellenséget szerzett az antitrinitarizmusnak. Hogy másképp tett volna, arról forrásaink nem tanúskodnak.

JEGYZETEK

¹ Borbély István: A magyar unitárius egyház hitelvei a XVI. században. Kolozsvár, 1914. 50—52. — Uő: A mai unitárius hitelvek kialakulásának története. Cluj—Kolozsvár, 1925. 71—75.

² Pirnát Antal: Die Ideologie der Siebenbürger Antitrinitarier in den 1570er Jahren. Budapest, 1961. 106—113., hol a zsinat részletes leírása megtalálható. Palaeologus idevágó műve „Disputatio Scholastica Jacobi Palaeologi“ címmel a Thoroczkaikódex 459—531. és a Lisznyai-kódex 1—84. lapjain maradt fenn. Vö. Pirnát Antal. i.m. 189, 191.

³ Eorbély István: A magyar unit. egyh. hitelvei stb. 50. — Uő: A mai unit. hitelvek kialakulásának stb. 71—72. — Zoványi Jenő: A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig. Budapest, 1977. 55.

- ⁴ Borbély István: a magyar unit. egyh. hitelvei stb. 50. — Uő.: A mai unit. hitelvek kialakulásának stb. 71—72.
- ⁵ Szász János: Dávid Ferenc. Budapest, 1982. 56.
- ⁶ Pirnát Antal i.m. 191.
- ⁷ Uo. 48, 71.
- ⁸ Zoványi Jenő i.m. 105—106.
- ⁹ Pirnát Antal i.m. 71.
- ¹⁰ Uo. 204.
- ¹¹ Borbély István: A magyar unit. egyh. hitelvei stb. 51.
- ¹² Borbély István: A mai unit. hitelvek kialakulásának stb. 73.
- ¹³ Pirnát Antal i.m. 109—110.
- ¹⁴ Uo. 58, 70—71, 79, 82—85, 102—103, 115—116.
- ¹⁵ Zoványi Jenő i.m. 370.
- ¹⁶ Jakab Elek: Dávid Ferenc emléke. II. rész: Emlékek. Budapest, 1879. 12—13.
- ¹⁷ Pirnát Antal i.m. 66—69. E művet „De Tribus Gentibus Jacobi Palaeologi“ címen a Thoroczkai-kódex 824—844. lapjain található másolat őrizte meg. Vö. Pirnát Antal i.m. 190.
- ¹⁸ Uo. 9—11.
- ¹⁹ Uo. 188—193.
- ²⁰ Uo. 73.
- ²¹ Uo. 150—151.
- ²² Zoványi Jenő. i.m. 308.
- ²³ Pirnát Antal i.m. 47—48. Dávid e munkája „Responsio Domini Francisci Davidis ad praemissas de iustificatione theses“ címmel a Thoroczkai-kódex 427. lapján maradt fenn. Vö. Pirnát Antal i.m. 196.
- ²⁴ Uo. 48.
- ²⁵ Uo. 26—29.
- ²⁶ Károlyi Péter 1567-ben Debrecenben nyomtatott „Antithesis veri et Turcici Christi“ c. művével (Régi Magyarországi Nyomtatványok. I. köt. 1473—1600. Budapest, 1971. 227. sz.) támadta Dávidot, aki 1568-ban Gyulafehérvárott kiadott „Demonstratio falsitatis doctrinae Petri Melii“ és „Az Szent Irasnac fundamentomabol vött magyarázat“ (RMNy I. 250. és 253. sz.) c. könyveiben reflektált a támadásra.

GÜNDISCH GUSTAV

ADALÉK JACOBUS PALAEOLOGUS ERDÉLYI TARTÓZKODÁSÁHOZ

A hajdani dominikánus barát Fra Giacomo, aki Chiosz szigetéről szerény körülmények közepette indult el, akkor lépett a történelem színpadára, amikor elhagyta rendjét és azt vallotta, hogy közvetlen le származottja a Bizáncban 1453-ban dicsőségesen elhunyt paleolog-császárnak, XI. Konstantinnak. Magát Jacobus Palaeologusnak nevezte, és a mindenkori körülményekhez alkalmazkodva, sikerült származását a legenda fátylába burkolni. Élettörténete ily módon jól hangzó neve ellenére is hosszú ideig sötétben maradt, csak az utóbbi évek kutatásainak sikerült életére fényt deríteni.¹ Életrajzának egyes fejezeteit azonban még sok homály fedi. Így erdélyi tevékenységének a XVI. század 70-es éveire eső szakaszát is csak újabban lehetett valamelyest

megvilágítani. Ezért érdemel viszonylagos figyelmet az az epitáfium is, amelyet Jacobus Palaeologus az Erdély déli részén levő Olczonában (Alțina, Alzen) elhunyt leánykájának emlékére helyezett el, és amelyről alább lesz szó. Ezáltal ugyanis bizonyos, irodalmi tevékenységével összefüggő, fontos körülmények világosodnak meg.

Jacobus Palaeologus 1557-ben az eretnokség vádjával az inkvizícióval került szembe. 1560-ig négyszer vetette börtönbe az inkvizíció, de minden alkalommal sikerült neki az elítéltetést elkerülni és szabadságát visszanyerni. Hazájában és Franciaországban való rövid tartózkodása után, midőn Rómában ügyét újból elővették, távollétében elítélték és „in effigie“ máglyán elégették, rendíthetetlenül szembeszállt egyházi ellenfeleivel. Tridentbe a zsinat elé idézték, hogy megegyezésre bírják. Mikor azonban a viták itt nem vezettek eredményre és megszakadtak, Palaeologus Linzen keresztül Prágába ment, ahol — eltekintve néhány közbeeső tartózkodási helytől — 1571-ig élt. Prágában egy ideig Ferdinánd Habsburg főherceg, Bohemia helytartója védelmét élvezte, aki udvarmestere, Franz Thurn gróf révén, Palaeologus sorsa felől érdeklődött. Az 1564-ben császárrá lett II. Miksával is kapcsolatba került, aki évi kegydíjat állapított meg neki, és ezt egészen 1571-ig élvezte.² Prágából ez, a maga igazi vallási felfogását egyelőre visszatartó aposztata szoros kapcsolatba állt néhány szabadelvű humanistával, így a hajdani pécsi püspökkel, Dudith Andrással Krakóban és Crato von Crafftheimmel, II. Miksa kezelőorvosával Bécsben. Feleségül is a prágai tanács írnokának, a humanista Martin Kuthen von Sprinsbergnek a leányát vette el, akivel apósa halála után a prágai óvárosban házat örökölt.³ Teológiai felfogása prágai tartózkodása vége felé határozott formát öltött, mivel az erdélyi unitáriusok vezetőjének, Dávid Ferencnek egy írása őt az antitrinitarizmus kérdéseiben tekintélynek jelöli meg.⁴

A prágai érsekség körüli szigorú ellenreformációs-katolikus körök és a bécsi udvar szemében már régóta tüskének érzett Palaeologus által elkövetett vigyázatlanságot — ti. hogy állítólag a kolostorból elszökött dominikánusnak, aki egyházi javakat tulajdonított el, menedéket nyújtott volna — arra használták fel, hogy 1571. március 30-án elfogassák és ezt követően az országból kiutasítsák.⁵

Kiutasítása után — úgy látszik — Palaeologus előbb Dudith Andrásnál Krakóban keresett és talált menedéket. Annál az embernél tehát, akinek közismerten szabadelvű magatartása vallási dolgokban a híd szerepét töltötte be.⁶ Innen már 1572 február elején Erdélybe indult, ahol a talaj az időközben kiérett antitrinitárius teológiai felfogása számára jól elő volt készítve.⁷ Ez az első erdélyi tartózkodás Kolozsváron rövid ideig tartott, mert Palaeologus már 1572. június 28-án ismét Krakóból keltezi *De discrimine Veteris et Novi Testamenti* című írását. 1572/1573 telén megint Kolozsváron találjuk, ahol egy nagy közleménysorozatban, melynek feltárása Pirnáth Antal érdeme, a következetesen elgondolt és az antitrinitarizmus szellemében fogant teológiai rendszerét fejtette ki.⁸ 1573 tavaszán az oszmán birodalomba és szűkebb hazájába, Chiosz szigetére indult. Erről az útjáról hazatérése után részletes beszámolót írt, abból a célból, hogy II. Miksával a kapcsolatot újból felvegye.

Ebben az időben Palaeologus még azt remélte, hogy a nagyon is egyéni színezetű teológiai nézetei számára a rakowi lengyel antitrinitáriusokat megnyerheti. Láthatjuk, hogy időközben többször Lengyelország — ahol az antitrinitarizmus mozgalmának vezetői őt élesen elutasították — és Erdély között vándorolt, mielőtt 1573/1574 télutóján hosszabb időre Kolozsváron letelepedett volna.⁹

Itt már 1572-ben személyesen írásban kapcsolatot teremtett az erdélyi unitáriusok ismert vezérével, Dávid Ferencsel és körével. Ezek a kapcsolatok nemsokára nagyon szorosak lettek minthogy 1573 őszén rábízta Dávidnak egyik fiát, akinek tanulmányait Krakóban ellenőriznie kellett.¹⁰ Általánosabb jellegű volt Palaeologus kapcsolata Johannes Sommerral, a fiatal, de már közismert humanistával, aki a kolozsvári iskola lektoraként Dávid hű követője és végül veje lett.¹¹ Pirnáth szerint Johannes Sommer 1572-től kezdve messzemenően magáévá tette Palaeologus radikális teológiai nézeteit, mert ő az akaratszabadság elvét elfogadta és a predestinációnak általános-protestáns felfogását, és egyedül a hit általi megigazolást elvetette.¹²

1574. augusztus 1-én Jacobus Palaeologus Kolozsváron befejezte legterjedelmesebb kéziratban maradt és ugyancsak Pirnáth A. kutatásai által azóta ismertté vált művét, a *Catechesis Christianae dies XII*-t, egy hitvitázó beszélgetést. Ebben a szerző saját következetesen felépített antitrinitárius teológiai nézeteit foglalja össze. Az írást Hagymási Kristófnak, az erdélyi nemesség soraiban — Bekes Gáspár kiválása után — az unitáriusok egyik legbefolyásosabb követőjének ajánlotta.¹³ Palaeologus Erdélyben 1574—1575 években következő műveit írta meg:

Commentarius in Apocalypsin, ezt 1574. december 25-én fejezte be és ajánlását 1575. március 28-án keltezte Justinini érseknek, a dominikánusok rendfőnökének, tehát annak a rendnek, melynek a szerző maga is tagja volt; 1574. december 31-én fejezte be a *Responsio ad questiones triginta duas*, 1575. május 1-én írta meg a *Theodora Beza, pro Cantilione et Bellio*, és még ebben az évben a *Disputatio Scholastica* című művét.

A helyet, ahol ezek az írások keletkeztek a hitbuzgó görög minden egyes esetben az általa önkényesen latinositott „Helciones“ alakban jelöli meg. Ilyen névváltozat ugyanis a korabeli erdélyi forrásokban nem fordul elő. Megfejtése ezért bizonyos nehézségekkel járt. Egyik fentebb felsorolt munkájában mindenestre közelebbi földrajzi megjelölésre is bukkanunk: *Helcionibus oppido agri Cibiniensis in regno Transylvaniae*. Minthogy Palaeologus fantasztikus, a lukiánoszi dialógusok mintájára készített disputációs regényében megjelöli, hogy *Helcionesben* a nemes Gerendi testvérek vendégeként tartózkodott, így ez a tartózkodása ebben az időben az erdélyi Olczona-ban igazolható.¹⁴ Pirnáth ennek alapján *Helciones*-t nagy valószínűséggel a Szeben melletti Olczona (Alzen) faluval azonosította.¹⁵ G. Rill ezt az azonosítást óvatos formában magáévá tette és átvette.¹⁶

Egy eddig figyelmen kívül hagyott sírfelirat (epitáf), amelyik a nevezett erdélyi Olczona falu ágostai hitvallású evangélikus templomában található, döntő módon hitelesíti *Helciones* feltételezett azonosítását és ezzel Jacobus Palaeologusnak hosszabb tartózkodását ebben a helységben. 1574 nyarán Kolozsváron pestis dühöngött, melynek

többek között augusztus 8-án Palaeologus legközvetlenebb erdélyi híve, a humanista Johannes Sommer és egész családja áldozatul esett. Pestises időben a különösen fenyegetett városokból a lakosság sík vidékre, falvakba menekült. Föltehető, hogy Palaeologus ezért családját 1574 nyárutóján Olczonába vitte, ahova őt a Gerendi testvérek, de minde-
nekelőtt pártfogója, Gerendi János hívta meg. Itt várhatta meg, amíg a vihar elvonult, amelyet Bekes Gáspár betörése Erdélybe 1575 tava-
szán támasztott, és ezt követőleg Báthori István szentpáli győzelme (1575. július 9.) okozott, amely Bekesnek a főleg unitáriusokból álló követőit különösen sújtotta.¹⁷

A sírjel egy emléktábla, amelyet Jacobus Palaeologus és felesége, Eufrosyne leánykájuknak, Despinának 1575. szeptember 1-én bekövetkezett halálakor helyezett el. A sírkölap világos erdélyi márvány, hossza 100 cm, szélessége 43 cm, vastagsága 15 cm. Ez a templom belsejében található, a kar felőli oldalon a keresztelőmedence fölött kb. másfél méter magasságban a falba erősítve. A nagybetűkkel bevéssett emlékszóveg a következő:

D O M S

DESPINA PALAEOLOGA VIVERE
MATREM PERMISIT ET INDIGNATA
LVCEM SOLIS HVIVS ASPICERE
QVOM¹⁸ EMISSA EX VTERO MATRIS
MANVSE VIVERE SIGNIFICASSET
AD VSVM ET FRVCTVM ALTERIVS
SOLIS QVI IN CELO CELESTIBUS
INCOLIS LVCET PROPERAVIT.
IACOBVS ET EVFROSYNA PALL
FILIAE EXPECTATISSIMAE MOE-
STI POSVERE.
ANNO MDLXXV KAL. SEPTEM.

A felirat alatt az emlékkő egyharmadát dombormű foglalja el, melyben egy nagyobb fészekvirágzat és levelek láthatók, ez alatt ferde helyzetben egy kezecskéit a felsőtestén keresztben tartó bepolyált csecsemő látható.¹⁹

A felirat szerint egy csecsemőkorában elhalt gyermekről van szó. Az epitáfium tehát semmiesetre sem vonatkozhatik az 1572 elején született leánykára, akit Palaeologus első útja alkalmával, amikor feleségével Erdélyben volt, Krakóban Dudith András felügyeletére bízott.²⁰ Ebből kétségtelenül kitűnik, hogy Palaeologus családját magával vitte, ahogy lábát Erdélyben megvetette. Azt, hogy az akkor már széles körben ismert antitrinitárius Jacobus Palaeologus leánykáját egy evangélikus falu (Olczona) templomában temethette el és neki emlékkövet állíthattott, vajon a Gerendiek hatásának vagy pedig az Erdélybe behalt felekezeti türelmességnek tulajdonítható-é, alább fogjuk megvizsgálni.

Az ismertetett sírfeliratban Jacobus Palaeologus feleségének keresztneve, Eufrosyne is fel van tüntetve; ezt különben a források csak

ritkán említik.²¹ Ez a tény a híres antitrinitárius családtörténetéhez további szerény adalék, mert azt bizonyítja, hogy itt a prágai városi tanács írnokának, Martin Kuthen von Sprinsbergnek a leányáról van szó, akit Palaeologus 1564-ben vett el.

Olczóna falu, amelyben a nyughatatlan vallási újító 1574-ben családjával néhány hónapra letelepedett a hajdani száz Nochrich (Leschkirch — Újgyház) székben fekszik, amelyik az ún. „hét szék“-nek autonóm közigazgatási területéhez tartozott.²² Ezek a székek több szabad parasztközösségből állottak és joggyakorlatukat kiváltságokon nyugvó alapszabályok szabályozták. A betelepüléskori kisebb közösségek vezetői, a „gräfe“-k (gerébek) megkísérelték a szabad falucsoportok között a nemesi jogokat létrehozni. Ez a kísérletük azonban nem sikerült. Csak kevés községben, így Olczonában és Atelben (Hetzeldorf) sikerült a magyar nemességnek beházasodás révén a helységben található geréb családokban lábukat megvetni, és egyideig megmaradni. Ily módon telepedett le Olczonában a 15. század közepén a Gerendi család nemesi nemzedéke.²³ A Gerendiek a régi gerébudvarházban laktak, amely még 1804-ben fennállott.²⁴ Az udvarházhoz tartozó földeket jobbagyokkal műveltették, akiket a szomszédos vármegyei területekről hoztak át, és akik szintén itt szereztek maguknak birtokot.²⁵

A Gerendiek, akik a magyar nemesség képviselői voltak, a szék vezetésében is éreztették befolyásukat. Sokszor viseltek királybírói tisztiséget, s emiatt a székben a súlypont olykor-olykor Nochrichból (Leschkirch) Olczónába tevődött át. Mivel a Gerendi család arra törekedett, hogy nemesi jogaival Olczonában éljen, ellentétbe került a szabad paraszti közösséggel. Állandó összezőrdülésekre került sor, mígnem a faluközösségnek 1593-ban sikerült a Gerendi család minden birtokát Olczonában megvásárolni és őket ily módon körükből eltávolítani.²⁶

Gerendi Jánosról, Palaeologus pártfogójáról tudvalevő, hogy az erdélyi unitáriusok buzgó támogatója volt.²⁷ Palaeologus vele a Dávid Ferenc és Johannes Sommer körül csoportosuló unitáriusokon keresztül került kapcsolatba. A marosvásárhelyi központi könyvtárban található annak az 1570-ben nyomtatott *Oratio funebris*²⁸ beszédnek egyik példánya, amely az unitáriusok hatalmas védőjének, János Zsigmondnak halálára készült, és ajánlása Gerendi Jánoshoz szól. Gerendi Jánost, aki nemes Torda vármegyének kincstárnoka és a fejedelmi törvényszék ülnöke volt, 1574-ben az újgyházi (Nochrich-Leschkirch) szász szék királybírójává választották. Választási egyezményében arra kellett magát köteleznie, hogy a szász kiváltságokat védelmezi, a szék lakóit válásuk gyakorlásában nem akadályozza és alattvalóit a közösségi jogokba való beavatkozástól távoltartja.²⁹ A választási egyezmény abból az évből való, amikor Palaeologus a Gerendiek meghívására átmenetileg Olczonában telepedett le. 1583-ban Gerendi Pálnak, Gerendi János egyik unokaöccsének újgyházi (Nochrich-Leschkirch) királybíróvá történő kinevezésekor ezt a föltételt újból kikötötték. Ezért tehát ebben a tényben a lutheránus vallás védelmét célzó szerződéses egyezmény és a Gerendieknek az unitárius tanokhoz való, nyilván általánosan ismert vonzalma közötti összefüggés állapítható meg. Ezzel a Gerendi család esetleges felekezeti törekvései elé eleve gátat akartak vetni.

Az olczónai gyülekezet, amely a templom patrónusa volt, sem a halál kérdésében, sem pedig a lelkészével kapcsolatban ilyen kétséget

nem támasztott. A gyülekezet az antitrinitárius prédikátor meghalt leánykájának a templomban adott nyughelyet, és ezzel kifejezésre juttatta, hogy a vallásos tanokat elválasztó korlátok fölött álló közös reformátori álláspontot ismeri el.³⁰

A sírfelirat időpontját illetően arra lehet következtetni, hogy Palaeologus 1575. szeptember 1-e körül még Olczonában tartózkodott. Ez időpont előtt még innen leveleket váltott Csanádi Imre szentkirályi unitárius lelkésszel, melyekből kitűnik, hogy az unitáriusok helyzete Erdélyben Báthori István fejedelem elutasító magatartása miatt egyre súlyosabbá vált.³¹ Emiatt Palaeologus kénytelen volt Erdélyt elhagyni. Előbb Krakkóba ment, ahová neki a brassói Paulus Kerzius, aki Palaeologusnak Krisztus emberi voltára vonatkozó felfogását elfogadta, levelet írt.³² Erdéllyel, illetőleg az erdélyi unitáriusokkal Palaeologus továbbra is jó kapcsolatokat tartott fenn. A vallási meggyőződése miatt időlegesen ugyancsak Erdélybe menekült heidelbergi Mathias Gliriuszal átdolgozta a *Defensio Francisci Davidis* című művet, melynek első kiadása 1581-ben Baselben jelent meg.³³ A jezsuita Possevino szerint ugyancsak Gliriusszal vállalkozott volna arra, hogy a Bibliát unitárius-szellemben latinul újból kiadja.³⁴ Blandratával és más unitárius vezető férfiakkal levélbeli kapcsolatban állott. Arról nincs tudomásunk, hogy még egyszer Erdélybe jött volna. Lengyelországról nemsokára Morveországgal cserélte fel lakhelyét, ahol a katolikus táborbeli ellenségei üldözéseinek lett áldozata 1581-ben. Hosszabb börtönbüntetés után ez a dogmától mentes, a vallás terén messzemenő türelmességet hirdető előharcos 1585. március 22-én, Rómában máglyahalállal fejezte be életét.

JEGYZETEK

¹ Pirnáth A.: *Jacobus Palaeologus*, Warschau 1959.; *Die Ideologie der siebenbürger Antitrinitarier in den 1570er Jahren*, Bp., 1961; Rill, G. *Jacobus Palaeologus* (cca 1520—1585), in: „Mitteilungen der Oesterreichischen Staatsarchivs“; 16, 1963, 28—86; Dostálová-Jenistová, R., *Jakob Palaeologus*, in: *Byzantinische Beiträge*, Berlin 1964, 153—175.

² Rill, G., i.m. 65.

³ Ebenda.

⁴ Dávid levele Palaeologushoz 1570. nov. 20-ról, melyet Landsteiner, K. közzétett *Jacobus Palaeologus* munkájában, Wien 1873, 33 kk. Vö. Pirnáth A. i.m. 55.

⁵ A Pirnáth A. által nem ismert összefüggésekre lásd Rill, G. i.m. 63—65.

⁶ Borbély István, *A magyar unitárius egyház hitelvei a XVI. században*, Kolozsvár 1914, 50.

⁷ Az 1572—1575 közötti években Lengyelország és Erdély között ide-oda vándorló Palaeologusnak az útjait Pirnáth, Palaeologusnak többnyire pontosan keltezett írásai, a hozzá és róla szóló levelek alapján, nagy gonddal állapította meg.

⁸ Erre vonatkozólag lásd Pirnáth A. i.m. 72—79.

⁹ Palaeologusnak egy lengyel követője 1574 márc. 17-én, Krakkóból, részletesen ír a közben újból Erdélyben tartózkodó reformátornak a lengyelországi antitrinitáriusok helyzetéről; vö. Landsteiner, K. i.m. 38 (Pirnáth A. után, i.m. 84.).

¹⁰ Pirnáth A., i.m. 83., hasonlóképpen Landsteiner, K. után.

¹¹ Sommerre vonatkozólag lásd: Schuller, H., *Johannes Sommer (1542—1574) Leben und Wirken eines süddeutschen Humanisten*, in: „Siebenbürgische Vierteljahrsschrift“, 64, 1941, 204 kk.

¹² Pirnáth A., i.m. 46.

¹³ Kéziratos másolata a Thoroczkai Máté és Lisznyai Gyárfás kódexében található, amelyet Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája kolozsvári fiókjának könyvtára őriz; lásd Pirnáth A. i.m. 188—192.

¹⁴ 1575. jún. 25-én a fejedelmi notárius, Sulyok Imre-oda ír neki levelet, lásd Pirnáth A. i.m. 103, Landsteiner K. után.

¹⁵ Pirnáth A. i.m. 103.

¹⁶ Rill, G. szerint „úgy látszik, hogy [Palaeologus] 1574 végétől a Nagyszeben melletti Olczonában élt; lásd i.m. 79.

¹⁷ Lásd: *Istoria României*, II. k. Bucureşti 1962, 941.

¹⁸ Ig. fordul elő.

¹⁹ Vö. az emléktábla szövegével.

²⁰ Lásd: Costil, P., *André Dudith, humanista hongrois 1533—1589*. Paris 1935, 140, idézve Pirnáth A. i.m. 58., Rill, G. után i.m. 75.

²¹ Rill, G. i.m. 131. jegyzetében említi a nevet az 1571 évi bécsi udvari kamara levéltárának számadáskönyveiben előforduló bejegyzések alapján.

²² Lásd: *Istoria României*, II. kötet, Bucureşti 1962, 269; Müller, G. *Stühle und Distrikte als Unterteilungen der „Sächsischen Nationsuniversität“*, Hermannstadt (1942).

²³ Lásd: Schuller, Fr., *Beiträge zur äußeren Geschichte der Erbgrafen der sieben Stühle*, in „Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde“ 21. kötet, 1887, 334—345. — az olczonai grófokról.

²⁴ Lásd: az olczonai ágostai hitvallású evangélikus egyházközség levéltárában található kéziratos „Emlékkönyv“.

²⁵ Vö. Gerendi Jánosnak molnára, „Mohorrai Iván fia, Demeter“ számára adott „manumissio“-jával, in: „Korrespondenzblatt der Vereines für siebenbürgische Landeskunde“, 47. k. 1924, 70.

²⁶ Schuller, Fr. i.m. 345.

²⁷ Jakab E., Gerendi János és Francken Keresztély, in „Keresztény Magvető“, 28. k. (1893) 33.

²⁸ Pirnáth A. i.m. 195.

²⁹ Schuller, Fr. i.m. 343.

³⁰ Ebből a szempontból kell Palaeologus viszonyát az olczonai gyülekezettel szemben nézni. Pirnáth A. (i.m. 103) azt írja, hogy a Gerendi testvéreknek „mágnás minőségükben annyi hatalmuk volt, hogy védencüket a nem éppen barátságos szászokkal szemben megvédhették“, — ez az állítása téves. A Gerendiek hatalma Olczonában csak a birtokukban levő geréb-kuriára és a hozzátartozó birtokra terjedt ki.

³¹ Lásd: Pirnáth A. i.m. 114, kk, Csanádi Imrénének 1575. ápr. 8. és jún. 3-ról, Landsteiner K. után közölt irását.

³² Pirnáth A. i.m. 116. hasonlóképpen Landsteiner K. után.

³³ Pirnáth A. i.m. 171.

³⁴ Possevino, A., Transsilvania (1584), kiadta Veress A., in: „Fontes Rerum Transilvanicarum“, 3. k. Bp 1913, 104.

PÉTERFFY GYULA

ORBÁN BALÁZS ALAPÍTVÁNYA

Orbán Balázs 1876. augusztus 12-én tette első alapítványát a szé-kelykeresztúri unitárius gimnázium fejlesztésére és a legkiválóbb tanulók jutalmazására, meghagyása szerint „nemzet és vallás különbség nélkül“.

Az alapítványra először Sándor János, a gimnázium történetirója (1896), majd két jubileumi évkönyv s legutóbb e sorok írója emlékezett a KORUNK 1971/9 számában.

Meggyőződésem, hogy rajtunk, unitáriusokon kívül szívesen s örömmel, sőt büszkeséggel emlékeznek rá mindazok is, akik mint a gimnázium egykori tanulói részesültek az alapítvány szellemének megfelelően: az erkölcs, a becsületesség, a tisztesség, a szorgalom elismerésében, annak kitüntető jutalmában.

Orbán Balázs nem volt tanulója ennek az iskolának, csak mint az akkori keresztúri választókerület országgyűlési képviselője, gondjába vette ezt a tanintézetet, mely patrónus hiányában a vidék népének közmunkájával épült, első formájában „vesszöből és sárból“. S bár a kerület hűtlen lett Orbán Balázshoz, mert 1881-ben a kormánypárt jelöltjét választotta meg vele szemben, ő továbbra is hű maradt a gimnáziumhoz s három ízben tett alapítványt az iskola fejlesztésére és a tanulók jutalmazására.

Ma az utca, ahol az épület van, Orbán Balázs nevét viseli.

Közel húsz évi tanárságom ideje alatt alkalmam nyílt nemcsak az Orbán Balázs alapítványtevő leveleinek áttanulmányozására, hanem arról is meggyőződni, hogyan történt az alapítvány felhasználása és a tanulók jutalmazása. A többszöri elértéktelenedés után, hogyan biztosították az alap fennmaradását, újjáteremtését, többször a semmiből, csak azért, hogy mint a hamu alatt izzó parázs, újra életre keljen, s nemes hivatását továbbra is betöltse.

A mai nemzedék szívesen élesztgeti, ápolja haladó hagyományait s hivatkozik rá munkája, hivatása elvégzésében. Ezért emlékezünk mi is rá és idézzük Orbán Balázs alapítólevelének néhány sorát:

„Mi, szegény kopár hegyek közé szorított székelyek, mint minden, úgy a nevelés terén is háttérbe szorultunk. Itt is, mint egyebekben, az önsegélyre vagyunk utalva; azért én csekély alapítványomat egy székely tanodához, imádott szülőföldem egy oly tanintézetéhez küldöm, mely azt leginkább szükségli, egy oly nevelő intézethez, melyben nagyon sok szegény tanuló van, s mely egy kis számú felekezet túlfeszített áldozatkészségéből merített lételt s annak köszönheti folytonos fejlődését, attól várja jövődjének biztosítását. Ez a székelykeresztúri unitárius gimnázium, mely egy sűrű népeességű vidék iskoláját képezi, s melyben leginkább szegény falusi nép fiai küzdenek az önfenntartás és kiképeztetés nyomorával. Az ilyeneknél néha csekélynek tetsző segély is jótékonyan hat, miért alapítványomat ösztöndíj alakjában ez intézettel kapcsolom össze.

A székelykeresztúri unitárius gimnáziumban 5 gymnasialis osztály van jelenleg rendszeresítve, tesztek tehát 500, azaz ötszáz frt. alapítványt oly formán, hogy mindenik osztályban évenként százszáz frt-nak kamatja a legjelesebb tanulóknak nemzet- és valláskülönbség nélkül ösztöndíjként kiszolgáltassék. [...] Ez ösztöndíjak kiosztásánál azonban minden protekció és részrehajlás útját elzárni kívánván, a tanuló ifjaknak is, az ösztöndíj képesek megjelölésé-

re, némi befolyást gyakorolni kívánok biztosítani, nem annyira ellenőrzés, mint inkább az önérték ébresztése céljából, s főleg azért, hogy a tanulók, már fiatal, zsenge korukban hozzá szokjanak az érdem méltánylatához s ennek nemesítő érzetét elsajátítsák. Ez okon a jelölt ösztöndíjak mindenik osztályban a legfeddhetetlenebb magaviseletű, a tanulmányokban a legfőbb szorgalmat és előmenetelt tanúsító ifjúnak adassanak a következő módozat szerint: Mindenik ösztöndíj jogosult osztályban, az illető közvizsgát pár nappal megelőzőleg, az osztály tanulói *titkos szavazat útján* választásuk ki a legérdemesebbet, kinek a közvizsga alkalmával az ösztöndíj buzdító szavak kíséretében, kézbesítendő.“

1889-ben, mikor az iskola hatodik osztálya létesült, Orbán Balázs újabb 100 forinttal egészítette ki első alapítványát, majd halála előtt három nappal, 1890. április 16-án kelt végrendeletében ismét megemlékezett a székelykeresztúri gimnáziumról:

„Tekintve az emberi élet múlandóságát, a földi élettől való megválásnak bizonytalanságát, főleg az oly egészségben megrongált egyénél, mint aminő én vagyok, szükségesnek tartom, halálom bekövetkezhete tekintetéből csekély földi javaimra nézve, már most megtenni végintézkedésemet. [...] Én családdal nem lévén megáldva, a székely népet tekintem családomnak s azt kívánom fő örökösömmé tenni; míg másrésről, a testvéri szeretet adóját sem kívánom megtagadni azon testvéremtől, ki arra rá van szorulva s ki gyermekei által családunk tovább folytatására hivatva van [...] A Szejkefürdőt, az ahhoz tartozó tagot és szombatfalvi házat hagyományozom Bódog bátyám fiúutódainak, úgy azonban, hogy a fürdő és gazdasági jövedelméből tartozik mindenévben a Székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumnak 200, írva kétszáz forintot kiszolgáltatni ő és jogutódai 20 éven át, vagyis mindaddig, amíg 4000 (négyezer) frtot fog az évi járadék tenni.

Ezen segélyt hagyom nevezett iskolának azért, hogy a kapandó évi járadékból, fordítsa az egyik 100 frtot szegény tanulók, — a legszorgalmasabbak és legkitünőbbek ösztöndíjával; a másik 100 frtot pedig a beállítandó VI-ik osztály tanári fizetése alapjául, amelyre már életemben tettem 100 (egyszáz) frt. alapítványt. [...], — nem tagadom, hogy végtelenül fáj lelkemnek, hogy a keresztúri választókerületben épen székely testvéreim, azok közt unitárius hitrokonaaim buktattak meg. De én e megaláztatásomért, e kitagadásomért úgy kívánok bosszút állni, hogy a népnevelés előmozdítása által edzem meg jövőre e népet a hazafiasságában.“

Végrendeletében foglalt harmadik alapítványa már nem ért célt, mert öccse perrel támadta meg. Az alapítvány összege az évek során sokféle változáson ment át.

Az iskola igazgatósága, az alapítványtevő akaratához híven, szigorúan ragaszkodott ahhoz a demokratikus módhoz, ahogyan Orbán Balázs a jutalmak szétosztását rendelte.

A tanulók titkos szavazata alapján Orbán Balázs szándékának megfelelően „a legjelesebb tanuló, — nemzet és vallás különbség nélkül“

kapta. A jutalomban részesültek teljes névsorát e helyen közölni nem tudjuk, de az egyházi irattárban bárki megtekintheti.

Most pedig hadd emlékezzem az 1930-as isk. évek egyikének, az I. osztályban tartott utolsó s egyben évváró osztályfőnöki órájára.

Kezemben az osztálynapló helyett egy fekete táblájú, a *Gimnázium története* című könyv, amely Orbán Balázs alapítólevelének és végrendeletének szövegét is tartalmazza. Zsebemben a szavazáshoz szükséges kis cédulák. Az osztály tanulói csendben, fegyelmезetten, felállással fogadtak. A tanári asztalhoz érve, nem ültem le, csak néztem azt a 40—45 bogárszemű kis székely gyermeket.

Az alapítólevél és végrendelet felolvasása után, a szavazás módosítását még nem ismerő első osztályosoknak néhány szóbeli utasítás mellett, kiosztottam a szavazó cédulákat, mondván: „most üljetek le, s azzal a rejtegetett kicsi kulccsal nyissátok ki lelketek titkos ajtaját, s ki-ki maga döntse el, melyik az osztálytársai közül, akit becsületesnek, szorgalmasnak, jó magaviseletűnek, segítőnek, egyszóval a legjobbnak tart, s akit boldog örömmel szívébe zárna mint legjobb barátot. Ha döntöttek, — titokban, hogy senki se lássa, senki se tudja, — annak nevét írjátok rá arra a papirosra, hajtsátok össze és tegyétek az asztalra kitett kalapba.“

A szavazólapokat két tanuló bontotta fel és olvasta a neveket. Egy táblán jegyezte a szavazatokat. A nyertest, ki a legtöbb szavazatot kapta, az osztály felállva éljenezte, tapsolta, csak egy maradt ülve, a padra ráborulva, S. Laci, a nyertes. Néhány kedves köszöntő szó után felszólítottam: „Laci, gyere ki, arcodról azt a két lepergő gyöngyszemet töröld le, s az osztály felé fordulva csak annyit mondj köszönöm. Nektek most meg csak azt mondhatom, hogy az első osztályt elvégeztétek. Hiszem és meg vagyok győződve, hogy a délutáni konferencia határozata szerint, mindenki „felsőbb osztályba léphet“. Búcsúzóul mindnyájatoknak, a szeptemberi viszontlátásig jó vakációzást kívánok.“

SIMÉN DOMOKOS

ADALÉKOK AZ ADÁMOSI EGYHÁZKÖZSÉG TÖRTÉNETÉHEZ

Kelemen Lajos *Ádamos és régi emlékei* című, a község múltját idéző tanulmányát¹ főleg egyházi vonatkozású adatokkal kívánom kiegészíteni az alábbiakban.

Ádamosnak a szomszédos Sövényfalva felé eső domblépcsőjét Padének nevezik. Itt homokbányászás közben kő- és bronzkori leletek kerültek elő, bizonyágaként az őskori településnek. Idők folyamán a Padé alatt, a Küküllő vize mellett alakult ki a mai község. A legrégibb egy-

házi nyilvántartásban, a pápai tized jegyzékében — 1334 — Ádámos még nem szerepelt önálló egyházközségként. Dicsőszentmárton, Királyfalva és Sövényfalva a templommal és plébánossal nyilvántartott legközelebbi helységek.

Az unitárius templom a középkor egyetlen emléke. Freskót falain nem találtak a különböző javítások alkalmával, csak fekete (korom) festékekkel rajzolt virágmintákat a diadalíven. A templommal egybeépített torony lőréses, gótikus ablakai igazolják, hogy eredetileg védelmi céllal is építették. A torony bejárata a templomhajóból, egy félköríves záródású keskeny ajtón keresztül nyílik az első emelet magasságában. A templom védelmi jellegére utal az 1711. évi püspöki vizsgálat megfigyelése is: „minden egyet-mást, melyeket a békétlen időkben megőrzés végett a templomba hordtak [...] takarítsák ki.“²

A szépen faragott cinteremkapu, mely Kelemen Lajos szerint „egyike a vidék mindjobban ritkuló becses népi emlékeinek“, 1794-ben készült; az unitárius egyházközség tulajdona.

Ádámos első ismert unitárius lelkésze 1595-ből Várfalvi Péter, tanítója pedig Maksai Kovács István 1625-ből. A 17. században tíz zsinatot tartottak Ádámoson: 1618, 1627, 1629, 1638, 1641, 1652, 1659, 1663, 1681 és 1695-ben. A zsinattartás helyének megválasztásában szerepet játszott a megközelíthetőség, valamint a világi patrónusok jelenléte, akik a több napig tartó zsinatok ellátását biztosíthatták.

Az egyházközség a 17. század második felében 54 családban 172 lelket számlált. 1765-ben 226, 1803-ban 217, 1847-ben 462 lelket tartottak nyilván. Anyagi helyzete a 17—18. században jó; van szántója, kaszálója, szőlőse, erdeje. A község területén 10 épülettel rendelkezett (templom, lelkészi lakás, tanítói lakás iskolával és zsellér házai). 1715-ben 18 leltári tárgyat, míg 1792-ben 41 tárgyat jegyzőkönyveltek.³

Az itten élt számos unitárius család tagjainak munkássága beépült az egyházközség történetébe is. Ezekről a nevezetesebb személyekről kívánok az alábbiakban megemlékezni.

1675. augusztus 23-án Nemes Gergely végrendeletében egy szőlőst és „néminemű földeket“ hagyakozott az egyházközségnek. A férfiak úrvacsorapoharának talpába „G.N.A. 1643“ van bekarcolva, amit Ádámosi Nemes Gergely neve latinus formájának olvashatunk.

Dellői Jármí Miklós, egyházunk első főgondnokának désfalvi Simon Mihálynak volt a veje. Többnyire Désfalván lakott. Neje Simon Judit egy évszám nélküli „körös-körül bécsi kötéses keszkenőt“ ajándékozott Ádámosnak. Mihály fiúk Gálfalvi Erzsébetet vette nőül, akivel Ádámos ma is álló, legrégebb világi épületét, lakóházát emelték.⁴ A ház gerendáján levő írás hirdeti, hogy „JÁRMI MIHÁJ ÉS GÁLFALVI ERZSÉBETH AN[NO] 1756“ építették.

Zsuki Istvánné Jármí Zsuzsánna „egy új kamuka abroszt körülé len csipke“ adott 1765-ben az egyházközségnek.

A lókodi Sándorok az egyházközség előmeneteléért sokat munkáló, áldozatot hozó családja volt Ádámosnak. Bálint 1713-ban egy „varás nélkül való sáhos posztó abroszt“ adott a templom részére. Az 1715. évi püspöki vizsgálatkor Péter képviseli a családot. Miklós gondnoksága

alatt 1755-ben újra fedték a templomot és 1756-ban öntötték a nagy harangot, melyet az első világháborúban olvasztottak be.⁵ Péter 1785—1804 között több alkalommal viselte a gondnoki tiszteletet. 1792. évi leltár szerint Sándor Bálint és felesége Makai Krisztina „két önfedelű és fenekű ónba foglaltatott kannákat konferált az ekklezsia szükségére“⁶. Ugyan ő 1799-ben kőből faragott úrasztalát és perselyt készíttetett, melyre nevét és az évszámot vésette.

Nagyaítai Donáth Ferenc 1791-ben Désfalváról Ádámosra költözik. Itt 1793-tól tölti be a gondnoki tiszteletet. 1801-ben Mikeszászára költözik, ahol önálló unitárius egyházközséget szervezett, cserepes téglá templomot építtetett, lelkészi lakásról, harangról, úrasztali felszerelésről, temetőről gondoskodott. Halála után 1819-ben megszűnt az önálló mikeszászai egyházközség.

A Kolozsvárt lakó, de Ádámoson és Dombón is birtokos Pákei család tagja írta be nevét az egyházközség történetébe. Pákei Jánosné, aranyosrákosi Nagy Judit egy „művészien metszett“ aranyozott ezüst kelyhet és egy „másfél kupás“ fedeles ónkannát adományozott 1846-ban az úrasztalára. Pákei Róza egy aranyozott ezüst „tányérocskát“ adott. Pákei Lajos 1845-ben, a ma is használatos tálat, valamint 10 drb. tankönyvet adott. 1854-ben újjólag a szegénysorsú tanulóknak 30 drb. ábécés könyvet és 20 drb. falitáblát adományozott. Pákei Krisztina férje kövendi Gál Miklós 1814-ben gondnok, 1844—1847 között küküllőköri felügyelő gondnok volt.

JEGYZETEK

¹ Keresztény Magvető továbbiakban KerMagv 88 [1982] 208—210.

² KerMagv LIV [1922] 171.

³ Leltár az ádámosi egyházközség levéltárában, kéziratos munka.

⁴ Ozv. Mátyás Balázsné tulajdonában.

⁵ A harang felirata: „In Gloriam Dei per filium Jesum Christum quaedum G. rex Adamos Christi renovans me Unitarios aff[er]at fissus fueris firmius ipse curat. Anno 1756.“ Protocol[um] Generalis Visitationis de A[nno] 1803. Küküllő et Maros. 80.

⁶ Uo. 75. „Két bokáj füles kantsok, mind a kettő fenekéi szélek ón foglalatba. ón gombos fedelek pedig füleikhez fenn álló ónsarkokban forognak, színes mázzal virágokkal [...] elnyuló virágos ágak között áll egy veres bika sárga szarvával feit feltartva. Mind a kettő Sándor Bálint ajándéka.“

Dr. KOVÁCS LAJOS

AZ EVANGÉLIUM HIRDETÉSÉNEK ÁLLANDÓ IDŐSZERŰSÉGE

Lelkészavatató egyházi beszéd

Mk 4,1—8; Mt 5,20

A magvető példázata, a könyörülő szamaritánus és a tékozló fiú példázataival együtt, gyermekkorunk óta jóismerősként követ életutunkon. Nem véletlen, hogy Jézus sok hangulatos, színes, lenyűgöző példázata közül a hívő keresztyén és közelebbről unitárius ember gondolkozásához és szívéhez ez a három példázat tudott a legközelebb férkőzni. Ennek a közkedveltségnek oka elsősorban abban áll, hogy ezek a példázatok szemléletességükkel és mélytartalmú mondanivalóikkal ma, közel kétezer esztendővel elhangzásuk után is, magukkal ragadnak, állásfoglalásra készítenek, a magasrendű valláserkölcsei szemlélet mindig időszerű voltára eszméltetnek.

A bibliai tudósítás szerint Jézus a magvető példázatát a Genezáreti tó partján, nagy sokaság jelenlétében mondta. Tehát tanítása mindenki felé hangzott, aki mondanivalóját érdeklődéssel és hívő lélekkel hallgatta.

Van azonban alapigénknek egy második része is, amelyet Jézus a hozzá legközelebb állókhoz, tanítványai szűkebb köréhez intézett, figyelmeztetésül, szerető intésképpen: „Mondom néktek, hogy ha a ti igazságotok nem több az írástudók és farizeusok igazságánál, semmiképpen sem mehettek be az Isten országába.”

Alapigénk első része a Zsinati Főtanácsunkra összegyűlt egyházi és világi vezetőink, az egyházköri és egyházközségi képviselők és a gyülekezet minden tagja felé hangzik. Annak második része pedig útmutatás kíván lenni azoknak az ifjú lelkészlestvéreinknek, akik ma ünnepi felavatásban részesülnek.

A magvető példázatában Jézus arra az elvi jelentőségű kérdésre adott választ, hogy van-e célja a lelki magvetésnek? Erdemes-e, sok ellenkező látszat ellenére is, rendszeresen, megszakítás nélkül prédikálni az evangéliumot?

Jézus tanítványai és népe körében szüntelenül, fáradhatatlanul szórta a magot, megtorpanás nélkül végezte a lelki magvetés áldott munkáját. Missziói tevékenysége közben tapasztalnia kellett, hogy az elvetett mag fejlődésének útjában sok nehézség és akadály jelentkezett. Sok fáradság, aggodás és szeretet kárba vészett, sok beszéd és tanítás pusztában elhangzott szóvá vált. Azt is megtanulta, hogy a lelki magvetés eredménye szemmel nem mindig látható, nem mindig kézzelfogható. Abban való bizonyossága azonban megingathatatlan volt, hogy a munka valamilyen eredményt mindig felmutat. Ezért arra a kérdésre, hogy van-e értelme a lelki magvetésnek, teljesen derülátó, határozott feleletet adott. Ez a válasz, amely minden idők hívő, imádkozó emberének szól, hangsúlyozza,

hogy *érdemes*, és mert *érdemes*, *kell* az evangéliumot szüntelenül hirdetni, mert annak eredménye előbb, utóbb, de diadalmasan nyilvánvalóvá válik.

Mi is a mai ünnepnapon áhitatos lélekkel, szent felelősségérzettel és hivatástudattal kérdezzük: vajon érdemes-e és ezért kell-e az evangéliumot hirdetnünk? Vajon életünk, hitünk, prédikálásunk kedves-e Isten előtt? A megpróbáltatásban gazdag, de dicsőséges egyházi múlt letűnt világából, a mai napon számonkérésre szellemalakjukkal élénk álló elődeink, több mint négy évszázados történelmünk sok kiváló személyisége, lángoló lelkületű egyházi és világi vezetője és egyszerű, buzgó gyülekezeti tagja, valamint ennek a zsinati Főtanácsnak szeretetközössége előtt megállhatunk-e emelt fővel, nyugodt, tiszta lelkiismerettel? Elmondhatjuk-e, hogy a Dávid Ferenc magasztos szellemével megszentelt jézusi örömmüzenetet gyülekezeteinkben töretlenül, diadalmasan hirdettük? Elmondhatjuk-e, hogy a jézusi életprogram legfőbb vallás erkölcsi parancsolatait nem csupán hirdettük, hanem varió emberi erőnkkel megvalósítani is próbáltuk? Van-e helyünk és mondani-valónk a napról-napra mind teljesebben kibontakozó új világunkban? Van-e szükség reánk, unitárius egyházra? Nem vált-e prédikálásunk időszerűtlenné? Van-e jogunk, erkölcsi alapunk hívceink lelki életét továbbra is vezetni, alakítani, formálni, irányítani?

Ezekre a kérdésekre, Jézushoz hasonlóan a mi válaszuk is derülátó, bizakodó. Múltunk bizonyítja, hogy mint egyház, mint a Jézus szellemét hordozó lelki közösség hivatásunkat mind a mai napig teljesítettük. Tiszta meggyőződéssel hiszszük és hirdetjük, hogy az unitárius egyháznak, amely minden időben az állandó fejlődésnek, soha meg nem szűnő lelki és szellemi újjászületésnek hirdetője volt, amelynek hívei az egyszerű, tiszta egyistenhit és a józan ész szemüvegén keresztül tekintenek a világra, és az élet tényleges adottságainak figyelembevételével igyekeztek és fokozott mértékben igyekeznek ma építeni az eszményi életet, van ma és lesz a jövőben is időszerűsége és méltó helye az áldottabb, boldogabb s jövőt hirdető és munkáló új társadalmi rendben is. Mert mint egyház, mint a Jézus szellemét hordozó lelki közösség minden időben megadtuk a császárnak, ami a császáré, azt, ami a mindenkori világi hatalmat joggal megillette. Ez vallásunk szelleméből egyenesen, természetszerűen árad. Mi soha nem zártunk be a bibliai tanítás elvont elefántcsonttornyába; a mi vallásunk soha nem volt csupán elmélet. Hazánk mindennapi életének érverésében, nemes törekvéseiben, mindenekelőtt pedig a béke megőrzéséért folytatott következetes, tiszteletreméltó tevékenységében vallásunk és hitünk legfőbb parancsolatainak szellemében minden időben részt vettünk és részt kívánunk venni a jövőben is.

Ezért hirdetjük, hogy *érdemes*, és mert *érdemes*, ezután is, ezen a szószéken és minden szószéken, minden szertartási szolgálatunkban és minden adandó alkalommal lángoló lélekkel, szent meggyőződéssel hirdetnünk kell a hitet és szeretetet az értelem világosságával egybekapcsoló, az Istenbe vetett feltétlen bizalmat és igaz emberséget szüntelenül árasztó jézusi evangéliumot.

Kedves Ifjú Lelkésztestvéreim! Mindaz, amit eddig elmondottunk, minden tekintetben vonatkozik reátok is. De ezen felül, szent többletképpen hangzik felétek a jézusi figyelmeztetés is: „Ha a ti igazságotok nem több az írástudók és farizeusok igazságánál, semmiképpen nem mehettek be az Isten országába.“ Körülbelül így hangzott Jézus határozott követelménye tanítványai felé: nektek az Isten dicsőségét és nagyságát feltétlen bizonyossággal hirdető prófétákká, az evangéliumi életprogram lángoló lelkületű, félelmet nem ismerő, halált megvető apostolaivá, misszionáriusaivá kell magasztosulnotok. Nektek az én tanításaim szellemében meg kell tanulnotok és mindennapi életetekben gyakorolnotok kell az Istenben való feltétlen hit mellett az egymás iránti feltétlen szeretetszolgálatot,

amely nem ismer különbséget zsidó és szamaritánus között, de gyakorolja a szenvedő és segítségre szoruló felebarát önzetlen megsegítését, nemzeti és vallási hovatartozásra való tekintet nélkül.

Mi is, kedves ifjú lelkésztestvéreim, sokat várunk, követelünk tőletek. Az az igényünk, hogy példaadó családi életetekkel, általános magatartásokkal és cselekedeteitekkel Jézus-tanítványokká váljatok. A lelkesi hivatás teljesítése közben igazán adódik alkalom, kísértés, lehetőség a lehangolódásra, megtorpanásra, közömbössé válásra, meghasonlásra. Ugyanakkor azonban ez az áldott terület, ahol lélek szerinti szeretetmunkátok nyomán virágok nyílnak, hálás tekintetek rátok szegződnek, hit és bizalom magasba törnek, egyszóval munkátok gyümölcsei, a hittel és szeretettel végzett vetés áldott eredményei nyilvánvalókká válnak.

A magvetés munkáját magvetők végzik. Egyházunk magasztos hivatását csak akkor gyakorolhatja eredményesen, ha a lelki magvetés nehéz, felelősségteljes, de áldott munkájának a végzésében minden tekintetben megfelelő, hivatásuk magaslatán álló magvetőkkel rendelkezik. Ezek a lelki magvetők ti, lelkeszeink vagytok. Sok tekintetben tőletek, lélek szerinti szeretetszolgálatotoktól, istenhittetektől és jézustanítványi lelkületetektől függ egyházunk fennmaradása és eredményes tevékenysége. Legyetek azért jézusi értelemben jézustanítványok, akik ha kell, életeteket is feláldozzátok az eszméért, az evangéliumi életprogram teljesítéséért.

Legyen ez az ünnepi áhitat áldott ösztönzés arra, hogy a ti életetek és mindannyiunk élete szebbé, tartalmasabbá, gazdagabbá, élni érdemessé és Isten előtt kedvessé váljék.

Isten áldása legyen felavatásban részesülő ifjú lelkésztestvéreink szeretetszolgálatán. Legyenek áldottak templomaink, hogy azokban vasárnapról-vasárnapra diadalmasan hangozzék a szent hivatásunkra emlékeztető evangélium és az Istent dicsőítő zsoltár. Isten áldása legyen szeretett egyházunk hitet ébresztő, szeretetet és békességet árasztó, tiszta evangéliumot hirdető szolgálatán. Legyen áldott a szent hajlék és ez az imádkozó gyülekezet. Istennek, életünk adójának, gondviselő Atyánknak legyen hálaadás, köszönet, dicsőítés, mindörökké. Ámen.

FAZAKAS ENDRE

MINDEN DOLGOTOK SZERETETBEN MENJEN VÉGBE

1Kor 16,14

Szeretem a hajnal érkezését, amikor a világosság győz a sötétség felett. Szeretem a harmatos, madárdalos reggelt, mert minden harmatcsepp olyan, mint a szeretteink szemében az örömkönnny, minden madárdal himnusz az életnek. Szeretem az életefadó napfényt, a szomjat oltó esőcseppeket, a csendes, sima vizeztűkrű tavat, mely olyan, mint a tiszta szív, a békés és nyugodt lélek.

Szeretem a sas szabad szárnyalását, mely olyan, mint az embert formáló nagy gondolat, a ringó búzatáblát, a mindennapi kenyér áldott ígését, a mosolygó gyermekarcot, mely ártatlanságról, bizalomról és jóságról beszél. Szeretem a csöndes estéket, amikor az éjszaka fekete palástjával ráborul a világra, mert

a csönd, az este mindig számadásra késztet s új tervek készítésére ösztönöz.

Szeretek mindent, ami hozzájárul az élet gazdagításához, nemesítéséhez, ami biztonságot ad, megnyugtat, fölemel, ami Istent és embert szolgáló hivatásukat, küldetésünket megélt életre biztat.

Beszédem alap gondolatát Pál apostol első Korintusi leveléből választottam. Kicseng belőle a gyülekezetért való aggódás, melyben a szakadások jelei mutatkoznak s felüti fejét az egészségtelen versengés. Az apostol úgy szól övéihez s rajtuk keresztül hozzánk, mint édesapa búcsúzó fiához, mint édesanya tőle távozó leányához. Int, figyelmeztet, lelkesít, buzdít Isten és embertársaink iránti hivatásunkra, feladatunkra eszméltet. Ebben a levélben Isten munkatársainak, szántóföldjeinek nevezi az embert. Lehet-e nagyszerűbb megbízatás, mint Isten munkatársa lenni, összhangban élni az Atyával, az Ő akaratát teljesíteni, örök tervében részt vállalni, küzdeni mindenért, ami értékgyarapító, ami az ember boldogságát munkálja? Lenni Isten szántóföldje, kitérni előtte szívünk-lelkünk talaját, magunkba fogadni, csíráztatni, nevelni, dús kalásszá érlelni az örök magvető drága magvait. Pál apostol tovább viszi a gondolatot, amikor azt mondja: Nem tudjátok-e, hogy ti Isten temploma vagytok, és az Isten lelke lakozik bennetek? Lehet-e fenségesebb eszménye életünknek, mint hogy Isten temploma legyünk? A hívő ember számára a templom az a hely, ahova megpihenni, megnyugodni, lélekben meggazdagodni, Istenével találkozni jár el. A templomban minden Istenre emlékeztet: a felszálló imádság, a felcsendülő zsoltár. És Pál apostol ilyen templomhoz hasonlítja az ember életét. Az apostoli gondolatot a költő így fogalmazza meg: „Én csak kis fatornyú templom vagyok. / Nem csúcsíves dóm, ébeszökkenő. / A szellemóriások fénye rámragyog. / De szikra szunnyad bennem is: Erő. / S bár irigykedve holtig bámulom / A dómok súlyos, drága titkait / Az én szívem is álmok temploma / És Isten minden templomban lakik.

Mindezeket hallva, mindez bennünk tudatosulva, szinte ajkunkra tódul a szó: Istenem! Mennyi értéket halmoztál fel bennünk, mily nagyra, szépre, jóra hívtál el minket, mily felelősséget helyeztél vállainkra! Vajon eleget tudunk-e tenni atyai elvárásodnak? A kérdésre az apostol válaszol: eleget tudsz tenni, ember, ha van szivedben szeretet és minden dolgod szeretetben megy végbe.

Tegyünk egy rövid visszapillantást a múltba. Ne menjünk nagyon messze, csupán a közelmúltba. Emlékezzünk, mert az emlékezés a lelkiismeret ébrentartása. Mérlegeljük az emberi életet, az apostoli intelem tükrében. Az analízis eredményét, a letagadhatatlan valóságot egy ismert költemény néhány sorát idézve próbálom érzékeltetni: „Azóta beszennyezték a Föld édesvizeit, sugárzóanyaggal / megmérgezték a világtengereket, fertőzővé / tették a levegőget, aknamezővé az országutakat, / támaszponttá a Holdat, arzenállá a sztratoszférát, / új sziveket és új rettegéseket ültettek belénk... / Azóta újra és újra nekilátunk, jóra összeesküvők, megcáfolni a / történelmet és felhozni valamit az emberiség mentésére.“ (Váci M.)

Tudjátok-e azt, hogy amit most elmondtam, csupán egy fél évszázadnak szomorú valósága? Megdöbbenés járja át emberi lényünket s megborzadva kérdezzük: hát igaz ez? Ennyi rosszra, embertelenségre képes az ember, aki a teremtés koronája, aki Isten munkatársa, szántóföldje, Isten temploma kellene hogy legyen.

Vannak életünknek terei, ahol nagyon lemaradtunk, mert igaz az a megállapítás, hogy a világ anyagi, technikai fejlődésével nem mindig jár együtt az erkölcsi fejlődés is. Csak egy példa: napirenden van a technika; beszélünk a fémkohászat, az űrutazás technikájáról. A technikát nem nélkülözheti, aki a

hegycsúcsra akar feljutni. Naponta megállapítjuk, hogy mi, akik a leghajmeresztőbb ötleteket szüljük, milyen keveset gondolunk arra, amit képletesen a boldogság technikájának nevezhetnénk. Ideje, hogy mi, akik éveken át megtanultuk, miképpen csökkenthetjük, a külvilág zűrzavarát, teremtsünk végre egy kis rendet bensőkben is. Ne csak a tuberkulózis, a gyermekbénulás ellen oltassuk be magunkat, hanem a gonoszság, a gyűlölet, a kicsinyesség ellen is. A bölcsesség azt súgja: jó az, hogy kezdjük megismerni a más csillagvilágok felé vezető utat, jó, de miért nem vagyunk képesek néha megtalálni az utat a mellettünk élő ember felé is?

S ha szabad tanácsot adnom, nem mondhatok mást, mint Pál apostol: *Minden dolgotok szeretetben menjen végbe*. Sokszor tele vagy panasszal: nehéz az élet, a mindennapok sokat várnak, követelnek tőled, idegeid pattanásig feszültek, életuntá leszel. Miért? Azért, mert életedből hiányzik valami, ami megízisené, színessé, tartalmassá tenné azt, ami felrázna, új életkedvet adna. Ez a valami: a szeretet. Te csak rohansz, töröd a tested, emészted a lelked, hogy nagyobb legyen családod asztalán a kenyér, szebb legyen a ruhád, kényelmesebb, fényesebb az otthonod, de mit ér mindez, ha nem tudod szeretettel átnyújtani a betevő falatot, ha ruhád alatt fásultan dobog a szíved, ha csak otthonod csillárjai szórják a fényt, de a szíved, a lelked szeretet nélküli és fénytelen.

Ami elmondtam az egyes emberrel kapcsolatban, vonatkozik az egész emberiségre. Az emberek nem tudják vagy nem tudják még eléggé, mit jelent ez: szeretni. A mi egész életünk szerencsétlensége az, hogy szívüinktől, lelküinktől elválasztva élünk és nem merünk a bennünk lakó Isten akaratát szeretettel cselekedni. Nem tudjuk, hogy a világon egyetlen dolog van, amiért érdemes élni: a szeretet. Mindenki annyi évet élt, amennyit szeretett, mondja Tolsztoj. Aki szeretetet nem adott, semmit sem adott, aki szeretetet nem teremtett, semmit sem teremtett.

Summázva az eddig elmondottakat: Isten mindnyájunkat határozott céllal küld e földre, s a cél egy: akaratának teljesítése, az élet gazdagítása, az eszményi ország, Istenországa megvalósítása. Fogadd el Isten akaratát, légy az Ő gyermeke, embertársadnak testvére, felebarátja; légy megosztott kenyér, megosztott szeretet és minden munkád szeretetben menjen végbe. Ámen.

CSONGVAI ATTILA

MÉLTÓ LENNI JÉZUS EMLÉKÉHEZ

Mt 26,26—28a

Jézus tanítványai vacsorára kaptak meghívást. Nem tudták, hogy az utolsó. Nem lehetett fényűző, díszes vacsora, hiszen szegény emberek voltak. Az együttlét vonzotta őket. A hagyományos, ünnepi alkalommal együtt lenni azzal, aki irányt adott életüknek.

Erről a vacsoráról csak részletek, töredékek maradtak fenn. Lényegében csak ennyi: Jézus megtörte a kenyeret, rendre adott belőle a tanítványoknak és utalt arra, hogy ilyen az Ő teste is, mint a kenyér. Aztán vette a borral telt poharat mondván: igyatok ebből mindnyájan, ilyen az én vérem, mint ez a bor. Pál

apostol még hozzá teszi ezt a figyelmeztetést: „Próbálja meg azért az ember magát és úgy egyék abból a kenyérből, és úgy igyék abból a pohárból. Mert aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának.“ (1Kor 11,28—29).

Méltóvá lenni Jézus emlékéhez, a tanítványságra. Ez az óhaj hatotta át a tanítványokat, amikor hálaadásra egybegyűltek, amikor Jézusra emlékeztek s eközben élő hagyományként, megtartóerejű szertartássá magasztosult az úrvacsora. Olyan mozgató erővé, mely azoknak, akik gyakorolják, maga az élető evangélium, az építő hit, a munkás szeretet, az egybefogó testvériség.

Jézus azon a vacsorán az egységet példázta az egy kenyérből és egy borból való részesedés által. „Kergetett jobbágyai a kenyérnek [...] gyertek legyetek együtt, hogy ne féljete. Ha látjátok egymás arcát, meglátjátok a közös sorsot, és kihál szívetekből a gyűlölet.“ Meggyőződéseim szerint Jézus gondolatai Isten felé fordultak: „Vigyázzatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek“. Mert nincs egyedül az, aki imádkozni tud.

Milyen szép beszélgetés folyt közöttük. Hitték, jobban, mint bármikor, hogy aki szereti Istent s embertársához is képes szeretettel és jósággal viszonyulni, annak megoldódnak kérdései az életben. Még a legnehezebb, a kenyér, a félelem, a szenvedés, a halál kérdése is.

Kihallatszott ezen a vacsorán Jézus szavaiból az örökélet bizonyossága, hogy a belső, láthatatlan értékek örökkévalók. Aki ebben a hitben növekszik és a megpróbáltatások idején nem omlik össze, a megaláztatásban, a halálos vergődésben is Isten felé emelkedni képes, lényéből a szeretet sugarai áradnak. Az ilyen ember, ha meghal is él.

„...Lelkek feszültek, az örökkévalóság belélegzésének nagy várakozásával, a szeretet, a hála, az útmegpillantás, a vigasztalódás forró reményével. A mindennapok botladozó embere most árboe volt, lelkek árboea, hitek bizonyossága, szívekben konduló hívás az örök tisztaságok felé. [...] Hogy vitte csodálatos hangjával, hangjában kiteljesedett lobogó lelkével mindenki szívét s egyetlen csokorba tartotta fel egészen Isten arcához: nézd Atyám, ezek az ember-mező virágai, szelid füvek és egyszerű virágok, de kelyhükben most a Te pillantásaid tisztasága ring“. Légy jó hozzájuk Atyám.

Ezen a vacsorán a búcsú, az elválás szomorúsága lengett. A közeli halál érzetében tudatosult a tanítványokban, hogy ők valami nagy gazdagság örökösei, akiknek erre az örökségre méltóknak kell bizonyulniok. Érett bennük, láthatatlanul, mint a magban a csira, a tanítványi öntudat, mely az első pünkösdkor a cselekvés mezején elindította, hogy diadalra vigyék az eszmét, amelyért Mesterük élt és a keresztfán meghalt. Példájuk győzöket teremtett az idők során, akik vállalták a kockázatot, a cirkuszok porondját, a börtönt, a máglyát, a halált..., melyet nem elbukásnak, hanem győzelemnek ítélték. A Nikodémusszal folytatott beszélgetés mindig időszerű tanítására: szükség tinéktek újonnan születnetek. A szüntelen lelki és szellemi újjászületést életükben és mindennapi cselekedetükben valósággá magasztosították, hogy méltók legyenek Jézus emlékéhez, a tanítványságra.

Most hozzánk szól Jézus. Mi vagyunk az ő tanítványai, akik zsinati ünnepepünkön itt összegyűltünk. Amikor magunkhoz vesszük az emlékeztető jegyeket, tudatosuljon bennünk a felismerés: örökösök vagyunk. Megtartó evangéliumának, példamutató áldott életének örökösei. Felelősen kamatoztatjuk-e örökségünket, vagy elárassuk, elrejtjük, eldobjuk? Ez itt a kérdés az úrasztala mellett, ma, amikor Jézus követésére, a felelősségteljes életre szólít. Halljuk meg a kenyérben és a borban rejlő üzenetet: a lélek győzelemre hivatott, a lélek erejével mindent le lehet győzni. Még önmagunk gyarlóságát is, a bántó szót, elveszejtő tettet, könnyelmű ítéletet, lelki vakságot, lelki süketiséget.

Jézus lelkének örököse vagyok. Hivatott arra, hogy elevenebbé tegyek életeket; vallásom megnövesztő egységébe sodorjam a tántorgókat, védelem, jószág, holnap felé mozdító erő legyen azok életében, akik életem körébe kerültek. Legyek méltó Jézus emlékéhez, a tanítványságra, mert ez a hivatásom, csak ez az élet számomra Isten előtt. Amen.

BÁLINT FERENC

A LÉLEK VILÁGOSSÁGÁVAL

Ef 5,8

November eleje szomorú hangulatot kelt az emberi szívekben. A halottakra való emlékezés az elmúlás gondolatát juttatja eszünkbe. És mi, akik még erősek, fiatalok, egészségesek és magabiztosak vagyunk, nem szeretünk a múlandóságra, a megsemmisülésre gondolni, most megdöbbenően kérdezzük: miért tűnnek tova olyan hamar az évek, s miért hajlik az ember rendre a sír felé, amikor munkájának, tanulásának, érett bölcsességének gyümölcseit élvezhetné?

November eleje eszünkbe juttatja, hogy „minden test olyan, mint a fű és az embernek minden dicsősége olyan, mint a fű virága. Megszárad a fű és virága elhull.” (1Pt 1,24)

Minden reménységünk és akarásunk, küzdelmünk és törekvésünk bukását jelenti látszólag a temető. Pedig nem az. Csupán a változásra figyelmeztet és arra int, hogy keressük a változatlant, a megmaradót. Azt a sziklaszilárd alapot, amelyre időleges alkotásainkat és múlandó életünket ráépíthetjük.

Akár koporsó mellett állunk, akár a temetőben szemléljük az elmúlás jeleit, a hívő, vallásos ember ebben a gondolatban, ebben a szóban találja meg a változhatatlant: Isten.

November eleje eszünkbe juttatja, hogy „minden test olyan, mint a fű és az dík el, amely az emberiséget egy fokkal magasabbra emelte, közelebb vitte az Isten megismerésének útján: a reformáció kezdete és Dávid Ferenc megtisztult istenhite, melyhez élete árán is hű maradt.

Minden elmélyedés új felismeréshez, magunkba nézésünk tisztább látásához vezet. Novemberi szomorúságunkból fakadnak a világosabb felismerések, a megtisztult elhatározások, a megújulások és hitünknek megerősödése. Megértjük, hogy változik a világ, amelyben élünk, változik az ember a gyermekkortól az öregségig, változik tudásunk, nevelésünk, eszményünk, célunk és a hitünk is.

A hit és a vallásos élet változását a magasabbra való törekvés szükségességét szemléltetik az efézusi levél felolvasott sorai is: „Mert egykor sötétség voltatok, most azonban világosság vagytok az Úrban.”

Pál apostol egy olyan korban élt, amikor a nem-keresztényeket pogányoknak nevezték, ami azt jelentette, hogy hitük homályban, sötétségben tapogatózott. Az apostollal együtt a keresztény hit terjesztői azt vizsgálták, hogy hová vezetett a régi vallás a maga szigorú parancsaival, hatalmi kényszerével, Isten nevét hirdető, de nagyonis földi tévelygésekkel tele életével. Át tudta-e alakítani az embert lélekben egymás szolgálatára, egymás felemelésére? Nem, mert több volt az „Uram, Uram” kiáltás, mint a mennyei Atya akaratának cselekvése. Több volt az

alázatosság külső mutogatása, mint annak lélekben való megélése. Fontosabb lett a szertartás, az áldozatok bemutatása, mint a hit. Több volt a beszéd, mint az ember belső megtisztulása. S az eredmény?

A vallás, mely változatlanak mondotta magát, megkötötte az embert is. Nyomor és erkölcstelenség, széthúzás és irigység s az Istennek távoli, elérhetetlen magasságban való elképzelése, kitől mindent készen vártak, de maguk semmit nem tettek, hogy könyörüljön szamaritánussá, szerető testvérekké legyenek.

Az Izrael kiválasztottságában való hit s a nem-zsidótól, mint tisztátalantól való irtózás, ez volt az a sötétség, melyet Pál apostol látott és amelynek emlékei sötét kísértésként ütötték fel fejüket később is a keresztény gyülekezetekben. Szükség volt tehát emlékeztetni híveit, hogy „Mert egykor sötétség voltatok, most azonban világosság“ az Istennek ismeretében. Eszerint éljetez és járjatok!

Emlékeztetett a nagy tanítómesterre: előttek járt Jézus, aki Isten üzenetét hozta számotokra. A lelked drága kincs, figyelmeztető hangszer. Hallgass szavára. Istent ne csak féld és tiszteld, hanem szeresd, mert Ő is szeret téged. Tedd jobbra magadat, légy hűséges a reábizottakban és szeresd embertársadat válogatás nélkül, mert mindnyájan Isten gyermekei vagyunk.

Az alap, amelyen Pál apostol tanítása állott: Jézus. Mi is öreá tekintünk, amikor hitünket élő, cselekvő hitté, a lelket fejlesztő és tökéletesítő erővé akarjuk tenni. A lélek szabadságának megfojtását, amelyet a reformáció kezdete előtt látunk, mi sem tekinthetjük másképpen, mint homályt, sötétséget, mely az ember hitét mozdulatlaná, halottá akarta tenni.

A vallás feltételezi a változást, a lélek újból es újból való megtisztulását. Élni mindazzal a világossággal, melyet Isten nekünk adott. A napnak fényével éppúgy, mint a tudás világosságával, a magasbatoréssal éppúgy, mint az elmara-dottság megszüntetésével, a lélek belső erejével éppúgy, mint annak kifelé ható melegségével, áldozatosságával.

„Mint világosság fiai úgy járjatok!“ Ma sem mondhatunk mást magunknak és embertársainknak. A világosság fényt ad, utat mutat, életet tart fenn. Szolgál mindenkinek, legyőzi a sötétséget, meggyógyít betegségből.

A lélek világosságával járjunk, ez a mi nagy feladatunk és örökségünk. Szól ez a lelkészeknek, kik nemcsak kenyérkeresők, hanem útmutatók, nemcsak világosságot keresők, de azt továbbadók is kell, hogy legyenek. Tudásunk napról-napra tisztul, világosodik. Nevelésünk fejlődik és elsőrendű feladata a szellemi javak gazdagítása. A lélek nevelése, gazdagodása nem állhat egyhelyben. Annak művelése elsősorban a lelkészre vár, aki felelősséggel tartozik munkájáért önmagának és embertársainak. Családjá mellett van egy nagyobb családja: a gyülekezet. Példamutatásának a reábizottakért való aggodásban, az irántuk való szeretetben kell meglátászkodniuk.

A lélek világossága az a hit, mely Istenre tekint és önmagába. Ott sugárzik-e bennünk annak tudata, hogy a nekünk adott fényből, világosságból adunk kell másoknak, sokszor önmagunkat osztva szét, áldozva fel, miként feláldozza magát a gyertya, a fáklya, hogy lássunk és el ne tévedjünk?

„Mint világosság fiai“, úgy kell járjanak híveink is, unitárius közösségünk, melynek múltjában sok volt a küzdelem, s ott intenek felénk a fáklyavivők, de a jövőnd tisztult fényét nekünk kell a szívünkben hordanunk. A világosság fiaiak cselekedeteiből lehet megtudni, hogy ők Isten gyermekei, akik példát mutatnak a szeretetben, a szolgálatban, a hűségben, az áldozatosságban, akkor is, ha emberek, akkor is ha Isten előtt állnak.

Olyanná kell legyen életünk, mint akik tudjuk, hogy lelkünk tisztaságának, gazdagításának, szentségének munkálására hivatunk el.

„Mint világosság fiai, úgy járjatok!“ Amen.

A SZERETET ÉPÍT

1Kor 8,1

Valami megmagyarázhatatlan alkotásvágy, gyötrő szomjúság hajtotta a történelem folyamán mindvégig az embert: keresni, megtalálni és magáénak mondani mindazokat a tényezőket, melyeknek birtokában élhet, tudhat, szerethet és boldog lehet. Ez a vágy ősi idők óta bennünk él, hogy jobba, szebbé, megelégedettebbé és nyugodtabbá tegye életünket. Isten örök küzdelemre, nemes harcra küldött s lényünkbe azért oltotta ennek a küzdelemnek különleges szomját, szívünkbe azért plántálta a szeretet csíráját, hogy velük győzelemre jussunk s békét, megnyugvást hozzunk a békesség és nyugalom után sóvárgó világnak.

És elindult az ember a nagy küzdelemre. Amikor először csiholt tüzet, nem sejtette, hogy valamikor ipartelepekké és óriás kohókká növi ki magát e szikra. Az élet célja és értelme koronként más és más formában jelentkezett s ő új és új eszközöket keresett, hogy általuk elérje a kívánt célt. Küszködött az ember a tudás lehetőségeivel, a világmindenség keletkezésének és megismerésének titkával, a boldogsághoz, a nyugodt élethez vezető út megtalálásával, az ok és okozat törvényszerűségének felismerésével. Küszködött a születés, halál és lélek problémájával, önmagával és Istennel egyaránt. Filozófiai tételeket teremtett ez a küzdelem, majd lerombolta azokat. A régiek helyett új eszméket keresett. Időközönként lecsendesedett, látszólag elhallgatott ugyan ez a küzdelem, de csak azért, hogy tartalékoljon s közben az ismeret új fegyvereit magáénak mondvá, újabb rohamra induljon. Valahányszor ezt tette, bámulatra és csodálatraméltó eredményekhez jutott. Tudomány és technika, ipar és kereskedelem ma egyaránt tanúskodnak ezekről az eredményekről.

A küzdelem során azonban az ember megfeledkezett önmagáról s küldetésének igazi lényegéről. Elfelejtette, hogy Isten többre hívta, többre bízta a pusztá létfenntartás megteremtésénél és hogy az elindulásnál szeretetet is adott neki. Csak szívtá magába az ismeretet s nem vette észre, hogy szeretet nélkül lehetetlen célba érkeznie.

Kétségtelen, hogy az emberi élet sokat fejlődött, míg a mai fokra emelkedett, de elmondhatnók-e nyugodtan, hogy ma jobbak és holdogabbak az emberek, könnyebb és szebb az élet, kevesebb a nyomorúság és szenvedés a világon, mint régen volt? Szomorúan kell arra gondolnunk, hogy az embernek tudásával és eszközeivel nem fejlődött egyenlő arányban a lelke is! S valahol itt esett a hiba. Itt szakadt el egymástól az ismeret és a szeretet, ez a két teremő, életformáló erő s bizonyára ez adott indítékot Pál apostolnak is kimondani, hogy: „Az ismeret felfuvalkodottá tesz, a szeretet pedig épít.“

Ezt az állásfoglalást mi unitáriusok természetesen nem oszthatjuk. Szerintünk a tudásnak, az ismeretnek az emberiség életében felmérhetetlen jelentősége volt, van és lesz minden időben.

A 18. században elinduló szellemi áramlat, melyet felvilágosodás néven ismer a történelem, leoldotta kezünkről a bilincseket s a szellemi felszabadulás pillanatában szoros szövetségre lépve a humanista gondolattal, mi voltunk azok, akik

a tudomány szerepét nagyra értékelve, azt még hitelveink megfogalmazásával is igénybe vettük. Az ismeret szerepét azóta sem mondjuk mégcsak másodrendűnek sem. Tudjuk, hogy ismeret nélkül nem létezik igaz szeretet. Ahhoz, hogy valamit, valakit szeressünk, előbb meg kell ismernünk. Ez egészen természetes is. De ugyancsak természetes az is, hogy csak azt tudjuk igazán megismerni, amihez vagy akihez szívvel, lélekkel, szeretettel közeledünk. Amiként az ismeret szeretet nélkül felfuvalkodottakká és ridegekké tesz, mert kivonja belőlük a legszentebb és legdrágább értékeket, úgy a szeretet sem építhet ismeret nélkül. A kettő együtt adja azt az életformáló, teremtő erőt, mellyel a kétségbeesés szélére jutott ember is képes újra talpraállani, és reményekkel indulni újabb küzdelemre. Az ismeret és a szeretet képviseli bennünk azt a legdrágább értéket, mellyel képesek vagyunk önmagunk és Isten, valamint embertársaink közötti viszonyunkat helyesen kiépíteni, mellyel a magunk életét úgy tudjuk beállítani a nagy egész életébe, hogy az egy pillanatig se zavarja meg az egyetemes összhangot. Ez a kettős érték — az ismeret és a szeretet — úgy viszonyul egymáshoz, mint az élet a gondolathoz. Élet nélkül nincs gondolat s gondolat nélkül nincs igazi élet. A szeretet nélküli ismeret csak olyan, mint az élet nélküli gondolat, és az ismeret nélküli szeretet csak olyan, mint a gondolat nélküli élet. Gondolat és élet együtt teszik az embert, ismeret és szeretet közösen indítják el arra a küzdelemre, mely által közelebb jut Istenhez, felebarátaihoz és önmagához. Egyik adja a célt, a másik az értelmet, hogy a cél felé haladva az emberiség boldogulására szolgáló eszméket keressük és értük küzdjünk.

Az emberiség történeti fejlődésének nagy költeményében: „Az ember tragédiája”-ban is azt látjuk, hogy a szerzőt nem a kultúra vívmányainak a fejlődése, az állami élet lassú kialakulása, háborúk lefolyása és hatása, nemzetek szerepe és sorsa érdekli csupán, hanem az is, hogy mindezek által halad-e előre, nemesebbé lesz-e belsőleg a közösség, a nép. Ha kellő figyelemmel olvassuk végig ezt a remekművet, kicsendülni érezzük belőle a nyugtalanító gondolatot: nagy dolog a tudomány, a művészet, bámulatos az emberi intézmények kiépülése, csodálatraméltó az emberi életnek a történelem útján való gazdagodása, de tökéletesedett-e, nemesebb lett-e az ember maga? Erre a kérdésre felel a teremtteni, alkotni vágyó emberi léleknek van ereje. Az a nemes felbuzdulás, mellyel az önmagunk és embertársaink boldogulására szolgáló eszméket keressük és értük küzdünk. Ezerszer elbukhatunk ebben a küzdelemben, de fel nem hagyhatunk vele. Hitünk szerint, a szeretet Istenének segítségével, oltalmával és áldásával könnyebb a győzelem, mindannyiszor diadalra jutott. S aztán az élet — ha áldozatok árán is — haladt előre, mert az ismeret mellett a szeretet is elvégezte a maga áldásos munkáját.

Ott, ahol az ember melegségre vágyott, ahol gyógyulni akart, ahol a lélek békességre éhezett és szomjúhozott, ahol egyensúly igényét támasztotta, ahol a múlandó élet maradandó értékeit akarta megragadni, ott a szeretet jött mindig segítségül.

Élni kell ezt a szeretetet. Gyakorolni ott, ahol Istent, embert és az életet szolgálunk rendeltetett. Erre a szeretetszolgálatra hív minket is Jézus a mi tanítómasterünk.

Az igaz ismeret és jézusi szeretet birtokában a bizonyágtevés útján kövessük az isteni felhívást: küzdj, szeress és bízva bízzál. Amen.

SOKOLDALÚ ÉRTÉKTERMESZTÉS

Gal 5, 22

Az őszi hónapok a betakarítás ideje. Ilyenkor az ember méricskélő szemmel és értelemmel azt kérdezi: mit termettél te föld? A tavasztól ősziig reád áldozott törődést, munkát, áldozatot milyen terméssel, milyen gyümölcssel háláltad meg, hogyan töltötted be hivatásodat?

A természeti kép mellett önkéntelenül is felbukkan a párhuzam: az ember élete is termőföld, a jóságos Isten lelkes termőföldje, s mint gazda a földjétől, úgy Isten is számonkéri mindenkitől, hogy azt a gondviselést, atyai szeretetet és jóságot, amit egy életen keresztül kapott, milyen terméssel, milyen gyümölcssel hálálta meg?

Pál apostol is bizonyára felismerte a kézenfekvő hasonlóságot, s amikor Galatában megalakult a keresztény gyülekezet, hozzájuk intézett levelében a keresztény ember hivatását a munkában jelölte meg. Beszélt nekik a test és lélek szabadságáról, de óva intette, hogy a szabadság ürügye alatt ne hogy mindenfélét cselekedjenek. Atyámfia, mondotta, ti szabadakarattal rendelkeztek, Isten önálló munkatársai vagytok, de ez nem azt jelenti, hogy kedvetek szerint mindent megtehettek, hanem hogy az életet az erkölcs és törvény, az emberség és jóérzés keretei között szabadon élhettek le.

— Egy édesapának van egy felnőtt fia. Vajon a kettő között milyen a viszony? Csak az édesapa akarata, szava, döntése érvényesül mindenben? Megszabja felnőtt fiának, hogy mit egyék, hogyan öltözködjék, hova járjon, hogyan szórakozzék? Az igazi édesapa nem így cselekszik. Gyermekeit nem tartja pórázon, nem zsarnokoskodik felette, hanem engedi, hogy a fia úgy élje az önálló életet ahogyan akarja: kedve, tehetsége szerint. Neki, mint édesapának csak egy kikötése, elvárása, van, hogy ez a gyermeki élet egy rendes, munkás, tisztességes élet legyen.

Pál apostol is így értelmezte az Isten és ember közötti viszonyt. Amikor ő szabadakaratról beszélt, világosan kihangsúlyozta: ti szabadságra hivatatok el, csakhogy a szabadság ürügy ne legyen a testnek (Gal 5,13); tehát az ösztönök, indulatok, szenvedélyek, az elvakult gyarlóságok, hanem az Atyától, az Istentől jogosan elvárt helyes életelvek vezessenek. Teremjetez hát megfelelő gyümölcsöket, mint szeretet, békesség, öröm, szíveség, jóság, szelidség, hogy ne bánatra, keserűségre, de öröme, hasznára lehessetek Istennek és egymásnak.

Amikor Pál apostol meghagyásán elgondolkoztam, hogy mennyi mindent is kell teremnie az emberi léleknek, akaratlanul is az önellátási program jutott eszembe. Feltettem magamban a kérdést: hát ennek az emberben levő kicsi, szikrányi léleknek, miért kell annyiféle gyümölcsöt teremnie? Nem lenne gazdaságosabb, ha csak egyet vagy kettőt teremne, de ezt aztán jól? S amint töprengtem e kérdés felett, eszembe jutott, hogy a magunk kicsi termőföldjén mennyi mindent kell természetünk. Ahogy számbavettem, még magam előtt is szinte hihetetlennek tűnt, hogy kertemben több mint 40 féle zöldséget, gyümölcsöt, terményt hozok ki a földből. Azért, mert mindenik kell az élethez. Egyiket sem nélkülözhetem. Ha csak kukoricát termelnék természetesen több kukoricával rendelkeznék, de csak kukoricából megélni nem lehet. Kell a paszuly, a murok, a káposzta, a gyümölcs és így tovább. Így vagyunk a lélek termőföldjével is. Nem

véletlen, hogy Pál apostol a szeretet, az öröm, a békesség, a békétűrés, a szelídség, a szivesség, a jóság, a hűség és más erények termését kéri az emberi lélektől, hanem nagyon is megalapozott életismeretre vall. Az apostol nagyon jól tudta, hogy nem elég csak egy-két vonatkozásban kiválóaknak lenni. Nem elég, ha csak egy-két tulajdonságunk termel dicséretesen, hanem az erkölcsi követelmények mindenikét kell művelnünk.

Képzelnünk el egy embert, aki messzemenően igazságos. Soha senkit meg nem károsított, de az őt megillető részhez is ragaszkodik. Ha nem így történik, erőszakkal vesz elégtételt magának. Vajon mit mondhatunk az ilyen emberről? Azt, hogy dicséretes dolog igazságosnak lenni, kiváló erény, de az illető mégis csak elrugaszkodott ember, mert hiányzik belőle a türelem, a szelídség, a könyörület, a jóság és más egyéb törvény is jogosan elítéli, mert az emberi együttéléshez csak egyféle erény nem elég.

Van olyan ember, aki rendkívül dolgoz. Esőben, hóban, perzselő hőségben hihetetlen kitartással képes dolgozni. Dicséretes erény az ilyen szorgalom, megbecsülés jár érte, csak éppen az a baj, hogy ez az ember csak önmagáért tud így dolgozni. Ha faluközösségi, egyházi vagy más téren társadalmi ügyintézésről van szó, arra felé sem megy. Ha megszorult embertársa kéri meg, meg sem hallgatja. Nem csoda hát, ha az ilyen embert a társai elmarasztalják, mert nem elég ha csak szorgalmat terem a lélek, hanem önzetlenség, szivesség, barátság, áldozatkészség s más egyéb is kell a szorgalom mellé.

A lélek mezején is életigény a belterjes, sokoldalú értéktermesztés. Ahogyan testileg, fizikailag is csak úgy élhet az ember, ha a hústól kezdve a zöldségig, a gyümölcstől a kenyérig mindent megtermel, a lelki-erkölcsi megélhetés is megkívánja, hogy minden erényből: szeretetből, jóságból, igazságból, békétűrésből birtokoljon valamit. Vajon hogyan lehet ezt megtenni?

A lélek szántóföldjén is sokoldalú eredményt, a termelőföldhöz hasonlóan, csakis úgy érhetünk el, ha időt, fáradságot nem kimélve szüntelenül műveljük azt.

Vajon mit szólna a földed, ha évente csak egyszer kapálnád, ha eső csak egyszer áztatná? Ugyanigy a léleknek sem elég, ha esztendőnként egyszer kap az evangéliumból, ha esztendőnként csak egy újsághírt olvas, ha esztendőnként csak egyszer merit az áhitat, a barátság, az embertársi örömök forrásából.

Ragadjunk meg ezért minden alkalmat, lelkünk termőföldjének művelésére, hogy Isten, társadalom, egyház, család, embertárs és személyes énünk elvárásainak megfelelő, emberibb életre segítő lelki gyümölcseinek teremhessenek. Ámen.

NAGY ENDRE

BÍZZATOK

Mt 6,34

Minden tagadásnak és tiltásnak megvan az állító és pozitív formája is. Amíg a tiltás valamit negatív formában fejez ki, vagyis azt, hogy mit nem szabad tennünk, addig az állítás pozitív formában adja tudtunkra, hogy mit kell cselekednünk. Ez utóbbi forma az, amely világosan, érthetően fejezi ki kötelességeinket.

A primitív vallások tanításában nagyon sok ilyen tiltás szerepel. A természeti népéknél a szigorú vallási tilalmak összességét „tabu“-nak nevezték. Ez egyszerűen annyit jelent: tilos. Azzal a személlyel vagy tárggyal, amelyre kimondták a tabut, tilos volt érintkezésbe lépni. A tabu mai értelmezése hasonló: amihez nem szabad hozzányúlni vagy amiről nem szabad beszélni.

A Tízparancsolat egy sor ilyen tiltást tartalmaz: ne imádj idegen isteneket; ne csinálj bálványt; ne említsd hiába Isten nevét; ne öl; ne paráználkodj; ne lopj; ne mondj hamis tanúbizonyságot; ne kívánd a másét. Ezek a parancsolatok mind azt akarják tudtunkra adni, hogy mi az, amitől Isten az embert eltiltotta, mi az, amit nem szabad cselekednie vagy mondania, ha nem akar szembekerülni a törvénnyel. De mindezt kifejezhetjük állító formában is, mely a Tízparancsolat tiltásaira vonatkoztatva így hangzana: az egyetlen igaz Istent imádd; tartsd tiszteltben Isten nevét; tiszteld és védelmezd az életet, Isten által nekünk adott legnagyobb értéket; légy tiszta erkölcsű és becsületes; ajkadról az igazság szóljon és légy jellemes ember; ne kívánd a másét, elégedj meg azzal, ami a tiéd, amit becsületes úton megszerezhetsz magadnak.

Jézus a Tízparancsolatot két pozitív törvényben foglalta össze, melyben benne van az evangéliumi életeszmenyt magáénak valló ember egész életprogramja: „Halljad Izrael: „Az Úr, a mi Istenünk egy Úr. Szeressed azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, és teljes elmédből és teljes erődből. Ez az első parancsolat. A második pedig hasonló ehhez: Szeresd felebarátodat, mint magadat. Nincs más ezeknél nagyobb parancsolat“ (Mk 12,29—31).

Az idézett Máté evangéliumi részben valamit Jézus is tiltó formában fejez ki: „Ne aggodalmaskodjatok!“ Hogy ennek a felhívásnak lényegét megértsük, tisztáznunk kell mindenekelőtt azt, hogy Jézus ezt nem úgy mondta, mint aki lekicsinyli az emberek szenvedéseit, aki semmibe veszi az élet nehézségeit. Ő jól ismerte az életet, tudta, hogy az állandó munka: küzdelem, teherhordás. Éppen ezért szól a megértés, az együttérzés, a vigasztalás felemelő szavával: ne aggodalmaskodjatok, hanem bízzatok.

Ez nem önkényes eljárás, nem a szavaknak eredeti értelmükből való kiforgatása. Meg vagyok győződve, hogy ezt Jézus is így értette. Hiszen ő mindig a szegényeket, az elesetteket, a sirókat, az élet kitaszítottjait vette pártfogásba. A farizeusok vádjára így felelt: „Nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek.“ (Mt 9,12). „Irgalmasságot akarok és nem áldozatot. Mert nem az igazakat hívogatni jöttem, hanem a bűnösöket megtérésre.“ (Mt 9,13).

És amikor elhangzik a Jézus ajkáról a tiltás: Ne aggodalmaskodjatok! — ez azt jelenti: tápláljátok szívetekben a bizalmat, mert csak ez segíthet át az élet legnehezebb perceiben is. Bízzatok abban, hogy Isten gondviselő szeretettel vigyáz minden gyermekére.

Valóban, az ember életében a legbiztosabb támaszt, a legnagyobb segítséget jelenti, ha bízni, remélni tud. Az emberi test és a lélek között a kapcsolat nem egyoldalú, hanem kölcsönös. Nemcsak a testi bántalmak és betegségek hatnak ki lelki életünkre, hanem ugyanez áll fordítva is: minden lelki megrázkódtatás káros hatással van testünkre, szervezetünk normális működésére.

Az orvostudomány ma már külön beszél lelki betegségekről. E korban szenvedő szerencsétleneket nevezik depressziósoknak, terhelteknek, neurotikusoknak, búskomoraknak. Én azonban röviden így nevezem: remény- és bizalomhiány és ennek következtében képtelenség az élet küzdelmének vállalására, a nehézségek legyőzésére. Az orvosok egyöntetűen vallják, hogy azok a betegek, akik bíznak a gyógyulásban, sokkal hamarabb meg is gyógyulnak, mint a csüggedők, a lemondók.

Alain Bombard francia orvos írja: „Ha a szomjúság oltása fontosabb, mint az evés, akkor a bizakodás még az ivásnál is fontosabb. A szomjúság gyorsabban öl az éhezésnél, viszont a reménytelenség még ennél is hamarabb vesztét okozza az embernek.“

1912. április 14-én a „Titanic“ óceánjáró hajó egy jéghegybe ütközött s néhány óra leforgása alatt elsüllyedt. A hajó a katasztrófa pillanatában jelzéseket adott le, és a segítség három óra múlva megérkezett. De ekkor a mentőcsónakokban már számos örültet és halottat találtak. Kik voltak ezek? Akik feladtak minden reményt, akik teljesen elcsüggedtek. És kik voltak, akik túléltek a katasztrófát? Akik a halál torkában, a hullámsír fölött is hallották Jézus biztató szavát: ne aggodalmaskodjatok, hanem bizzatok!

Oliver Lustig az Auschwitz-i haláltábor borzalmaira visszaemlékezve írja: Amikor a halálrampán megállt a vasúti szerelvény, a halálraítélt szerencsétlenek felé elhangzott a szigorú parancs: Mindent otthagyni. Semmit sem szabad magukkal vinni. Mégis voltak, ha száználmasan kevesen is — akik nem engedelmességek a parancsnak és nem hagyták ott, hanem magukkal vitték — a reményt! E száználmasan kevésnek sikerült túlélnie.

E példák is világosan mutatják, hogy mit jelent a remény, a bizalom az ember életében, és mit jelent annak hiánya. Életünk múlhat azon, hogy odafigyelünk-e Jézus biztató szavára. Hányan vannak, akik hajótörötteknek, halálraítéltéknek érzik magukat és képtelenek elviselni a terheket, a próbákat. A csüggedésre, reménytelenségre hajlamos emberhez szól Jézus: ha veszteség ér, ha koporsó mellett kell megállnod, ha betegség kínoz, ne mondj le a reményről és ne mondd, hogy mindennek vége. Próbáld meg: hinni, remélni, hogy jobbra fordul sorsod. Hallgassunk a zsoltáríró szavaira: „Éreztétek és lássátok meg, hogy jó az Úr! Boldog az az ember, aki Ő benne bíz.“ (34,9).

Ahhoz, hogy célokat érjünk el, hogy tervek váljanak valóra, reménységgel kell küzdeni. Aki vállalja az életet, annak a küzdelmet is vállalnia kell, márpedig az élet vállalása Istentől kapott hivatása minden embernek. De erre csak úgy leszünk képesek, ha lelkünkben a legnehezebb percekben is utat talál a bizalmat kifejező imádság Isten felé: „Add nekem / ajakáról a biztos mosolyt, / a hitet, erőt! Adj új lelket / a sok-sok hitetlen szegénynek, / adj Istenem / egy kis értelmet a reménynek.“ (Szabó Lőrinc: Egy kis értelmet a reménynek). Ámen.

SZÁSZ FERENC

AKI AZ EKESZARVÁRA VETI KEZÉT

Lk 9,62

Jézus, amint az idézett bibliai vers bizonyítja, szigorú igényességgel mérte tanítványait. A nagyobb testvér, szinte a szülő szeretetével tekintett rájuk, de tudatában volt az idő szorító kényszerének és az előttük tornyosuló feladat óriási fontosságának is. Nem viszonyulhatott hozzájuk másképpen. Mire sorsának beteljesülését várta, kész, önálló emberekként kellett átvenniük tőle az evangélium hirdetésének feladatát. Az Újszövetség lapjai hiven őrizték meg a tanítványok lel-

kének szárnypróbálgatásait, s a kereszténység, az egyház történelme azóta sem más, mint a Jézus-tanítványok újabb és újabb nemzedékeinek szárnyrakelése, és föld között a szelidség galambjának otthonkeresése.

Mióta személyes életünk szorosabban hozzákötődött egyházunk életéhez, másodszor fogadunk hűséget a jézusi eszményeknek, ünnepi szavaink mögött a megemertetés torokszorító érzésével: vajon alkalmasak vagyunk-e Isten országára, a hátratekintés vádjá nem minősít-e gyengéknek arra a szolgálatra, melyre az eskü szavai elköteleznek? Mögöttünk is ott húzódik a múlt, régi énünk, minket is állandóan kísértenek, mint az első tanítványokat s magát Jézust is, a kenyérré változó kő csábítása, a lelkeken csengő, de üres szóval nyert hatalom bódulata, a gondtalan lebegéssel kecsegtető tornyok öncélú magassága. Teológiai tanulmányaink évei és eddigi lelkési szolgálatunk a tanítvánnyá levés nehéz időszakát jelentették életünkben. Jónéhányszor leomlott és újra felépült bennünk az örök templom, ahol szóban és tettben naponta szembesülünk és küszködünk Istennel és emberrel. Eletünket, szándékunk szerint, erős várrá próbáltuk építeni, de szilárdsága még nem vetetett komoly próbák alá, s ezért kezünket még ma, az eskütevés percében is égeti Isten tüzes ekéje, melyre gyermekként, az öntudatlanok vakmerőségével és bátorságával vetettük rá azt.

Jól tudjuk, hogy az eskü ellenére, öröknek hitt és remélt hivatásunkat ezután is naponta újra kell fogalmaznunk, halálunk órájáig keresve a hűség legigazibb és legszebb szavait, a jézusi iga terhe alatt egyházunkat, népünket, hazánkat, Istent és embert egyaránt szolgálva. Ifjúságunk gyakran csapongó láza még csak ezután hül, ércesül bennünk a szolgáló szeretet harangtisztaságú dallamává. Egyházunk mai ünnepe tizenegyünk számára ezért szívszorító. Szabadsgunkat, egyéni életünket eddig még gyakran Istennel pörbeszállva is védelmeztük: ma fenntartás nélkül kellett letennünk és tettük le atyai kezébe életünket, jövőnket. Erre kötelezett az a bizalom, amellyel egyházunk felnötté avatott. A számunkra szinte hihetetlen, íme, valóra vált: a felemelkedés örök csodája, a szárny, mely azért emel csak a szeretet közegeben Isten közelébe, hogy az Ő szemével is láthassuk önmagunkat, akaratával akarjuk ezután életünket. Földön és égben egyaránt otthonra találtunk e napon, végesben és végtelenben, múlandóban és örökkévalóságban. Családunk lett a mindenkori emberiség, édesapánk, édesanyánk, hitvesünk és gyermekünk minden ember, aki ránk bízott a földi barázda, s a föléje boruló tiszta égbolt kettős kötésében.

Nehéz lesz a helytállás, de hisszük és reméljük, hogy nem lehetetlen! Hiszünk, hogy amiként ez ünnepi percben Isten általunk tölti el áhítattal az egyházért dobogó szíveket, ezután is elfogad minket munkatársainak Istenországa munkálásában, s a múlt és jövő örökre egymásra ismert bennünk eskütevésünk percében. útrakelésünk pillanatában!

Köszönetünk most mindenkinek szól, aki eddig kísért minket: szülőnek, ki felnevelt, ősnek, ki hitet megtartott és egyházat mentett, nevelőinknek, kik öntudatlanságról tudatosságra vezettek, lelkésszé formáltak, egyházunknak, mely befogadott, támogatott a igényt tart a mi szolgálatunkra.

Boldogok vagyunk e percben, mert úgy érezzük, ennél szebb hivatást, sorsot földi embernek nem adhat Isten! Az Ő áldását kéri most lelkünk néma imádságban, szüleinkre, egyházunk híveire és vezetőire, közös holnapunkra. Kérjük és igényeljük az emberi áldást is: családtól, egyháztól, népüktől: gondviselő, védő jószáguk és szeretetük kérlelhetetlen szigorát! Úgy szeressenek minket, ahogy Jézus szerette tanítványait s akkor minden félelem, kétség és kicsinyhitűség távol lesz tőlünk! Szeretetükből fakadjon a mi erőnk, hogy felnőhessünk a feladathoz, amelyre Isten kiválasztott, és amelyet választottunk, amelyet Isten és ember előtt a mai napon esküvel vállaltunk. Amen.

Sokan és sokféleképpen próbálták és próbálják — legjellemzőbb sajátosságaiból kiindulva — meghatározni az emberség lényegét. Az öntudatlan élőlényektől megkülönböztető nevünk, a „homo sapiens“, értelmes lény mivoltunkra utal, a „homo faber“ az alkotó munka egyedül nekünk megadatott képességére, és sorolhatnánk tucatszámra a hasonló, megkülönböztető neveket és jelzőket. Ezen a vasárnapon — Ézsaiás szavait választva útmutatóul — kíséreljük meg önmagunknak egy újabb meghatározását; legyen közös elmélkedésünk tárgya az emlékező, az idő, a felejtés fölött diadalmaskodó ember.

Csodálatos jegye emberségünknek az emlékezés képessége, de mint annyi más kiváltságunkat, gyakran ezt sem értékeljük eléggé. A lélektan szerint az emlékezés régmúlt események, dolgok önkéntelen vagy szándékos felidézése, újraélése. Nagyon szűkszavúnak és szegényesnek tartom ezt a tudományos tárgyilagosságú meghatározást. Úgy érzem, sokkal nagyobb jelentőséggel bír életünkben az emlékezés, az emlék, mint azt ez a rövid mondat kifejezhetné, százszorosan több a magunk mögött hagyott események pusztá felidézésénél: emlékek nélkül az ember fehér papírlap, élet nélküli keret a lélek. Az emlékeinkkel együtt önmagunkat is elvesztjük: az emlékek nélküli embert alap nélküli, levegőben lebegő házhoz, gyökértelen fához, forrás nélküli folyóhoz hasonlíthatjuk csupán. Azt, hogy kik vagyunk, önismeretünket, talán semmi sem határozza meg oly döntő módon, mint egyéni és közösségi emlékezésünk tartalma, az a kincs vagy kolonc, amit a múltból a jövő felé magunkkal menekítünk, vagy lerázhatatlanul magunkkal hurcolunk.

Nem véletlenül rendelkezünk tehát az emlékezés képességével, nem öncélúan oltotta belénk a jó Isten a teremtés végtelen folyamatában, olyan ajándékkal áldott meg általa, mely nélkül létezni sem lehet, de talán nem is volna érdemes. Általa nyert távlatot az értelem, tartósságot az érzelem, célt az akarat, folyamatoságot az élet. A „messze régi dolgok“ láthatatlan gyökeréről az emlékezés által sarjasztja ki Isten az élet új formáit, s ahol a szellem elveszti csíráképességét, ott elpusztul, elvesz egyén és közösség egyaránt. Az emlékezés élet, melynek végtelen láncolatában — a múlt kapuján kilépve — a homályba vesző kezdetekhez, Isten közelébe is visszatérhetünk.

Az ószövetségi héber legenda szerint, amíg engedetlenségéért el nem űzte maga mellől, az ember Isten közvetlen közelségében élt Éden kertjében. Ádámnak és Évának végül el kellett ugyan hagynia a Paradicsomot s az isteni tiltás sohasem engedélyezi a visszatérést számunkra; de maga Isten sem tiltotta s nem is tilthatta meg — írja egyik költőnk —, hogy az itt töltött időre mindig visszaemlékezzenek, s boldogságuk helyére visszavágyjanak. Az emlékezés az a paradicsom, melyből senki sem tilthatja ki az embert. Valóban, az Ószövetség könyvein végiglapozva, állandóan kísért az a furcsa érzés: a Biblia első lapjain csak azért válik el Isten és az ember, hogy aztán ezer oldalon szenvedélyesen keressék egymást, mindig megemlékezzenek egymásról.

Mózes, aki népét kivezette Egyiptomból, hol mennydörögve, hol könyörögve próbálja belevésni népe lelkébe, az egy Isten hite mellett a Róla való megemlékezés soha meg nem szűnő kötelességét. Jákob és Józsué küszködésük és győzelmük színhelyén, ahol Isten segítségét megtapasztalták, emlékoszlopot emeltek. A

vak Sámson megragadva a filiszteus cirkusz oszlopait, könyörögve kéri Istent: emlékezzék meg az ő hajdani erejéről s meghallgatást találva magára omlasztja a mázsás köveket. Ezékiás halálos ágyán, Jób szenvedésének égő kínjában keresi és idézi meg a nem felejtő Istent. „Oh, Uram, emlékezzél meg róla, hogy te előtted hűséggel és tökéletes szívvel jártam, és hogy azt cselekedtem, a mi jő volt a te szemeid előtt“ — sír a király (2Kir 20,3), míg Jób csak megtörtén suttog: „Emlékezzél kérlek... (Jób 4,7). A 105. és 106. zsoltár „a régi idők hálás emlegetése“ cím alatt idézi fel azokat a boldog napokat, amikor Izrael népének Isten iránti hűsége rendületlenül állott. Jeremiás így hirdet ítéletet népe felett: „Ezt mondja az Úr: emlékszem reád“, Nehemiás pedig a ledöntött falak fölött megállva ilyen fohással kéri Isten segítségét az újjáépítés nagy munkájához. „Emlékezzél meg rólam, én Istenem“ (Neh 5,19). Végül Zakariás próféta könyve így zárja be a zsidó nép ószövetségi történetét: „széthintem őket a népek között, hogy a messze földeken is emlegessenek engem, és fiakat neveljenek és visszatérjenek“ (10,9). Nem véletlen hát, hogy a zsidó nép vallását és történelmét az emlékezés és feledés egybefonódásának tekinthetjük, melyben az élet megtartó szálát minden időkből Istennek az ő népéről és a népek az ő Istenéről való megemlékezése jelentette. Hogy Istenről meg ne feledkezzen a hithű zsidó — éljen a világ bármely táján, — ha eljön az imádkozás órája, erősíti vallásának első parancsolatát: „Halld Izrael: az Úr, a mi Istenünk, egy Úr! Szeressed azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből.“ (5Móz 6,4). Így ül ma is diadalmat a megtartó emlékezés a feledés fölött, talál végül teljes meghallgatásra az Ezsaiás által tolmácsolt isteni parancs: „Emlékezzetek meg a messze régi dolgokról, hogy én vagyok Isten és nincsen több; Isten vagyok és nincs hozzám hasonlatos.“

Az ézsaiási, a prófétai igényből és törekvésekből született meg a jézusi evangélium, Isten és ember egymásratalálásának örömmüzenete. Az emlékezés és feledés ár-apályva helyébe Jézus az Atya egyetemes szeretetének és gondviselésének meghirdetésével Isten és ember állandó, folyamatos életközösségét állította a vallás középpontjába, kiapadhatatlan remény és bizalomforrásával ajándékozta meg a hívő embert. Isten és ember egymásról való megemlékezését azzal, hogy a jelen idő elérhetőségével tette kedvessé kortársai előtt az örökkévalóságba, Isten országába helyezte át a mindenkori ember számára is. Jézus örömmüzenete minden szakadékot áthidaló hívő ember Isten felé vezető útján s a feledés sodró erejű és romboló vizei fölött egymáshoz kapcsolta az emlékezés csúcsait. Isten soha nem feledkezik meg az ő gyermekéről, az általa teremtet világról, a szeretet építő jelleivel tesz bizonyosságot a maga jelenlétéről, kószta emlékezésre.

Kollemas az a kötelesség, amelyet Isten ránk ró. Szeretünk emlékezni, valóssággal gyűjtjük az emlékezésre készítő és az emlékek felidézésében segítségünkre siető dolgokat. Az idő suhanásának a félelme vagy a hiúság munkál-e bennünk, nehéz volna megállapítani, de évezredekkel ezelőtt már, hogy emléket a sivatag homokja el ne temesse, piramist emeltetett a fáraó, krónikát írt a történész, diadaloszlopot faragtatott és vésetett a hadvezér, földje határán apja sírjára követ köre gyűjtött a földműves. Mi fényképezünk. Korunk egyik legelterjedtebb és legjellemzőbb tárgya a fénykép és a fényképezőgép. Megörökítünk mindent: a csecsemő első mosolyát, keresztelést, konfirmációt, különféle közösségekbe való be- és kilépést, kirándulások élményeit, ünnepi alkalmakat és hétköznapi perceket, temetést és halotti tort is. Véges életünk krónikája minden nappal gazdagodik: újabb és újabb fényvel írt sorokkal bővül. Mert ez a fényképezés: Isten végtelenül áradó nap fényét munkába fogjuk, sötétkamrába kényszerítjük és zárjuk, érzékeny ezüst bilincsekkel rabbá tesszük azért, hogy bármikor könnyen felidézhesük azt, ami velünk történt, hogy önmagunkról mindenkor könnyen meg-

emlékezhessünk. Jelenlétünket az időben, az életben így próbáljuk megőrizni.

Szeretem a fényképeket. Sokszor előveszem őket, el-elnézegetek egy-egy kedves arcot, melyet rég nem láttam vagy melyet a maga földi valóságában már soha többé nem is láthatok. Visszatekintek felidézve a múlt kedves eseményeit. Ézsaiást hallgatva, itt a templomban azonban kevésnek és töredékesnek bizonyul az ilyen emlékezés. Istenre mikor emlékeztem, mikor emlékeztél utoljára? Életeden túl tekintve mikor emlékeztél arra, aki adta azt? Emlékeid fény- és árnyékfoltjai mikor juttatták eszedbe utoljára az örök fény és világosság Urát, Istent? Jut-e elég gyakran eszedbe az, ki a messze régi dolgok között láthatatlanul meghúzódik, s akihez nincsen senki más hasonlatos? Általa válhatik csak teljessé minden emlékezésed, egészzé minden töredék, mit életednek nevezel, őáltala lesz. Az ő fénye csillan át minden pillanatban lelked sötétkamráján, általa vagy élsz. Tartozol neki a költő vallomásával, mikor életedet emlékezve felméred, Őt illeti meg a hálaadás, a „Te voltál mindig mindenben minden” imádsága.

Naponta minden arra emlékeztet, hogy porból lettünk és porrá válunk, s hitünket csak az tartja meg, hogy Isten halálunkban is megemlékezik rólunk. Ezért amíg élünk, Istenről, a mi Atyánkról naponta megemlékezni emberségünk legszentebb és leggyönyörűsebb kötelessége.

Mikor lecsukódik a szem, a szív veszi át a látás szerepét. Néha, mikor megrohannak az emlékek, mikor a szívünk látni kezd s a múlt felé fordul, ne álljunk meg az emlékezés feleútján. Hálatelten és imádságosan sétáljunk rajta minél távolabb és egyre közelebb Istenhez, míg fejünk fölött „lassan száll és hosszan énekel” Petőfi Sándor haldokló hattyúja, a „szép emlékezet”. Amen.

NE SZÉGYENÜLJEK MEG SOHA

Zsolt 31,2/a

A szégyenről „szégyen” beszélni, legalábbis nyilvánosság előtt nem szoktuk szobahozni szégyelnivaló ügyeinket. Hogy ki miért, mennyire szégyenkezik az valóban a személy legbensőbb ügye, de az a tény, hogy néha mi is a zsoldáríróval együtt kérjük Istent „Ne szégyenüljek meg soha” azt bizonyítja, hogy e kérdés bennünk is elevenen él s érdemes beszélni róla.

Nem könnyű megragadni a szégyen lényegét. Mint minden egyéb ez is viszonylagos, illetve viszonylagosak azok az okok, amelyek kiváltják, kiválthatják érzését. A becsületes embert holtáig bánthatja s szégyennel töltheti el az a tudat, hogy életében egyszer is becsütelenné bizonyult. Általános szabálynak tűnik az, hogy minden, ami a többség, a kor bevett értékítéletétől, szokásától eltér: szégyelnivaló. Ott, ahol a szégyent a közfelfogás szabályozza, a legtöbb ember azért szégyenkezik, ami őt a többségtől megkülönbözteti. Pedig a szégyen túl nemes, túl értékes kincs ahhoz, hogy külsőségekben éljük meg, külsőségekre is pazaroljunk belőle.

A zsoldár felolvasott verse — bár kicsendül belőle valamilyen oda nem illő felhang, burkolt számonkérés — arra is figyelmeztet, hogy a szégyen élet és halál dolga, Istenre tartozik és az ember elevenébe vág. A zsoldáríró számára az a meg szégyenülés, amelytől retteg, a halált jelenti. Íme, hogyan fogalmazza meg félelmet: „csúfsággá lettem kivált szomszédaimé, és ismerőseimnek félelmévé; akik

az utcán látnak, elfutnak tőlem. Töröltetem, akár a halott, az emlékezetből" (Zsolt 31,12—13). A zsoltárosnak, aki imígyen imádkozik, a szegyénytől való szabadulás az életet, az újjászületést jelenti, s függetlenül attól, mennyire volt tárgyilagos helyzete megítélésében, egy dolgot nagyon jól tudott: szegyen és szegyen között különbség van.

A külsőségek miatt érzett szegyen, — ha néha meg is keseríti napjainkat — nem életbevágó. Hőmérő, mely hiúságunk, nagyravágyásunk és életkörülményeink ingadozásait tartja számon. Az igazi szegyen egészen más: a hőmérőt, ha beteg használja, nagyon találóan nevezzük lázmérőnek. Aki egészségéért aggódva figyel a higanyszál emelkedését, őt már csak a leglényegesebb érdekli: állapotának jó vagy rosszrafordulása, végsősorban az élete. Az igazi szegyen erkölcsiségünk jelzőkészüléke, figyelőszolgálat. Mielőtt még komlyabb baj következne, jelzi, hogy erkölcsi életünk alapos vizsgálatra és orvoslásra szorul, máskülönben helyrehozhatatlan kárt szenved. Ezért félünk a szegyénytől, lesz úrrá egész lényünkön az aggodalom, ha jelentkezik, s ezért menekülünk előle, próbáljuk — bármi áron — távoltartani, kiiktatni életünkéből. Pedig örvendenünk kellene jelentkezésének, segítőkész szolgálatának. Ha nem volna ez az Istentől belénk oltott érzés, nagyon nehezen igazodnánk el életünk útvesztőiben, különböztetnénk meg egymástól — ha késő megbánással is — a jót és a rosszat.

A szegyen ösztönösen figyelmeztet arra, hogy Isten erkölcsi törvényeit megsértettük, s hathatósan figyelmeztet: a szegyenkező ember önmaga előtt hiába magyarázkodik, hiába hivatkozik ész-érvekre, érzéseit levetközni nem tudja. Isten így próbál jobb belátásra kényszeríteni, a keserves bűnhődést megelőzve, a számvetés, a megbánás, a jóvátétel felé vezetni.

Hányan kárhoztatják magukat körülöttünk s hányszor kárhoztatjuk magunkat mi is, mert a „szégyeld magad!” emberi és isteni figyelmeztetését elvetettük magunktól, áldásos útmutatását megtagadtuk, — és helyrehozhatatlanul tévedtünk! A történelmi visszatekintés mindenkor igazolja, hogy amikor — természeti csapások, járványok, háborúk idején — az ember levetközte természetes szegyen-érzetét, az erkölcsi törvények is elvesztették érvényességüket s az ember is a maga méltóságát! Hála Istennek, a „szegyentelenség” csak ideig-óráig tartó állapota az embernek, nem lényegbeli meghatározója. A szegyen emberi értékelése változhatik az idők során, isteni lényege marad. Ez az erényünk nem olyan látványos, hangzatos mint a sokat emlegetett igazságosság, jóra való törekvés, segíteniakarás, de soha nem szűnik meg munkálni bennünk. Ha ez bekövetkezne az ember erkölcsi halálának első jelét kellene benne felismernünk, hiszen a legtöbb ember lelkében, éppen a szegyen az erkölcsi élet fő mozgatórugója és szabályozója.

Ha arcod valamiért elpirul, ha úgy érzed, hogy ezt a szegyent „nem éled túl”, bármilyen súlyos is a vétked, örvendezned kell: Isten jelentkezik a te életedben, érzésedben s ez a perc, újjászületésed fájdalmas kohója, lángverme, de a visszaút kezdete is egyben. Mennyire igazolja ezt a megérzést a jézusi tanítás, amikor a jeruzsálemi templom áhítatában egymás mellé állítja a két imádkozót, a farizeust és a vámszedőt. Ahol „a farizeus megállván, ily módon imádkozék magában: Isten! hálaikat adok néked, hogy nem vagyok olyan, mint egyéb emberek, ragadozók, hamisak, paráznák, vagy mint im a vámszedő is. A vámszedő pedig távol állván, még szemeit sem akarja vala az égbe emelni, hanem veri vala mellét, mondván: Isten, légy irgalmas nekem bűnösnek!” (Lk 18,11—13). Jézus ítéletének igazságát mindnyájan érezzük: a publikánus „megigazulva méne alá az ő házához, inkább hogynem amaz: mert valaki felmagasztalja magát, megaláztatik; és aki megalázza magát, felmagasztaltatik.” (Lk 18,14).

Ne viszolyogj hát a szegyéntől. Nem hízeleg néked, nem vezet félre, szemedbe mondja az igazságot, ha az nem is hiszelgő! És keserű orvosságát jószándékúan nyújtja feléd, nem méregként, nem megsemmisíteni akar, hanem újjászülni, meggyógyítani. Hihetetlennek tűnik valóban, de a szegyenek nevezett gyógyszer alapösszetevője a szeretet, mely az élet épségét és egészségét akarja visszaállítani benned és körülötted, meg akar óvni attól, hogy gyengének bizonyulva a nehézségekkel való küzdelemben elpusztítsd önmagad vagy megtagadd azt a kisebb vagy nagyobb közösséget, amelyhez tartozol! Mert ilyen is van! Van, aki apját, anyját, származását, bőre színét, nyelvét szégyelli! Hányan tagadták meg, mint Péter, Jézust, rongyos ruhájú anyjukat, válságos percekben népüket, alkalmatlan időben hitüket, mert: szégyellték úgymond. Hányan tagadják meg ma is a részes testvért, a rossz útra tért rokont! József Attila szép szavával, az „érted haragszom, nem ellened“-del együtt azt is meg kellene már tanulnunk, hogy az ilyen „szegyen“ mindig visszaüt, s mikor ismét fölbukkan, akkor már igazi formáját ölti fel és nem kegyelmez lelkünknek.

A szegyenről sokat lehetne még beszélni, gondolkodni. Bevallom, engem a zoltáríró kérésében kezdettől zavart az a határozottság, amellyel a szegyen életétől való távoltartását szinte követeli Istentől. Pedig megértem: milyen jó volna nem ismerni a szegyent. Milyen jó volna, ha nem kellene naponta vétkeinkkel szembesülnünk. Istenországa megvalósulásának egyik jele lehetne a szegyenérzet megszűnése bennünk.

De addig vállalnunk kell a szegyent és szembenézni vele nap mint nap. Amíg gyengék vagyunk, gyarlók és vétkezők, köszönettel tartozunk Istennek, hogy bűnhődésünk jeleként a szegyent belénk oltotta, lelkiismeretünkbe ültette. Jobban oda kell rá figyelniünk s a benne rejlő hatalmas energiával okosabban és bölcsebben gazdálkodni, épülésünkre fordítva minden cseppjét. Ne tőle viszolyogjunk, hanem attól, ami kiváltja, ami Isten előtt megszegyeníthet. És tartsuk azt is észbe: a benne való hit, reménység, az Isten előtti őszinte önvizsgálat, türelmes megbánás soha senkit még nem szégyenített! Ámen.

Egyházi Képviseelő Tanács

Az E. K. Tanács f. évi harmadik gyűlését október 11-én Kolozsváron tartotta. Tárgysorozaton a következő főbb pontok szerepeltek: a megelőző ülés óta elnökiileg elintézett fontosabb ügyekről szóló jelentés, az állandó bizottságok gyűléséről felvett jegyzőkönyvek, a Teológiai Intézet és a lelkészképzéssel kapcsolatos ügyek, jelentés az IARF 25. tokiói kongresszusáról, beszámoló a III. lelkésztovábbképző tanfolyamról, a Zsinati Főtanács tárgysorozatának megállapítása, a felavatandó lelkészek névjegyzéke, az augusztus 1-től bevezetett új javadalmazási rendszer alkalmazása, a lupényi egyházközség épületcsere ügye.

* * *

Az E. K. Tanács évi utolsó gyűlését november 8-án tartotta. A Zsinati Főtanács előkészítésével kapcsolatban kiértékelte az 1983. évi esperesi vizsgálószéki tevékenységet, az augusztusban és szeptemberben tartott egyházköri gyűlések jegyzőkönyveit, az egyházi központ 1983. évi költségvetésének összeállítását és ezzel kapcsolatban az egyetemes egyházfenntartás, a havi rendszeres juttatások, a Teológiai Intézet szubvenciója, és különböző segélvek megállapítása. Az ülés keretében elfogadta a Zsinati Főtanácsnak bemutatandó E. K. Tanács és a Nyugdíjpénztár évi jelentését. A fentiekben kívül az ülés a lelkészképzéssel, a Nyugdíjpénztárral és az állandó bizottságok jegyzőkönyveivel kapcsolatban hozott határozatot.

Zsinati Főtanács

Kiemelkedő eseményt jelentett egyházi életünkben az 1984. december 1—2. napjain tartott, lelkészavatással egybekötött Zsinati Főtanács. A négyévenként rendszerint vidéken ülésező Zsinati Főtanács ez alkalommal a tordai unitárius templomban gyűlt össze. Az egyházközség nagy buzgósággal templomát, lelkészi lakását kijavíttatta, hogy minden tekintetben méltóvá tegye a nagy eseményre.

A Zsinati Főtanács dec. 1-én, szombaton du. 1/2 4 órakor kezdte meg munkálatait, a „Vigyázz értem Uristen“ kezdetű, 193. sz. egyházi ének és Báró József esperes imája után. Az elnöki asztalnál dr. Kovács Lajos püspök, dr. Barabássy László és dr. Gyarmathy Árpád főgondnokok, dr. Erdő János főjegyző és Kolesár Sándor közügyigazgató foglaltak helyet. Előadók voltak: Andrási György és Mikó Lőrinc.

Dr. Barabássy László elnöki megnyitó beszédét dr. Erdő János főjegyző olvasta fel, melyből idézzük: „Számhívételre és számadásra gyűltünk össze, hogy megvitassuk, miként gazdálkodtunk közös javainkkal az elmúlt esztendőben, hogy megvizsgáljuk, vajon mindenki a maga képessége és tudása szerint jóhiszeműen tett-e eleget kötelességeinek teljesítésében. Zsinati Főtanácsunk a végzett szolgálatról való őszinte számadás és ugyanakkor a jövőbeni feladatokra való elkötelezés alkalma. Vajon mennyit gazdagodtak gyülekezeteink, mennyire szilárd anyagi alapokon állnak intézményeink, ki hogyan végezte feladatait, ezeket világítják meg az elhangzó jelentések, megállapítások.

Úgy gondolom, semmi okunk pesszimizistáknak lenni. Gyülekezeteink — azt mondhatjuk — kevés kivétellel egyenletesen fejlődnek lelkiekben, megbirkóznak az anyagi kérdésekkel, és az egyházi összetartás és összefogásnak köszönhetően fenn-tartottuk egyházközségeinket.

Elniakarásunkról beszélnek gondozott egyházközségi épületeink, az elavult lelkészi lakások újraépítése, templomaink javítása és díszítése, új egyházközségi ingatlanok szerzése; mindez tanúsítja lelkészeink általában elismerést érdemlő munkáját, világi vezetőink, de minden hívünk áldozatos hozzáállását és azt, hogy az ebben a közösségben élők tudják és hiven teljesítik feladataikat, hogy emelt fővel állhassanak meg Isten ítélőszéke előtt.

Minden eredmény, amit megvalósítottunk, újabb célok felé kell hogy lendítsen, mert amit a múltban voltak, mindig maradnak és lesznek bőven tennivalóink, melyeket csak az egységes erkölcsi és anyagi összefogás valósíthat meg."

A Zsinati Főtanács az alábbi üdvözlő táviratot küldte Nicolae Ceaușescu államelnöknek: „Az Unitárius Egyház 1984. december 1—2. napjain Tordán tartott Zsinati Főtanácsa, a lelkesek és hívek nevében mélyszégyen ragaszkodását és odaadását fejezi ki hazánk és népünk jóléte érdekében kifejtett fáradhatatlan tevékenységéért.

Excellenciádnak, mint a jelenkori világ kiemelkedő személyiségének, a szocialista Románia megalapítójának, a XIII. pártkongresszuson a legmagasabb főtitkári tisztségbe történt újraválasztása biztosíték arra, hogy országunk tovább halad a civilizáció újabb csúcsai felé, és mind erőteljesebb kinyilvánítása az ország függetlenségének és szuverenitásának nemzetközi téren.

A román nép vágyait és léteérdekeit tükröző, a kommunisták nagy fórumán elfogadott történelmi jelentőségű dokumentumokat az Unitárius Egyház hívei és lelkeszei is, mint a haza hűséges polgárai, teljes odaadással támogatják.

Mint az Unitárius Egyház szolgálói és mint a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja tagjai, biztosítjuk Önt, mélyen tisztelt Nicolae Ceaușescu elnök úr, hogy sajátos eszközeinkkel a jövőben is hazafias lelkesedéssel támogatjuk országunk bel- és külpolitikáját, melynek Ön a nagyszerű képviselője és hozzájárulunk ahhoz, hogy drága hazánkban, Románia Szocialista Köztársaságban a béke és a jólét magasatos eszméi megvalósuljanak".

A tárgysorozat megállapítását és a bizottságok kijelölését követően Zsinati Főtanács jóváhagyta az 1984 évi egyházköri közgyűlések választásait, mely után dr. Erdő János főjegyző bevette a hivatali esküt Rázmán Attila főtanácsai tagtól.

Zsinati Főtanács az E. K. Tanács előterjesztése alapján tiszteletbeli címet adományozott hűségben és munkában kitűnt következő egyháztagoknak: a kolozsvári egyházköri tiszteletbeli keblitanácsosi címet Kiss János és Szigetvári Józsefné Nagy Ida kolozsvár-napocai egyházközségi tagoknak; tiszteletbeli gondnoki címet Fodor Antal, tiszteletbeli pénztárnoki címet Fülöp Máté aranyosrákosi egyházközségi tagoknak; a székelykeresztúr-udvarhelyi egyházköri tiszteletbeli gondnoki címet Bencze Ödön homoródkeményfalvi, Kovács János korondi és Vass Dénes lókodi egyháztagoknak; a sepsiszentgyörgyi körben tiszteletbeli gondnoki címet Sikó Mihály brassói és Kiss Lajos bölöni; tiszteletbeli keblitanácsosi címet Simon József és Lőrincz Ferenc nagyajtai, Bedő Ferenc és Nagy Tamás bölöni egyháztagoknak.

Dr. Kovács Lajos püspök az E. K. Tanács előterjesztése alapján bemutatta a felavatásra kerülő lelkészeket: Balázs Sándor, Szén Sándor Attila, Sándor Botond Alpár, Péterfi Sándor, Varga Sándor Zoltán, Kiss Alpár Kálmán, Várady Zoltán, Szász Ferenc, Buzogány Sándor, Balázs Tamás és Rüs Domokos fiait. Zsinati Főtanács engedélyt adott a 11 ifjú lelkész felavatására a zsinati istentisztelet keretében.

Ezután sor került a jelentések előterjesztésére. Dr. Kovács Lajos püspök egy évi főpásztori tevékenységét tükröző jelentése bizonyosságot tett arról a gazdag munkáról, amely az elmúlt évben is kifejezésre jutott többek között a püspöki vizitációban, az állam és egyházunk közötti jó viszony megtartásában, a külföldi testvéregyházakkal való kapcsolatok ápolásában, valamint a béke ügyének szolgálásában.

Az E. K. Tanácsnak az Unitárius Világszövetség — IARF — Tokióban tartott 25. kongresszusáról előterjesztett jelentéséből Zsinati Főtanács elismeréssel és köszönettel vette tudomásul, hogy dr. Kovács Lajos püspök, dr. Barabássy László főgondnok, dr. Erdő János főjegyző és dr. Szabó Árpád teológiai tanár a kongresszuson tartott értékes előadásaiikkal és hozzászólásaikkal elismerést szereztek egyházunknak.

Az este 7 órakor kezdődő istentiszteleten a szószéki szolgálatot Fazakas Endre dicsőszentmártoni lelkész 1Kor 16,14 alapján, az énekvezéri teendőket pedig Halmágyi Pál bethlenszentmiklósi lelkész végezte.

A Zsinati Főtanács dec. 2-án vasárnap reggel 8 órakor folytatta ülését. Az E. K. Tanács adminisztratív és gazdasági jelentése átfogó képet nyújtott egyházunk elmúlt esztendei belső életéről, az egyházközségekben és egyházkörökben végzett munkáról, híveink egyházszeretetről, áldozatkészségéről és az Egyházi Központ tevékenységéről.

A választások és a lelkészavatási istentisztelet idejére főgondnok-elnök az ülést felfüggesztette.

A de 1/2 11 órakor kezdődő istentiszteleten imát és egyházi beszédet 2Móz

20,2—3 és Mk 12,30 alapján dr. Erdő János főjegyző mondott. A lelkészavatási beszédet dr. Kovács Lajos püspök tartotta Mk 4,1—8; Mt 5,20 alapján, mely után következett a hagyományos lelkészavatási szertartás. A püspök által feltett három kérdésre a felavatandó lelkészek válaszoltak, majd kinevezésük sorrendjében beírták nevüket a lelkészavatási anyakönyvbe és dr. Erdő János főjegyző bevette tőlük a lelkészi esküt. Püspök, főjegyző, teológiai tanárok, esperesek, előadótanácos és felkért lelkészek a felavatandó lelkészek fejére tették kezüket és rendre egy-egy bibliai idézetet olvastak fel. Ezt követően a püspök lelkészavatási imát mondott és Isten áldását kérte a felavatott lelkészek életére. Végül bibliai idézet kíséretében kiosztotta a lelkészi okleveleket. A felavatott lelkészek nevében Szász Ferenc kolozsvár-napocai segédlelkész mondott köszönetet.

A lelkészavatás után úrvacsoraosztás következett. Az úrvacsorára előkészítő ágendát Csongvai Attila szentgercei lelkész mondta Mt 26,26—28 alapján. Az istentisztelet énekvezérei szolgálatát Halmágyi Pál bethlenszentmiklósi lelkész végezte.

Az istentisztelet után újból megnyitott ülésen a Nyugdíj- és Segélypénztár egy évi tevékenységét ismertető jelentésből Zsinati Főtanács megnyugvással vette tudomásul a pénztár helyzetét.

Zsinati Főtanács az E. K. Tanács előterjesztése alapján jóváhagyta a homoródkeményfalvi egyházközséghez tartozó szentkeresztbányai szórvány leányegyházközséggé alakítását. Utána elfogadta az 1985. évi költségvetést.

A szavazatszedő bizottság jelentéséből Zsinati Főtanács tudomásul vette a választások eredményét az 1985—1990 évek ciklusára a következők szerint: főgondnokok: dr. Barabássy László és dr. Gyarmathy Árpád, főjegyző: dr. Erdő János; közügyigazgató: Kolcsár Sándor; *főtanácsai tagok egyházi részből*: dr. Szabó Árpád, Jakab Dénes, Székely László, Kiss Károly, Biró Lajos, Pataki András, dr. Izsák Vilmos, Máthé Ödön, Miklós István és *világi részből*: Asztalos Zoltánné Mikó Klára, Elekes Domokos, dr. Cseke Péter, dr. Fazakas Miklós, Kisgyörgy Imre, dr. Nagy Jenőné Murvai Júlia, Tana Ferenc, Benczédi Sándor, dr. Albert Zsigmondné Pázsint Eva, Szabó Zoltánné Kovács Anikó, Kisgyörgy Árpád, Szabó Sámuel, Kelemen Imréné Bedő Boriska, Nemes Sándor, Jenei Dezső, Sófalvi Jenő, Bence Márton, Varga István, Egri Lajos, Kolumbán Katalin, Balázs Péterné Körössy Ibolya, Rázmán Attila, László József, Csiki Sándor, Füleki József, Iszlai Sándor, Major Pál, dr. Kilyén Károly.

A Főtanács Bizottság általános jelentésében többek között megállapította, hogy az elhangzott különböző beszámolók és jelentések „azokról a széleskörű reális valóságokról beszélnek, amelyek egyházi életünket jellemzik. Ezek az adatok arról tanúskodnak, hogy egyházi életünk nem zökkenőmentes, de biztosítékot adnak arra, hogy a jövőnd felé jó úton haladunk”. A jelentés elhangzása után Zsinati Főtanács megválasztotta az 1985. évi Főtanács Bizottság tagjait. Ezután Török Áron sepsiszentgyörgyi lelkész a Zsinati Főtanács tagjai nevében köszönetet mondott elnökségnek az egyházi központ munkatársainak, az egyházkörök és egyházközségek előljáróinak és nem utolsósorban híveinknek az elmúlt időszak eredményes munkájáért.

Az ülés dr. Gyarmathy Árpád főgondnok bezáró beszéde, Kolcsár Sándor közügyigazgató imája és egyházi ének eléneklése után véget ért.

A Zsinati Főtanács tagjai, a felavatott lelkészek és a tordai egyházközség hívei du. 4 órakor közebédén vettek részt, ahol a hagyományos Berde-pohárköszöntőt Dr. Dakó Bálint főtanácsai tag tartotta.

Lelkészi értekezletek.

A III. évnegyedi teológiai lelkészi értekezletet egyházköreinkben október 5. és 9. között Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen és Sepsiszentgyörgyön tartották. Az értekezleteken, mind a négy egyházkörben, dr. Szabó Árpád teológiai tanár tartott előadást *Az ember gyarlósága, a bűn, eredete és fajai* címen. Továbbá felolvasták az IARF 25. tokiói kongresszusáról szóló jelentést.

A IV. évnegyedi lelkészi értekezleteket december 6. és 14. között tartották Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen és Brassóban. A felolvasott közérdekű előadást Szász Ferenc kolozsvár-belvárosi segédlelkész készítette: *A román nemzet a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megvalósításának útján. A nemzeti kérdés megoldása Románia Szocialista Köztársaságban* címen. A teológiai előadást dr. Erdő János főjegyző tartotta *A bűn következménye: büntetés és bűnhődés* címen. A kolozs-tordai egyház értekezletén Bálint Ferenc kolozsi

lelkész beszélt kedvenc bibliai könyvéről, Lukács evangéliumáról, Székelyudvarhelyen pedig Zsigmond Csaba Attila kobátfalvi lelkész olvasta fel dolgozatát a vízözönről.

Lelkésznevelés

Október 18—19. napjain szakvizsgát tett Benedek Jakab, Pap László és Pálfi Dénes teológiai hallgató.

Személyi változások

Az 1983—84-es tanulmányi évben végzett teológiai hallgatók a következő gyakorló segédlelkési kinevezéseket kapták: *Benedek Jakab*, november 1-től Iklandra, *Pap László*, december 1-től Bözödkörispatakra és *Pálfi Dénes* december 1-től Brassóba.

Rüsz Domokos lelkészjelölt december 1. kezdettel kinevezést kapott a székelyszentmiklósi egyházközségbe segédlelkési minőségben.

Fodor Dénes korondi lelkész és *Fodor Dénesné Fazakas Piroska* korondi énekvezér svájci turista újtújról nem tértek haza. Az E. K. Tanács 1984. október 13-tól a korondi lelkési és énekvezéri állást üresnek nyilvánította.

Farkas László városfalvi lelkész az egyházközség egyhangú meghívása alapján kinevezést kapott december 1. kezdettel a korondi egyházközségbe.

Felekezetközi teológiai konferencia

Bukarestben 1984. november 27—28. napjain az Ortodox Teológiai Intézetben megtartották a 44-ik felekezetközi teológiai konferenciát, melynek fő témája: *Ökumenia és keresztény felelősség* volt.

Részt vettek az ortodox egyház részéről érsekek, püspökök, püspökhelyettesek, a protestáns egyházak püspökei, a bukaresti, nagyszebeni, gyulafehérvári és kolozsvári teológiai intézetek tanárai, egyházi tanácsosok, a teológiai szemináriumok igazgatói, egyházi folyóiratok szerkesztői és más meghívottak. A konferencián a következő referátumok hangzottak el: 1. *Ortodox teológiai szempontok a keresztesítés, az úrvacsora és a papság értelmezéséről* (Ioan Bria teológiai tanár, Bukarest). 2. *Lelkiség és felelősség a keresztény életben* (Ilie Molovan teológiai tanár, Nagyszeben). 3. *A protestáns egyházak álláspontja a keresztesítés, az úrvacsora és a lelkészség* című dokumentummal kapcsolatban (Christoph Klein teológiai tanár, Nagyszeben). Az értekezlet végén a rektorok bizottsága foglalta össze a konkluziókat.

Pályázathirdetés

Prédikációs irodalmunk fejlesztésére az E. K. Tanács pályázatot hirdet rendszeres vasárnapi istentiszteletre, Dávid Ferenc halálának évfordulójára és anyánapijára irandó egyházi beszédre, keresztesítési ágendára, valamint vasárnapi istentiszteletre szóló ima írására. Minden esetben a textus szabadon választható. A jellegével ellátott pályamunkák 1985. szept. 30-ig küldendők be az E. K. Tanács címére. Felhívjuk a figyelmet a textusserűsége, a megfelelő teológiai színvonalra, az időszerűsége és a gondos külalakra. A pályamunkának az unitárius öntudatra nevelést kell szolgálnia.

■ *Október 5-én látogatást tett egyházunknál dr. Alen Sell*, a Református Világszövetség teológiai titkára. A vendéget dr. Kovács Lajos püspök fogadta. A fogadáson részt vettek dr. Erdő János főjegyző, András György előadótanácsos, dr. Péntek Árpád, a Teológiai Intézet rektora és Balon József főtítkár.

■ *Október 12-én dr. Kovács Lajos püspök* Teofil Herineanu ortodox érsek meghívására részt vett a kolozsvári Ortodox Ersekségen Ronald Bär rotterdami római katolikus püspök tiszteletére rendezett díszében.

■ *Az ENSZ gyermeksegély alapja, az UNICEF 1985-re szóló évi jelentésében* ajánlja: hozzanak intézkedéseket, amelyekkel megelőzhetik, hogy a fejlődő országokban minden évben 7,3 millió gyermek meghaljon.

■ A „Részvétel — Fejlesztés — Béke“ jelszóval országunk kezdeményezésére meghirdetett és nagy nemzetközi visszhangot kiváltott Ifjúság Nemzetközi Éve alkalmából Javier Perez de Cuellar ENSZ-főtitkár üzenetében hangsúlyozza, hogy a rendezvény célja a világ fiatal nemzedékének követelményeire és törekvéseire összpontosítani a nemzetközi közösség figyelmét és elismerni azt a döntő szerepet, melyet az ifjúság játszhat egy igazságos és békés világ megteremtésében bolygónkon.

Az üzenet rámutat, hogy mivel az Ifjúság Nemzetközi Éve egybeesik az Egyesült Nemzetek, az emberiség béke eszményei valóra váltására létrehozott szervezet 40. évfordulójával, az ENSZ céljai és elvei értékes orientációt nyújthatnak a fiatal nemzedéknek a holnap világára való felkészülésben.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete nagy jelentőséget tulajdonít a társadalom életében elsődleges szerepet betöltő fiatalok tényleges integrációjának és aktív részvételének a béke, a stabilitás és fejlesztés előmozdításában — hangsúlyozta Javier Perez de Cuellar.

Halottunk

Máthé Sándor ny. lelkész nov. 14-én, életének 84. évében meghalt. 1900. nov. 26-án született Alamoron (Szeben megye). Teológiai tanulmányait az Unitárius Teológiai Akadémián végezte az 1918—1922. években. Lelkészi szolgálatát 1924. jún. 20-án kezdte meg Újszékelyen, ahonnan 46 évi szolgálat után 1971. jan. 1-én vonult nyugalomba.

Máthé Sándor élete utolsó éveiben több adományt tett egyházának. Sársalván, (Kovászna megye) temették el; sírjánál Nagy Zoltán szentivánlaborfalvi lelkész mondott egyházi beszédet; az egyházkör részéről Török Áron Sepsiszentgyörgyi lelkész, az egyházi központ nevében pedig Székely László nyugdíjpenztári előadó-könyvelő búcsúztatta.

Emléke legyen áldott!

ELŐFIZETOINK FIGYELMÉBE

A Keresztény Magvető előfizetési díja az 1984. évben belföldön és a szocialista országokban évi 100 lej, amelyet belföldön a lelkészi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központban (3400 — Cluj-Napoca, Lenin út 9) lehet kifizetni.

Magyarországi olvasók a Posta Központi Hírlapiroda külföldi előfizetési osztálya — Budapest VII. Lövvölde tér 7. sz. — fiókjánál fizethetnek elő. A többi szocialista országokból a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presă P.O. Box 12—201 telex 10376 ptsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre kell fizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére 200 lej, mely összeg ugyancsak a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presă P.O. Box 12—201 telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre fizetendő.

Keyes, Ken jn.: *The Hundredth Monkey* (A századik majom) 1983, 176 l.

A könyv megírásának előzményeiről így vall a szerző: Két esemény jött össze ezen a nyáron. Egymást kiegészítve ébresztették fel a felelősségemet, és ihletet adtak, hogy kifejezésre juttassam a nukleáris háború veszélye miatti aggodalmaimat. Először, „Az utolsó járvány” címet viselő — 1980 novemberében tartott — tudományos szimpoziont láttam mágneses képszalagon; a résztvevő tudósok a nukleáris fegyverek káros hatását igazolták. A második, „A századik majom jelenség”, amit egy beszélgetés rendjén tanultam. Ez a jelenség megmutatja, hogy amennyiben eléggé tudatában vagyunk valaminek, az hamar ismertté válik. Egyben igazolta munkám alapelvébe vetett intuitív bizalmamat is, hogy a bennünk levő szeretet és megbecsülés — a mieink és más teremtmények iránt — erőterként kiterjed és növekvő hatalom lesz belőle. Ez a gyökeresen új felfogás reményeget adott nekem a nukleáris pusztulás „utolsó ítéletének” elensúlyozására.

Keyes szerint, fajunk jövőjének egyetlen reménye ebben a „jelenségben” rejlik.

Miben áll „a századik majom jelenség”? A Japánban vadon élő — *Macaca fuscata* — majmokat több mint harminc éven át figyelték a tudósok. 1952-ben Koshima szigetén, homokba rejtett burgonyával látták el őket. A majmoknak izlett az édes burgonya, de a piszkot kellemetlennek találták. A megoldást egy 18 hónapos — Imo nevű — nőstény találta meg: egy közeli folyóban megmosta a burgonyát. Ezt a „fogást” anyjától tanulta; játszótársa és annak testvérei szintén megtanulták. A különféle majmok — a tudósok szeme láttára — fokozatosan sajátították el ezt a „kulturális eljárást”; 1952 és 1958 között az összes fiatal majmok megtanulták, hogy a burgonya sokkal ízletesebb — megmosva. E „társadalmi tökéletesedésnek” azonban csak azok a felnőtt majmok lettek részesei, amelyek utánozták gyermekeiket; a többi idős majom továbbra is mosatlanul fogyasztotta a burgonyát. Ekkor valami meglepő dolog történt. 1958 őszén már egy bizonyos számú Koshima-i majom mosta a burgonyát. Tétélezzük föl, hogy egyik reggel már 99 majom ismert a műveletet. Tegyük egy további feltevést: a következő reggel a századik majom is megtanulta megmosni a burgonyát. „Megtörtént!” Ugyanazon estére a törzs majdnem mindenik tagja megmosta a burgonyát mielőtt elfogyasztotta volna. A századik majom által hozzáadott energia, valahogy „ideológiai áttörést” hozott létre!

Nagyon meglepő volt a tudósok azon észlelése, hogy a burgonyamosás szokása spontán módon áttért az óceánon, s a többi szigetek majom-kolóniái és a szárazföldi majomcsapatok is elsajátították. Ilyenformán, — írja Keyes —, amikor egy bizonyos „kritikus szám” már elért egy új felismerést, lehetőség van ennek az új felismerésnek elmétől-elméig történő átadására. Ámbár a kritikus szám változó lehet, „a 100. majom jelenség” lényege éppen az, hogy — midőn egy meghatározott számú ember már ismer egy új utat — ha csak eggyel is több személy hangolódik rá erre az új felismerésre, akkor ennek erőtere annyira felerősödik, hogy az új ismeret majdnem mindenkihez eljut. Szerzőnk, e ponton, dr. J. B. Rhine-nak a Duke Egyetemen bemutatott kísérleteire hivatkozik, amelyek ismételten is igazolták, hogy „személyek képesek egyéni információkat közölni egymással, még ha különböző helyeken tartózkodnak is”.

Könnyen található, — vonja le a következtetést Keyes —, hogy ha ezeknek az „érzékfölötti kommunikációknak” az ereje ténylegesen hathatós szintre erősíthető föl, midőn a századik személy tudatossága is hozzáadódik, akkor a világ nukleáris háborútól való megmentéséhez a mi tudatosságunkra is szükség van. Szorgálatunk kell tehát a „tudati energiát”, hogy létrehozhassuk az atomháborútól mentes világot. Tulajdonképpen erre az alapötletre épül az egész könyv.

A szerző változatos, sok szempontra kiterjedő, gazdag anyagot gyűjtött össze. Sűrítve adja mindazon tudnivalókat, melyeket a nukleáris fegyverkezés életünk-

re kiható veszélyeiről és az esetleges atomháború végzetes következményeiről a ma átlagemberének is ismernie kell ahhoz, hogy „hatalma legyen megváltoztatni mind önmagát, mind a világot.“ Mindezt könnyed ötletességgel és mindvégig közérthető stílusban tárja az olvasó elé. Ezt a hatást erősíti a szövegkörnyezetbe ágyazott, s a könyv szinte minden lapján megtalálható kis kép is, melyen egy feliratos táblát tartó emberszabású majom látható. A feliratos táblácska szövege minden esetben így kezdődik: „A NUKLEÁRIS HÁBORÚ ROSSZ...“ Majd — mindig a közvetlen szövegkörnyezet mondanivalójának a lényegét kiemelve — eként egészítődik ki a figyelmeztetés: „...a mi életünknek; a családnak; a gyermekeknek; a jövő nemzedékének; minden korosztálynak; a 21. századnak; a győzteseknek; a túlélőknek“. Végül, e figyelmeztető képsorozat utolsó „élő transzparensén“ ez olvasható: „A NUKLEÁRIS HÁBORÚ NEM JÓ — SEMMIRE!“

Keyes szándéka félreérthetetlen: figyelmeztetni, — a reánk leselkedő veszélyt tudatosítva —, amíg nem késő! A könyv mottójaként választott mondat is ezt sugallja: „A nukleáris háborúra nincs orvosság, csak a megelőzés!“ A figyelmeztetés háttérében az a meggyőződés szilárdult felismerés munkál, melyet az atomkor talán legnagyobb elméjétől idéz a szerző: „Az atom hasadása mindent meg fog változtatni — mondta Einstein —, gondolkodásunk módját kivéve. Így sodródunk mi egy példátlan katasztrófa felé.“ Midőn földünk lakossága percenként egymillió dollárt költ fegyverkezésre, — holott ekkora összegből könnyen meg lehetne oldani a világ éhínsége és környezetvédelem problémáit —, könnyű belátni, hogy tulajdonképpen: „Nem a bomba a valódi probléma. Az egész csak a mi magatartásunk következménye!“ Ebből a felismerésből egyetlen következtetés vonható le, — állapítja meg Keyes —, mégpedig az, hogy „a bolygónk létét veszélyeztető nukleáris kérdés egyedül az emberek nevelésével oldható meg“ (76. l.), mert „minden emberi értelem által szült problémát csakis az emberi értelem oldhat meg.“ (100. l.)

Keyes alapvetően optimista. Hisz a józan érvelés és felvilágosítás, a ráhatás és meggyőzés, egyszóval a nevelés eszközeivel végzett haladéktalan tudatformálás sikerében. Hiszi, hogy van erőnk és hatalmunk megváltoztatni mind önmagunkat, mind a világot, hogy — megmaradjunk. Ez — kétségtelenül a remény hangja. Az igazán optimista ember azonban nemcsak reményt ad, de irányt is mutat. Így tesz szerzőnk is midőn feltárja ellentétaink gyökerét. Elérkezett az idő, hogy elkezdjük megérteni és megvalósítani: több a hasonlóságunk, mint ami elválaszt. Ha meg akarjuk érni a következő századot, nem folytathatjuk „a halál vírusainak“ terjesztését (102. l.). Nem élhetünk egymástól elzártan, külön; mindenhol kapcsolataink vannak. Ezért tudatosítanunk kell: „Te, lényeged szerint és szándékaidban, alapjában véve jó vagy, — akárcsak én.“ (121. l.) Meg kell értenünk, hogy az emberi túlélés kulcsa az együttműködés és a szeretet. „Egyedül a szeretet képes oly módon egyesíteni az embereket, — írja Teilhard de Chardin —, hogy összefogja, kiteljesítse és tökéletesíti tegye őket.“ (110. l.) Kierkegaard pedig így ír: „Szeretni az embert, még mindig az egyetlen dolog, amiért érdemes élni. E szeretet nélkül, valóban nem élhetünk!“ (130. l.)

A keresztény olvasó örömmel észrevételezi, hogy hitéletének olyan értékei, mint a bizalom, testvériség, együttműködés, remény és szeretet, — egy modern, mai szerző meggyőződése szerint is —, sorsdöntő fontossággal bírnak az emberiség jelene és jövője szempontjából. Nekünk, a jézusi kereszténység tudat- és világformáló hatalmában hívő unitáriusoknak, különösen jóleső érzés erről értesülnünk. Hasonlóképpen megelégedésünkre szolgál az a Keyes által is megerősített tény, hogy az amerikai unitárius univerzalista egyház — haladó hagyományaihoz hiven —, szintén tevékeny részt vállal a leszerelés és béke megvalósítása érdekében szervezett tömegmozgalmakban (90. l.). Így tehát, ez a világnézeti különbség nélkül, bárki által haszonnal forgatható kis könyv számunkra küldetést is jelöl: „Életed kockára van téve. Ez a könyv megmondja, mit tehetsz vele — érte!“

KOVÁCS ISTVÁN

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ CLUJ
Municipiul Cluj-Napoca, Cd. nr. 1985/3021

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN   CHRISTIAN SOWER

Revista
Bisericii Unitariene
din R. S. România

Journal of the
Unitarian Church
in R. S. România

XC • CLUJ-NAPOCA • 1984/4

CUPRINSUL • CONTENTS

30 Decembrie • December 30 185

STUDII • STUDIES

Dr. Lajos Kovács: Bilanțul unui an de slujire în spiritul iubirii evangheliei. Raport episcopal privind perioada 1 decembrie 1983—15 noiembrie 1984 • The Bishop's Report for the Period between December 1, 1983 and November 15, 1984	187
Imre Gellérd: Scopul prediciei • The Aim of the Sermon	199
Dr. Géza Kathona: A treia presupusă polemică religioasă din februarie 1571 și doctrina patrotheos • The Alleged Third Religious Debate of February 1571 and the Patrotheos Doctrine	207
Gustav Gündisch: Contribuția privind șederea lui Iacobus Palaeologus în Transilvania • Data to the Stay in Transilvania of Iacobus Palaeologus	213
Gyula Péterffy: Fundația lui Orbán Balázs • The Orbán Balázs Foundation	219
Domokos Simén: Contribuții la istoria parohiei Adămuș • Data to the History of the Congregation of Adămuș	222

LUCRĂRI OMILETICE • SERMONS

Dr. Lajos Kovács: Actualitatea propovăduirii evangheliei • The Constant Actuality of Preaching the Gospel	225
Endre Fazakas: Toate ale voastre cu dragoste să se facă • Let all You Do Be Done in Love	227
Attila Csongvai: A fi demn de memoria lui Iisus • To Be Worthy of Jesus' Memory	229
Ferenc Bálint: Cu lumina sufletului • With the Light of the Spirit	231
Aron Török: Iubirea clădește • Love Builds	233
Sándor Keresztes: Cultivarea multilaterală de valori • The Fruit of the Spirit	235
Endre Nagy: Aveți încredere • Be Hopeful	236
Ferenc Szász: Cel care pune mâna pe plug • No Man, Having Put his Hand to the Plough	238
Amintiți-vă • Let us Remember	240
Nu vă rușinați niciodată • We Should Never Be Ashamed	242

VIATA BISERICIASCA ȘI ȘTIRI • CHURCH LIFE — NEWS 245

RECENZII • BOOK REVIEWS 250

Colectivul de redacție • Editors

Pre-edintele și redactor responsabil: Dr. Lajos Kovács episcop, membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori), György András și Lőrinc Mikó.

Redacție • Editorial Office

3400 Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9, R. S. România, Tel. 15271

